

editorial

GORC

4 ELOGIS

i

4 CUES

PER

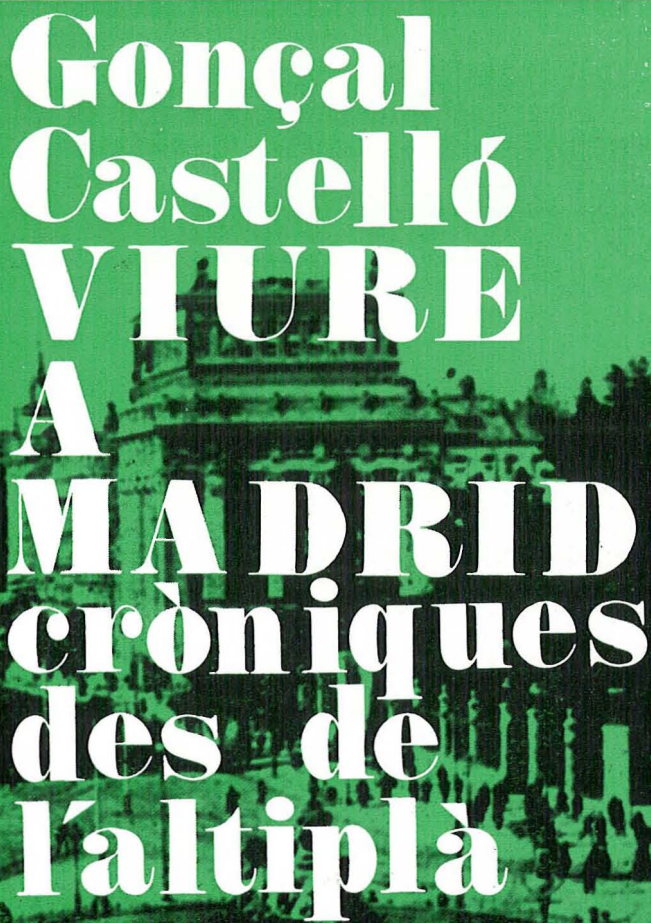
dorC/005

CARLES SALVADOR

Col·lecció

"ELS QUADERNS"

PREU 30 Ptes.

Gonçal
Castelló
VIURE
A
MADRID
cròniques
des de
l'altiplà

Editorial **GORG** VALÈNCIA

Aquest llibre és una gran proclama civil entonada al mig de la plaça de poble, del gran poble de la nostra cultura. **No podeu deixar de llegir-lo.**
239 denses pàgines, 200 pessetes.

Distribució: **El Molinell, S. A.** - Calvo Sotelo, 10, 3.ª - València-2

Amics de GORG:

Vull rebre els següents llibres:

- Estimem la nostra llengua.** Col·lec. ELS QUADERNS, de J. Melià i M. Sanchis Guarner 30 ptes.
- Viure a Madrid** (cròniques), de G. Castelló ... 200 —
- Gramàtica catalana** referida al País Valencià, d'E. Valor 325 —
- Els Quaderns d'Emili Coniller** (diari íntim), d'E. Boïls 150 —
- Dol dues les flames** (poesia), d'A. Giner... .. 180 —
- Lliçons d'ortografia**, de F. Ferrer Pastor... .. 60 —

D'ALTRES TÍTOLS

-
-
-
-
-
-
-
-

Als antics subscriptors, descompte del 10 per 100; accionistes d'EL MOLINELL, S. A., del 15 al 20 per 100.

Nom Cognoms

Professió

Adreça

Població (.....)

Firma:

BUTLLETÍ DE SUBSCRIPCIÓ ALS «QUADERNS DE GORG»

Nom

Cognoms

Carrer Núm. Pis

Població Districte postal

Província

Vull subscriure'm per 6 números Preu 150 ptes.

12 números Preu 300 ptes.

Vull ser Subscriptor Protector per números tiratge especial, a 200 pessetes exemplar.

Faré el pagament de la següent forma:

- Rebut per Banc o Caixa d'estalvis (1).
- Xec adjunt.
- Gir postal.
- A reembossament.
- Transferència a **Banco de la Exportación**, compte núm. 9.345.
- Transferència a **Banco de Valencia**, compte **El Molinell, S. A.**

(1) Entitat: Banc

Caixa d'Estalvis

Agència N.º del compte

RESPUESTA COMERCIAL

Autorización n.º 1.622
(B. O. de C. n.º 2.062 del
12 de mayo de 1969)

HOJA PEDIDO LIBRERIA

A
franquear
en
destino

GORG

Apartado F. D. n.º 5

VALENCIA

RESPUESTA COMERCIAL

Autorización n.º 1.622
(B. O. de C. n.º 2.062 del
12 de mayo de 1969)

HOJA PEDIDO LIBRERIA

A
franquear
en
destino

GORG

Apartado F. D. n.º 5

VALENCIA

Carles Salvador

4 ELOGIS

i

4 CUES

Editorial **GORG**

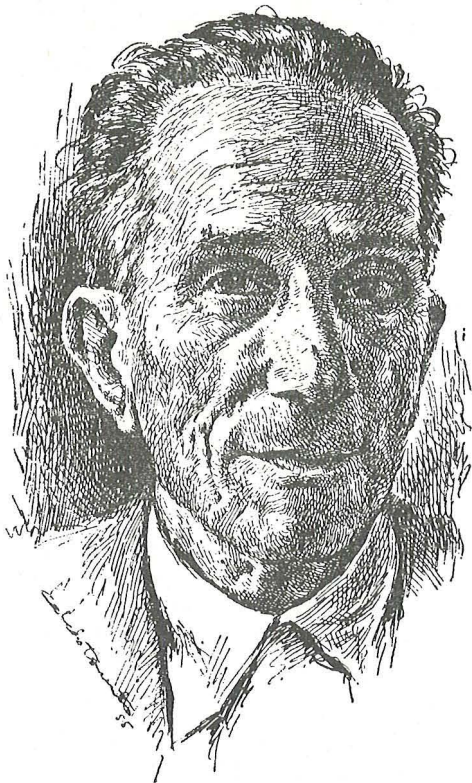
València, 1973

D'aquest quadern, número 2 de la col·lecció, se n'ha fet un tiratge especial de 100 exemplars numerats de l'1 al 100, en paper registre, i al preu de 200 pessetes un.

© Carles Salvador

Coberta de F. Viñes
Sis vinyetes d'Agnés

I. S. B. N.: 84-85050-07-X
Dipòsit legal: V. 4.285 - 1973

Carles Salvador i Gimeno
1893 - 1955

Idilli sobre l'asfalt

El pit d'ell partia l'aire
sobre ~~la~~ ^{veloc} ~~blau~~ bicicleta.

Ella xiulava somriures
blaus i anava travessera.

Ell elegant en les corbes,
elegant com un esteta.

El mocador que ella duia
volciava com bandera.

Quan aplegaren a casa,
deturats en l'escaleta

ell li prenia les mans
i amb els ulls, l'ànima d'ella.

Dins l'alta nit els promesos
somniau blava conversa.

Carles Salvador
 juliol - 1955

CARLES SALVADOR

I

Carles Salvador, d'entrada, amb els seus Elogis, prolonga, per ventura, una certa intenció maragalliana. És grat, és amable, és inofensiu, evocar aquest eco, aquesta fascinació, aquest mestratge de don Joan. Carles Salvador no ho oculta: ho proclama. Inclús, ho declama. Secretament, però, unes altres aigües, terses, acerades, fúlgides, arriben i recorren les seues pàgines. Hi ha una altra "influència" —o una altra "afluència"—: pot detectar-s'hi, en efecte, sense massa agudeses, sense massa esforç: la de Xènius. Inclús va redactar, Carles Salvador, durant algun temps, un Glossari, que signava amb un pseudònim "potser" significatiu: Isop l'Ebron. En tot cas, un modest i entusiasta "noucentisme" arribaria, mercès a Carles Salvador, a les nostres lletres, a la nostra literatura. Em pense que aquest Carles Salvador, a banda la seua validesa —encara—, està carregat d'incitacions, de suggestions, potser no massa aclarides.

* * *

Hi haurà un moment que Carles Salvador, amb aquestes o amb altres paraules, es declararà súbdit estètic de Barcelona. Pregue una mica de silenci, d'atenció: perilla la vida de l'artista... No "es diu" súbdit de Catalunya; precisa molt més: es diu súbdit de Barcelona. Açò facilita enormement la tasca. Després d'aquesta llunyana i fèrvida afirmació, serà ben fàcil de recórrer, de fer i desfer, els camins de la seua poesia, de la seua prosa: de la seua plural activitat general. Perquè, aquest home, destinat —¿qui ho havia de dir?— a ésser símbol valencià, gairebé "mite", una càlida espècie de mite, en uns anys amargs, ha nascut, devotament, per a ésser, només, súbdit... Posa un pessic d'èmfasi i es considera "súbdit estètic" de Barcelona. Si esbrinem un poc, però, el trobem, fàcilment, súbdit de Salvat-Papasseit, de Sagarra, de... Tot un rosari, o un itinerari, de ben assenyalades individualitats. Súbdit, també, o confident —tant se val—, de Bernat Artola i Tomàs.

* * *

Són massa coses, possiblement, per a ésser dites en tan poc d'espai. Escric aquestes ratlles amb una pressa indecent: amb una pressa editorial. Només hi puc deixar caure, anotar, unes evidències. Algun dia em decidiré a escriure tan extensament com el "cas" Carles Salvador em pense que ho requereix. M'hi obliga, m'ho exigeix, secretament i insistentment, per exemple, la col·lecció dels seus llibres, que tinc implacablement anotats, subratllats, pel seu amic Artola i Tomàs; la correspondència creuada entre Artola i Tomàs i Carles Salvador, que

fortuïtament arribà a les meues mans. Baralle, ara com ara, indistintament, records de l'obra de Carles i records d'aquella correspondència. És curiós de veure com, per moments, Artola "creix" als ulls de Carles. Carles escriu, molt afanyosament —inclús, si es vol, "illuminadament"—, a Benassal: Artola resideix a Barcelona. Carles lluita, quotidianament, amb la vida: Artola "la" viu a Barcelona...

Al cap dels anys, Artola ens deixarà un copiós anecdotari i una breu obra ben feta, unes anotacions. Carles Salvador, una solidesa, la major solidesa que cap escriptor del seu temps ha deixat als valencians.

II

A les pàgines inicials de Plàstic, el primer llibre de versos de Carles Salvador, hi ha un poema que té una virulenta voluntat periodística d'"editorial": aquell de la barraca... És una rèplica a la barraca de Llorente; és, concretament, amb una bona càrrega social, l'anti-barraca. És una presa de posició, a partir de la qual pot succeir qualsevol cosa: darrerament, però, tot serà aigua en cistella. Vindrà, al seu temps, la guerra, i al seu temps la postguerra, i Carles Salvador buscarà —i trobarà— un cert refugi, una certa seguretat, una certa immunitat, en el cultiu d'un cert llorentinisme —d'algun cert "barraquisme"... Coses. Però, llunyanament, com un far, hi ha la malícia, intermitent, hi ha el requeriment, hi ha la persistència d'aquella barraca de Plàstic.

* * *

Va temptar, va gosar, com ningú, Carles Salvador. Ho féu, a més a més, amb violència: amb la violència dels tímids. "Sóc un polític de l'idioma", havia dit. "Detesto tota activitat que no siga apta per a fer valencianisme, ciutadania." "No voldria mai deixar de fer poesia d'avantguarda i ciutadania cada vegada més liberal." Són, entre altres, unes paraules, uns principis "doctrinals" de Carles Salvador en l'antologia La poesia valenciana en 1930, publicada, com és sabut, per L'Estel. Les trobem coherents, les trobem decents, les trobem normals: considerem, en realitat, com un tot, febrilment acomplit, la vida, l'obra, de Carles Salvador. Cal pensar com sonarien, com "sentarien", com serien rebudes, aquestes paraules, d'una evident "procacitat" patriòtica i cultural, en l'any i en la ciutat en què foren publicades. Aquest home tímid, contingut; aquella mínima quantitat física d'home, era capaç, no obstant, no sols de concebre aquestes coses, sinó de publicar-les. I més. Alguna cosa havia canviat, substancialment, en l'ambient "valencià"; i tot i això...

* * *

Foren, aquells, uns anys d'una activitat constant per a Carles Salvador: el millor Carles Salvador estava a punt, estava a l'aguait... Ens caldria, d'alguna manera, reconstruir aquells dies. Estaven sentant-se les bases d'un nou enteniment de la "cosa valenciana". Carles Salvador —ha estat dit— arribaria, d'un moment a l'altre, a la seua plenitud, no solament literària, sinó, allò que importa més, cívica: paral·lelament als seus llibres de poemes, a les seues proses, corre, circula, la seua molt estimada activitat pedagògica com a mestre d'escola. Ciutadà de València, nascut al barri del Carme, ha trobat, a Benassal, l'oportunitat d'esdevenir, de "fer-se", d'alguna manera, "de poble". Aquest és un fet que massa sovint ha estat passat per alt: la seua necessitat de sentir-se "de poble" —el seu endevinament, la seua lucidesa—. No home "del" poble: home "de" poble. La residència a Benassal —una modesta "residència a la terra"—, el seu matrimoni, la seua paternitat, propicien l'ocasió. Escriurà, a Benassal estant, poemes d'un erotisme sa i desvergonyat, alarmant: viurà, però, sobiranament, a Be-

nassal, epitalamis bàrbars d'un patriotisme, d'un civisme que arribava a orgasmes fastuosos.

III

Diverses vegades —potser massa vegades— he alludit a la seua correspondència amb Artola Tomàs. He estat a punt d'entrar en detalls, en transcripcions. M'ha aturat, sempre, un darrer pudor. He tingut sempre molt present l'“espectacle”, fèrvid, de l'enterrament de Carles Salvador, aquella processó feta a Benimaclet, amb aquella plorosa i colèrica clientela o feligresia dels seus deixebles... Perquè aquest home, que, des dels temps de la República i de la guerra fins els temps de la postguerra, va encarnar un patriotisme invencible, arriscat, fou l'home dels grans dubtes. Ho palesen ben bé les seues cartes: les seues consultes. “Consulta”, freqüentment, a Artola: li confia, de vegades, com una modesta bibliografia, passatges íntims de la seua vida, “justificant” precàriament aquest o aquell poema... El llapis d'Artola és un llapis sever i no es cansa mai d'assenyalar, en l'obra que va ejaculant Carles Salvador, precedents “barcelonins” de Carner, de Sagarra, de Salvat-Papasseit... Inclús, en algun moment, de Lope de Vega i de Federico Garcia Lorca. La imatge, habitualment silenciosa, d'Artola, és una imatge dictatorial, severa, inexpugnable. Fins els darrers moments de la seua vida, de la seua “docència”, Carles Salvador respectaria —i propugnaria un respecte— la figura incògnita, llunyana, d'Artola —una fidelitat.

* * *

Tinc motius per a pensar, per a creure, que Artola i Tomàs, després dels seus anys d'estudi a Barcelona, en retornar a Castelló, intentà posar “en pràctica” una espècie de “ramblisme”, en què la mentalitat de La Plana no passava, en el millor dels casos, de veure-hi res més que una cosa divertida i banal: una “extravagància”. Aquell “ramblisme” d'Artola —escàndol del veïnat, fragorosos anecdotaris a cau d'orella—, era, pel contrari, en Carles Salvador, un treball tenaç, obstinat, sostingut. Carles no tenia, entre altres coses, les facilitats pecuniàries d'Artola... Açò, però, és una puerilitat, encara: els originals de Carles, torturats, castigats, sempre a la recerca del mot exacte, indefugible, sempre en busca del mot pur i aborigen, “parlen” —si és que els originals “parlen” alguna vegada— d'una batalla implacable. Aquesta batalla mai no la veié guanyada: era una batalla per a tota la vida.

* * *

Per a tota la vida... Recorde Carles Salvador, corcat ja per la mort, aquell darrer diumenge que havia vingut a València, des de Benimaclet, a presidir la clausura d'un “curset”. Açò, però, és una imprudència anecdòtica. Allò que valia més, allò que més recordem, és aquell Carles Salvador “compromés”.

IV

Modest propagador d'un “noucentisme” —el noucentisme tardà, l'únic que podia viure, literàriament, idiomàticament, València—, Carles Salvador va estar, nerviós, actiu, en tots els fronts possibles: la poesia, el periodisme, l'ensenyament, la novel·la, el teatre... Fou poeta, fonamentalment; però jo no puc oblidar aquella vocació teatral, encesa, insistida, de Carles Salvador. Tinc per casa alguna de les seues obretes; de tant en tant m'agrada rellegir aquella carta on prega a Artola que s'interesse pel destí que haja pogut donar el mestre a una obra seua: poc abans —significativament...— havia triomfat, als escenaris barcelonins,

El giravolt de maig, de Josep Carner. ¿Intentava, Carles Salvador, el seu "giravolt", un "giravolt valencià"? Més que possible. No conec l'obra. Però en el "mimetisme" de Carles Salvador, súbdit estètic de Barcelona, hi havia una dispersa i coherent idea d'allò que calia fer...

* * *

No estic fent, precisament, l'elogi de Carles Salvador. Ni tan sols estic intentant la seua semblança. Estic fent, en tot cas, a trossos i mossos, "memòria". Oblidem tant, els valencians... ¿Què sabem, per exemple, de Navarro i Borràs? Navarro i Borràs fou, sense dubte, una ràpida criatura intuïtiva, desperta, vivaç. Va passar, també, com Carles Salvador, de la poesia al teatre, a l'article, a la novella... Durant la guerra va dirigir la col·lecció L'espiga: eren, foren, aquells, un volums pulcres, tipogràficament perfectes. La seua poesia encetaria camins que, temàticament, no sempre va recórrer Carles Salvador i que únicament, molt després de la guerra, coneixerien —eren els anys del neo-realisme cinematogràfic...— una precària i no mai dita "significació". Carles Salvador, Bernat Artola i Tomàs, Enric Navarro i Borràs... N'hi havia més: hi havia l'Almela i Vives; però l'Almela "escapava" a aquests esquemes. "Escapava" a tots els esquemes. ¿De què no va "escapar" l'Almela i Vives?

* * *

És fotut haver-ho de dir. Però potser cal dir-ho. Aquella "ciutadania", aquell sentit "cívic" que reclamava Carles Salvador, arribaria a la condició de "patriotisme". Qüestió de noms, assumpte d'etiquetes. En arribar al "patriotisme" —anys del curset, de les lectures en Lo Rat Penat—, la barca de Carles Salvador estava una mica foradada: feia aigua per alguna banda... Eren els dies de l'"harmonieta", de la "tertulieta" en el Cercle de Belles Arts, d'aquell intent de reviscolament, pacífic, benpentinat i bencorbatat, de la Taula famosa...

V

No seré jo qui entre en una activitat, fèrvida, fonamental, de Carles Salvador: la seua activitat com a gramàtic. Més: com a propagador de l'obra fonamental de Pompeu Fabra. A Benassal estant, se li havien fet clares moltes coses. El "Butlletí" de la Castellonenca va acollir proses seues d'un lirisme d'herbolari, d'un didascalisme amable. Va practicar allò que en diuen, amb perdó de la taula, una mena de folklore —com el que feien, musicalment, López Chavarri o Manuel Palau. D'alguna forma, vinculària l'acció de Carles Salvador a la d'aquells cavallers que, a Madrid, cercaven, als "cancioneros", a les veus del poble, ritmes, girs, peculiaritats, i que depararien l'espectacle de la generació del 27, abans de l'arribada torrencial de Neruda. Però misteriosament va poder més el mestre d'escola que no el poeta, en aquest afer de Carles Salvador. La tasca de Pompeu Fabra li ho va aclarir tot.

* * *

Va predicar moltíssim; va fer molts sermons, insistint en la lliçó catalana de Pompeu Fabra. Va estar, sempre, en la primera línia: en la línia de foc. Va proporcionar cauta munició a tot déu: va preparar promocions de valencianets i de valencianetes per als combats futurs. Tenia, davant, l'exemple "contrari" —i arbitrari— del seu amic Bayarri. Enfront de l'anarquia, l'ordre. Curiosament, l'anarquia venia de la "dreta"; curiosament, la voluntat serena d'ordre venia de l'"esquerra"... Aquell remot Maragall, aquell remot Xènius que ressonava, com

l'oli, dins els cànters de la prosa de Carles Salvador, arribava, així, a una culminació: a una convicció ben sentida i ben repartida —repartida quasi eucarísticament...

* * *

Em pense que allò que menys “compta” en aquest cas, en aquesta catequesi, en aquest apostolat de Carles Salvador, fou el text de la seua gramàtica. Allò que més valia era l’“exemple”: l’“exemplaritat” d’una actitud, d’una conducta. Inclús, acabada la guerra i bastida la gramàtica, fonamental, de Sanchis Guarner, voltava a Carles Salvador un fanatisme perillós i fecund. Havia estat l’home de l’acceptació de les Normes i de la “firma” el 1932 a Castelló; havia estat l’home de l’Informe al Congrés d’Intellectuals en el 1937... Podia ésser el símbol, podia ésser el mite, criatures febrils i sempre en l’aire... Fou l’home que, emprant el títol de Jorge Guillén, va estar sempre, fossen quines fossen, indiscutiblement a “l’altura de les circumstàncies”.

VI

Escric aquestes indignes i precipitades ratlles per a la publicació d’una col·lecció de proses del Mestre. (Fou, entre els mestres valencians, el mestre per antonomàsia. I, com Pompeu Fabra al Principat, fou, en versió valenciana, el Mestre. El fet —m’ho sembla— és curiós i significatiu...) M’hauria agradat aturar-me una mica, passejar aquests articles, aquests conats d’assaig. La prosa té, de vegades, una duresa invicta de cristall. Té, en tot cas, una agraïda i ponderada senzillesa. És la millor prosa que es va fer a València en uns moments determinats, precisos: històrics. Recorde algun Elogi de la prosa... Podia estar La lluita de Carles Salvador, el seu “cos” doctrinal: una mena —els pregue que em perdonen...— de Mein Kampf. Des de la seua modèstia, des de les seues “fidelitats”, aixeca el vol, lluminosament, la prosa, acurada, ben puntuada, ben transparent, de Carles Salvador. És, encara avui, una lliçó de claredat i de concisió. Salva la condició de “document històric”, i és, també encara, vida. Vida i gana de llibertat; vida i gana de plenitud.

* * *

L’eco —o els ecos— de Xènius arriben, en el “cas” de Carles Salvador, de vegades, més enllà de la fugacitat de les “glosses”: a unes sèries de “glosses”, que en el cas de Xènius serien, per exemple, Gualba, la de mil veus, La ben plantada... El panorama és incitant i no he fet altra cosa que encetar-lo. Confesse, en tot cas, humilment, que aquest Carles Salvador, periodista d’alguna manera, escriptor arriscat, és vàlid i fascinant. En la seua poesia hi ha els precedents d’alguna poesia que, practicada a la postguerra, semblaria sense antecedents: i eren ja en Carles Salvador... ¿Quantes “possibilitats” de futur no hi hauria en la seua prosa?

* * *

Sòlida, segura, amb una adjectivació insubstituïble, heus ací, esdevinguda “intemporal”, una prosa cenyida a uns moments ben concrets, amb totes les finestres obertes al futur. Va dir de la seua poesia: “(La publico) per exemplaritat propagandista, d’acció. Sóc un polític de l’idioma.” Tot semblava ja dit, i ben dit, amb aquella lapidària concisió que de vegades tenia Carles. No es tracta d’oposar el prosista al poeta: es tracta de donar una impressió, una visió compacta, formal, de Carles Salvador. Circulen entre nosaltres versions, pura, impura

tradició oral, d'allò que fou la seua vida; el llibre d'Alfons Cucó ens ha desvetlat moltes curiositats, moltes rareses... Fóra bo intentar una biografia, si no a Carles Salvador, del "seu" moment, d'aquell moment valencià, immediat, calent, lúcid —i allucinat, atarantat.

GORG, amb aquesta edició, inicia un camí. La validesa de Carles Salvador, l'home que va fer sempre allò que calia, és, per moltes raons, encara inexpugnable. Salta per damunt les anècdotes i les brometes. Era l'home que intentava construir, edificar. A nosaltres ens pertoca manifestar si va "construir", si va "edificar" en l'aire o en la terra, en la seua molt estimada i amarga terra de València.

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

El Perelló, 1973.

4 ELOGIS

1. Elogi del xiprer

“L'espècie humana és singularment uniforme. La majoria dels homes treballen una gran part de temps per viure, i la mica de temps que els resta lliure, els resulta tan carregós que cerquen tots els mitjans possibles per desfer-se'n.”

De “Werther”, Goethe

MEMORÀNDUM

I

PARAULES

Quasi bé tot el millor de la memòria desapareix i resta solament una niciesa que poder recordar en ésser hora oportuna. Divagacions, especulacions, simples “pensaments”, i els acudits, i els monòlegs, ço és, els pensaments que han estat llavis endins, difícilment es poden recordar ni en llur intensitat, ni en llur capacitat, ni en nombre, ni en importància. El millor de la nostra vida intel·lectual mor al temps de nàixer. ¿Quanta filosofia s'haurà perdut només per ésser enfilada pel carrer, al llit o bé a la taula de menjar asseguts els senyors filòsofs davant un menú més o menys exquisit?

Tot ço que suposem general és ben particular nostre. I ara, en pretendre recordar l'estiueig intel·lectiu ens trobem que per cap banda no podem començar a escriure alguna cosa que responga, en veritat de veritat, al que pensàrem fent especulacions i divagacions, durant l'espai d'unes hores de tarda a la muntanya, bo i prenent l'escalfor de la solejada, el baume esquifit de la vegetació serrana i l'aigua freda de fontanelles encisadores; ultra la nostra vagància de perdre el temps per pasatemp.

II

MÉS PARAULES

Això no obstant, tenim de l'estona impressions. Responen als sentits, com a bones impressions rebudes per bons sentits, hàbils i destres. Reconstruir els pensaments i el que no ha pogut ésser “pensament” —perquè en tota cosa d'ordre des de la fecundació al naixement hi ha el període de gestació—, ho trobem més que complicat, impossibilitat; per ço, potser haurem d'inventar-ho de nou.

Així, doncs, si als lectors no els sap greu, farem invent d'impensaments, però ajustant-nos de bo de bo a les impressions que rebérem i que per restar gravades sentits endins de la nostra carn, àmfora de terrissa amable i animada, podem ara oferir-les ben anotades, conforme ens les dicta la memòria.

III

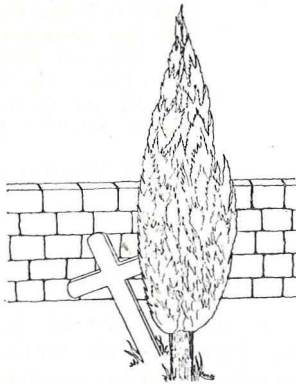
CALENDARI: DIA 29

Cel blau. Ens atrauen les parets del Calvari, blanquejades de poc. Molsa, força molsa. Un senderó sorrenc, rectilini, fina al mig de la porta del cementeri. Xiprers. Hi ha dues rengleres de xiprers. També dues rengleres de casetes de calvari. Cascuna assenyala el cel amb la punta de piràmide, de teules més blaves que el cel.

La catifa, i direm precisant millor, les dues catifes de molsa són guarnides per multitud de margaridetes. Tots saben com són aquestes flors: un botó d'or voltat d'ales blanquíssimes.

El sol de la tarda omple el Calvari de retallades ombres.

Silenci. El silenci suficient per a oir el monocorde de les cigales i el brogit dels llacs de blat onejats pel ventijol.

Nota vilatana:

“Per entrar al Cementeri
pel Calvari hem de passar;
sembla fet per a pensar
en la Vida i son misteri.

El Calvari és nostra Vida,
tota nafres i dissort,
i al seu fi guaita la Mort
tota sola i pressentida.

Hi ha al Calvari antics afanyos:
els xiprers que al cel s'arboren
verds i rectes, anys i anys.

Més endins tan sols els ossos
i les corques que laboren
i la pols dels nostres cossos.”

Versos que trobarem anotats en la paret vora la porta i que indiquen un passavolant neguitós o un clergue inspirat de Kempis rondinaire, d'aquesta forana part de la Vila del Maestrat.

PRIMERA PART

LES IDEES I LES IMATGES

I

L'HOME TOMBAT

Ens vàrem tombar. Dessota nostre hi era la catifa verda i humida de la molsa; a les vores del cap pensador, un xiprer, i per sobre el corpus, com un mantell necrològic, l'ombra de l'arbre, transparent i reconfortant.

Ara tenim pensaments raríssims, car hi ha una rara diferència entre la qualitat dels pensaments nats en posició horitzontal i els nats en la verticalitat.

Fem una mica de suggestió:

Home és capficat tot un matí; segueix capficat a la tarda i continua així mateix les primeres hores del vespre. Home, volent, no arriba a pragmatitzar. Rendit, l'home va a jaure. El pensament actua: discorre, raona. Dorm. Descansa. I diu al de matí només es lleva:

—Ja se m'ha esclarit el que ahir no encertava. Veritablement, el coixí és un bon conseller.

No; no és el coixí, ni la nit, ni el descans, ni la son. És la posició; l'horitzontalitat. De passar la nit en vetla, els colzes damunt la taula, el cap entre les mans i la mirada vagarívola, no es traurem en clar. I si dormís així, tampoc com no fóra una dolor horrible.

El qui sap la importància que té tombar-se, ho fa i troba les coses d'aquest món, noves o, almenys, troba que haurien d'ésser noves.

I així és com es produeixen noves idees.

El progrés no és altra cosa més que la cristallització de les noves idees.

II

EL XIPRER

Aquest arbre, aquest xiprer que tenim nosaltres vora el cap pensador, vist des d'on som, no sembla xiprer. Ara no sabem on comença ni on acaba. Tronc amunt potser es fica al cel foradant-lo i, encara més, el passa i llueix el vèrtex més amunt del cel infinit. Tronc avall potser no ter-

mina vora la nostra *mollera* sinó que segueix davallant eternament fins un caos sense termini. Així, aquest xiprer deu ésser exposició, més que símbol, de l'eternitat.

Aquesta idea d'aquesta imatge no està renyida amb la sapiència que diu: la matèria no fina mai.

Aquest arbre, però, és fet de matèria. ¡Vegeu com venim a pensar que el xiprer és etern; és a dir, que la matèria vívida és eterna, contradient la saviesa quan ensenya: tot mor!

Oh, les rares idees que naixen quan Home pren l'horitzontalitat!

III

LA VIDA I LA MORT

Però no capim nosaltres com s'ha deixat dir tantes vegades que el xiprer és símbol de la mort essent així que amb tanta facilitat, havem trobat que més que símbol és exposició de la vida.

La follia dels homes ho haurà pogut fer! Aquesta follia els ha duts a sembrar xiprers vora els cementeris i encara a dintre els tancats. Els qui no som alienats hauríem de segar els xiprers dels cementeris per llur impròpia localització.

I ara ens acut que, en segar-los, els matariem i que es veuria contradita la nostra filosofia.

No; no podem. Fóra una follia. No obstant això, sembla de judici.

El sí i el no! Els dilemes eternament! La mort i la vida!

I ací terminariem si no fóssem audaçs.

Posem la qüestió d'un altre costat. Nosaltres vivim, clar és!, perquè pensem. Alguna cosa ens anima: l'ànima. Aquest ésser que ens anima és soterrat, tancat, dintre la nostra terrissa carnal i ha d'eixir a la Vida en morir-nos. Així, la nostra vida és mort i la nostra mort és Vida. Vida igual mort.

Oh, què rar! Sembla impossible, això!

Però adonem-nos de si estem posseïts de sofisma per traure'ns la malura.

No sé si podrem, perquè, ai, quina son ens pren! Tenim els ulls carregats... El cervell deixa a poc a poc de pensar. Amb prou feines si el tacte, si l'oïda rep sensacions. Dormirem aviat, malgrat els nostres esforços per restar desperts i controlar si

les nostres idees paradoxals són envernissades de dolenteries filosòfiques.

No podem més i els ulls s'acliquen. Una lassitud domina els músculs i s'esvaeixen les idees i les imatges...

Son, son, son...

Veritablement ens hem adormit.

IV

LA SON I EL SOMNI

La vida podrà ésser la mort, però la son, que és part necessària de la vida —amb el permís dels savis alemanys—, té el caire de la mort i dubtem si no ho és, en efecte.

No pot ésser la vida, car adormits com estem no res sabem dels cops del cor, ni del to del nostre respir tranquil·líssim. Ara mateix que taquen la blavor del cel aqueixos dos corbs de volada pausada, i que la seua trajectòria divideix en dues parts el nostre cos estirat, no hi ha gens d'adonació, i ens sap greu, perquè guardàvem fa temps una salutació amable al senyor corb, en cas de guaitar-lo, ja que és confrare en la civilitzada afició de gustar la carn morta. I ni sabem de les pessigolles que fa la ruera de formigues brunes que passeja la nostra faç buscant potser un cau per a criar; ni tenim esment del tavà bronzidor que musiqueja vora l'orella dreta i posa en perill la continuïtat de la son.

Som tan a fora del món, que talment semblem en el paradís de la mort.

Els cinc sentits corporals vaguen; i es comprén que un seïsme ampullós, un automòbil passant-nos de part a part o un primer toc de l'hora del Judici valljosafat podrien fer-nos el retorn a la vida. A més, ni un pensament, ni un moviment, no res que indique que existim descobreix la nostra vitalitat.

És de suposar, i així devia ser segurament, que si un camperol cor magnànim, imaginació destra, tragués els nassos per dalt la tàpia i em vegés com a l'ombra del xiprer, tirat bocaenlaire, creuria de bona fe que és un suïcida vora el cementeri, per no donar massa feina als soterradors en trasbalsar-nos de l'Hostal a la casa necrològica.

Unicament seríem capaços d'assegurar que no som mort si tinguéssim un somni,

car és confirmat que cap mort no gaudeix la felicitat de somiar ni coses velles ni novelles.

Acò ja ens posaria contents; primer: per saber que vivim; segon: per traure'ns de davant el sofisma que entela l'intel·lecte.

Si poguéssim somiar! Bah! Ni cal intentar-ho. I és que, de bo de veres, havem mort.

V

SOMNI DE L'ENTERRO

1.

Certament i desgraciada som mort. Ho ha manifestat amb un crit d'horror la Blaieta, la filla de l'hostalera que ens portava al Calvari, com ja li teníem dit, l'ampolla de la llet, el vas de cristall i el paper de mostatxons. Després de l'ai! de consuetud, ha obert les mans i ha deixat caure inconscientment la berena al nostre costat; alhora se li ha desfet el pentinat i se li ha descabellat per l'espalla com una cascada aurífica i sinuosa; i portant-se les mans a la cara s'ha fet lluny amb plor i cridòria.

Ho ha manifestat després un vol de xicalla que ha vingut al Calvari per traure un niu de cadeneres que hi ha penjat al branquilló d'un xiprer. No ha fet llàgrimes, però ha caigut a la nostra vora un vol de pedres tot i revolucionant la pau del lloc, amb les paraules esfereïdores següents:

—A l'home del llibre, que s'ha mort!
A l'home del llibre! Pedra! Pedra!

I eren tantes les pedres alades, que novament el sol podia obscurir-se.

Res no tenim de tirar en cara als petits discòbolos de Vila, perquè no podem fer valer els drets a ésser mort com els morts. Solament s'agraeix la manca de destresa, ja que no han encertat el rellotge d'or que a la butxaca de l'armilla fa els seus tènues sotrats i resta encara apte per a un estimat i vulgar record de família.

Ha certificat així mateix la defunció un pobre home que, sostenint una vara sota l'aixel·la i plegant un cigarret tot i fent força amb la punta de la barba al més alt del seu pit, menava una dotzena de cabres desitjoses de la molsa d'aquest verger i de l'erbei que amb greixosa ufana

verdeja el Cementeri. Anava a entrar l'home, però, en veure la mort, va girar veles i cabres, rondinant interjeccions baixes de veu i de moral i allunyant-se de nosaltres i de las declaracions al jutjat de pau de la municipalitat muntanyenca.

2.

La nostra faç s'ha esgrogueït com la cera envellida; i s'ha estirat. La carn s'ha posat freda.

Als llavis quiets, s'ha adormit una ganyota que ha pujat de l'estómac. Les puntes dels peus s'han separat buscant la terra.

Dels nassos ha eixit un cuc fosforescent que, transformant-se en gaia papallona, ha remuntat els aires.

A la nostra dreta hi ha una dalla, la punta de la qual és sangonosa; i una olla de terrissa hellènica que manté vibrants i fresques dues gotes de la nostra sang.

Al coll i al mateix punt on és botonada la camisa, hi ha un foradet que s'enfila carn endins. Les meninges han transformat la seua pastosa matèria en un doll d'aigua dolça per la qual naden en promiscuada joia un estol de bestioletes assassines.

El cor és una corda de cronòmetre que té trencada una espira.

El líquid sinovial s'ha evaporat de les juntes i els tornets s'han descaragolat.

A una branca del xiprer s'ha parat un mussol que fa girar els propis ulls amb rapidesa, que estén les ales com un dossier i que del bec deixa caure paperetes de color on van impreses paraules d'òbit en ritme de versos ultraistes.

El sol s'ha congestionat de dolor i ha baixat la faç per no esguardar l'escena.

... ..

3.

Ha vingut un doctor; porta a les mans, per fer la inquisició mèdica, les eines d'un picapedrer: el martell i l'escarpre. És acompanyat del "sereno" "aquell qui canta amb veu prima i exquisida la llangor de les hores vilatanes de la nit"; i l'home que fa justícia als veïns, ha comparegut així mateix com a testimoni de vista.

El doctor, sense prendre el pols, ha dit:
—Se li ha trencat la corda, ja es veu.

I posant l'escarpre al frontal ha fet saltar la tapa del cervell. Els tres homes s'agenollen, alhora, per veure millor.

Doctor.—Té el cervell mig buit.

Jutge.—I això?

Doctor.—Li l'ha rosegat el cuc de les preocupacions. Aqueix cuc, en morir l'home, surt pels nassos i es transforma en papallona.

Segueix la inquisició.

"Serenó".—Oh, quantes formigues!

Doctor.—No són formigues, Quiquet.

Jutge.—Doncs ho semblen. Què són?

Doctor.—Idees. Li han aigualit les meninges.

"Serenó".—Oh, quines idees més fosques!

Doctor posa l'escarpre a la tapa del pit i, a colps de martell, fa saltar les costelles.

Doctor.—Aquí tenim el cor. Té la corda trencada; comprovació que la ciència és infalible.

Jutge.—I això no es pot apanyar?

Doctor.—Ja ho veurem a casa. Quiquet, posa't el cor a la faixa.

"Serenó".—Aquesta corda és de ferro?

Doctor.—Suposo que aquesta és d'acer. Qui té d'acer la corda del cor és qui més anys pot viure. Però no se l'ha de fer treballar massa; pot rompre's.

Jutge.—Com aquest pobre home. Sem-

pre anava llegint. Quiquet, ja veus a què porten els diaris i els llibres.

"Serenó".—No som res, no som res!

Finida la inquisició, han vingut una munió de dones i d'infants. Ens amortallen bolcant-nos amb el mantell necrològic de l'ombra del xiprer. Començat l'enterro, ploren tots i oïm clarament la veu de la Blaieta, angoixada i escanyida:

—Pobre senyor! Amb tan bon home com era!

En arribar al Cementeri, hom cava una fossa i, sobtadament, ens deixen caure al seu fons, com cau a terra una fruita madura quan l'amolla l'arbre.

I al colp tètric i ressonant, despertem conformadíssims del passat.

VI

LA REALITAT I ELS DUBTES

Si bé hem despertat del somni que desitjàvem, no hem obert els ulls a la claror del dia; ha estat suficient obrir-los a la raó.

El cor batega i el respir pot comptar-se; els músculs fan tensió i una formigor ens corre per la cara. La corbata ens estreny el coll una mica massa.

S'ou clarament la xerradissa dels ocells i la música monocorde de les cigales.

Ens assabentem de bell nou que som al Calvari, tombats sobre la molsa, passant el temps intel·lectualment, que és com es passa sense perdre'l.

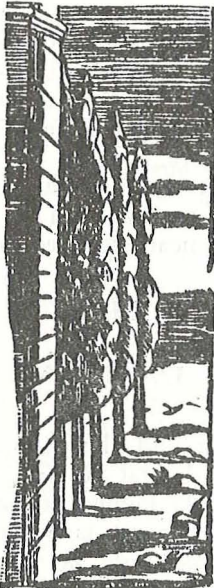
Ara tenim ja idees clares del que havem pensat, encara que no encertàrem a manifestar-les congruentment.

Havem pensat que, quan dormim, també vivim, i que la mort no és la vida.

Però sentim la punyida del tedi. Després de la son i del somiar, ens sap greu alçar un braç, doblegar una cama, obrir les parpelles i fins enfilegar uns judicis metafísics en ajut del bastiment de la nostra tesi.

Restem així una estona que ens serà tan bona com és dolça. Ara el cos és las. Obrim els ulls i els tornem a tancar com si obríssem i tancàssem les ventalles d'un balcó.

Ah!, és de creure que no estem solitaris al Calvari. Ens ha semblat veure que hi ha una persona un xic apartada.

Qui deu ser? Bah! Una allucinació, un altre somni, un d'aqueixos somnis que els esperits simples en diuen de desperts.

I si fos realment una persona?

No ens amoïnem! Adonem-nos a poc a poc del que ens volta. Una imatge, una bella imatge potser ens fa companya i no és convenient fer-la desaparèixer per la nostra incontinença.

A poc a poquet... Així... Els ulls s'obren a poc a poquet i es guaiten les coses sense fer sorolls...

SEGONA PART

I

EINES

En badar una mica els ulls, hem vist una caixa de pintura oberta boca al cel. Al costat, un gerro que contenia un pom de pinzells com unes fletxes dintre un buirac. I els peus oberts i formats d'un cavallet de pintor. En creure que, a la catifa, serien els símbols de la mort i trobar-hi les eines de l'art, hem tingut un trasbals cordial i joiós. Ço ens ha obligat a obrir més els ulls i encara a decantar el cap vers la dreta per veure millor.

I hem tingut un altre joiós trasbals: no és cavallet de pintor, que tot just és de pintora, car una dama està asseguda enfront de la bastida que sosté un llenç.

Una dama que observa i dibuixa l'home tombat. Una dama rossa, vestida de blanc, calçada de blanc i que dibuixa al carbó damunt un llenç de pintar a l'oli. Els ulls d'ella han vist els nostres ulls oberts i ella no ha fet cap moviment d'estranyesa. Ella ha continuat el dibuix. Després ha vist el nostre somriure saludant-la i no l'ha respost, ni l'ha estranyat.

Naturalment, són aquestes les coses que hom hauria d'esperar: que despertàs l'home tombat; que obrigués els ulls i que saludàs amb un somris a la dama bella, a una dama artista, sentimental pel lloc escollit per a "fer paisatge", a una dama habituada al tracte humà dels homes.

—Déu us guard —diem.

—Déu us guard —ens respon.

La dama podrà continuar el dibuix, però ja li hem oït la veu fresca i timbrada. Al descloure els llavis per fer la mitja

rialla, ha mostrat les dents que, si fóssem poetes i cursis, diríem que semblen dues rengleres de perles i les dents d'una damisella. La veu d'ella és ben bé d'una damisella, no?

Si bé no som cursi som galant. Per això li direm coses per fer-li obrir la boca novament. I li direm una facècia per aquell "snobisme" que ara tenen les facècies.

—Me permetreu, senyoreta, que us diga una cosa interessant. Sembla que m'esteu dibuixant juntament amb el paisatge.

—Així és.

—Haureu observat, senyoreta, com jo vinc servint-vos de model.

—I tant.

La damisella riu bondadosament amb el paisatge.

Prenem coll.

—I vós no sabeu que els models o bé es contracten o bé en donen de permís per a ésser-ho?

—Dispenseu, senyor. A vora d'un cementeri i tombat, m'havíeu semblat mort. Després he pensat que algú us hauria llançat com a cosa inútil, o bé que éreu caigut del xiprer com una branca esgallada i seca o bé com una nou.

—Què esteu dient?

—La veritat, senyor. Davant una cosa morta o bé sense valor o bé abandonada, no se m'ha acudit gastar diners ni paraules.

—Podeu creure que us trobo genial.

—No, no! Éreu a la mà i us he pres. Per model, entengueu-ho bé, senyor!

—Doncs protesto i us denunciaré per...

Abans de protestar la facècia, esclafrem tots dos a riure.

Creguérem tenir feta amistat. Ens aixecàrem alhora, anàrem a l'encontre, i amablement, encaixàrem les mans.

II

L'ARTISTA

Buscant solitud lluny de Ciutat, l'artista s'havia deturat a Vila. Estava uns dies només, i la família amiga que l'estatjava li feia enyorar la solitud. Que un dinar a la caseta de la vinya; que una visita matinal al jardí i una altra tardoral;

que un berenar a la Font; que unes visites provincianes de noies de Vila de les que aprenen brodat i piano i deporten el *tennis* a l'era de la masia. La solitud no apareixia per cap banda, i l'artista començava de renegar de la muntanya i dels paisatges inconeguts.

Heus ací que una tarda es fa escàpola de l'amigable hostel, pren les eines de pintar i es dirigeix al Cementeri sota l'ardor de la incomensurable solitud. I ens troba! L'artista té la desgràcia de trobar algú allà on va.

—Aqueixa dissort és raonable. Esteu al món.

—Clar! Sóc al món! Qui gosaria contradir-vos? Em plau pensar que fora del món es podrà viure a plaer.

—Potser llavors busqueu la companyia. La solitud ha d'avorrir-vos.

—¿Que sou pensador i voleu amargar-me l'estona amb vostres filosofies?

—No, senyoreta. Sóc raonable com ho és el que us passa buscant solitud.

—I què creieu que és la solitud?

—És fàcil de dir: la companyia del nostre propi pensament. O dit amb més èmfasi: ésser bolcat de pensament propi.

—O d'altre.

—No; el caragol només és sol quan es fica dintre el seu estoig.

—Però el pensament no és una closca de caragol.

—De vegades més dur i tot. Jo voldria convèncer-vos que és impossible haure completa solitud, i vós us resistiu a creure-ho com una closca de caragol resisteix la claror del dia.

—Fa mal aqueixa comparança.

—Vés... ja veureu algun dia com tinc bastant raó.

III

DE LA NOVETAT EN L'ART

Va contar l'artista el que sofreixen els artistes per aparèixer originals. Ella també féu contalla dels propis sofriments. Era un turment, un neguiteig constant, ja que no posseïa un estil personal que triàs les seues obres de les obres d'altres pictòrics. Devia acudir a tècniques noves i a temes nous. I ella que havia pintat interiors i flors i animalons casolans, tenia fastiguejat el seu

públic. Ara buscava la llum del dia, a cel obert, per obtenir novetats.

—I caeu novament en el sentimentalisme. Vós teniu creats una tècnica i un estil propis sense adonar-vos-en. No us cal el renovellament. Seguiu així fins la mort. Si fins avui heu pintat gats i gàbies amb passerells, pintar xiprers i cementeris no us renovarà.

—I la llum?

—I els vostres ulls que no la veuen?

—Ja es comprén que no sou esteta!

—Bah! Si ahir pintàveu unes "roses desfullades" i avui pinteu un home tombat sota un xiprer, qui ha de creure en els vostres temes nous? A més, patiu un error greu: el de creure, i de bona fe, que el xiprer és tema necrològic. Per què barregeu assumptes tan distanciat com la tomba i el xiprer? No, no! Deixeu el xiprer tranquil. Ell no és símbol de la Mort!

—Si busqueu temes nous somieu, abans, diverses vegades. Provoqueu el somni i, en habituar-vos, fins somiareu desperta, com diu el vulgus... i jo. No us inquiete veure aleshores totes les coses del món al revés. Quan més del revés les vegeu, més original anireu essent. I fins tindreu deixebles; i el dia que tindreu deixebles serà el més gran de la vostra carrera. Penseu en la història de l'art i capireu com han estat creades les grans escoles. Capgirant el que existia aleshores, no? Més o menys, capgirant-ho. Pinteu al vostre antull qualsevol cosa sense traça i doneu-li un nom. Per exemple: *Art Biològica*. No temeu. Jo us dono paraula d'enraonar-ho per mitjà de conferències, clar és, *biològiques*, perquè hi ha paraules per a enraonar-ho tot. I fins escriuré un llibre intítulat "Introducció a la filosofia de l'Art Biològica". Ni vós ni jo sabrem, segurament, què és açò, ni com és, ni què procura. Però vós i jo serem *biològics* i, potser, celebrats. Vet ací una originalitat!

—Però tal cosa seria contra el nostre criteri de l'Art.

—Doncs així, deixem córrer la vostra renovació pictòrica i continueu amb els vostres gats i les vostres catifes de saló.

—Demés, jo mai no somio.

—Puix ara us dic que em trobo perdut, perquè no podré enraonar *l'Art Biològica* ni fer cap "Introducció" a cap teoria esteto-filosòfica novella.

IV

ON APAREIX L'AMOR

—Voleu un tema nou? L'Amor.

—Senyor! Senyor! Senyor!

—Sense estranyesa; l'Amor, tema nou.

—Uns coloms? Un pom de flors de tarongina? Un cor traspasat per una fletxa?

—Ja es veu que no sou original. Un xiprer!

—Això ja és burla. Teniu massa mania pel xiprer.

—No hi ha burla. Ignoreu que ja fa estona vaig fent un elogi d'aquest arbre.

—Però, senyor, ¿com fer reparèixer el tema de l'amor amb un caire de novetat?

—Ja és dit: amb la pintura d'un xiprer.

—El xiprer símbol de l'amor?

—Sí. Car l'Amor no és l'amor. Car l'amor és Sensualisme.

—No us comprenc amb aqueix joc de paraules.

V

SEGUEIX L'AMOR

—Perquè sovint es diu Amor a Sensualisme.

És un concepte d'aberració antiquíssim. L'exaltació venusina, el culte a la deessa mare de l'amor que té en la Grècia una llàntia en cada cor encesa, passa als pobles que depenen de la cultura hellènica i és Roma qui l'escampa per la Mediterrània mar, d'ací d'allà on els grecs no la tenien sembrada.

“Oh, Venus, mare de l'Amor!”

De l'amor? Venus és el Sensualisme.

Amor és producte anímic, de procedència divina; Sensualisme és producte carnal. Amor és raó; Sensualisme és instint. Amor és un; Sensualisme és vari: vari com els sentits.

Estimem la dona com estimem la fruita; pel plaer que la beutat, la savorositat ens proporciona.

Estimem els fills com estimem la Pàtria; tant si ens advé glòria com mal per les seues causes.

Ço és estimar amb Amor; allò és estimar amb Sensualisme.

La filosofia del nostre instint ha pro-

curat embolcallar la mínima bellesa del Sensualisme amb les teles de màxima beutat que Amor ens proporciona. I la humanitat, creadora de l'enginy, l'accepta i vet ací un altre concepte capgirat que tantes orelles desitgen oir per cobrir les passions nodridores adés i ara del cor i de l'intellecte.

VI

PERDRE EL TEMPS

—No comparteixo aquestes opinions que per altre costat són ben personals i que poden ésser ben bé equivocades i, si més no, tendencioses.

—Bah! Tan s'hi val, amiga meua. A més a més, una artista de la pintura com vós, que teniu els sensoris ben desplegats, no és estrany que caiga en l'error paradoxal de quasi tothom. Vós, de tant d'estimar l'art pictòrica pels ulls, podeu declarar que l'estimeu amb tota l'ànima.

—I tant, clar és, que l'estimo. Encara que el sol es pongués per sempre més als meus ulls, igual l'estimaria, la pintura.

—Però no voleu afegir que l'estimaríeu pel record que els sensoris són hàbils de reproduir.

—Senyor, ja veig que esteu de mofa. Això és perdre el temps. Parlem d'altres coses.

—Perdre el temps! I no trobeu que perdre'l és el millor que hi ha per a fer feina? Divagar, vagar, enllestir teories, enderrocar-les, tot ço que es fa per passar l'estona, fins el parlar en va, potser és l'únic camí sortós per a guanyar el temps.

—Ai, ai, ai! No us trabuqueu, senyor; no digueu nicieses. Deixeu aquestes coses per a la taula de cafè. Em poso a pintar... dispenseu... em poso a pintar!

—Us tinc un altre camí ben agafada. Sou a Vila per descansar de la feina del vostre estudi encristallat; us proposeu, com molts altres humans, carregar-vos de treball per passar el temps. Abandoneu els pinzells, amiga. Perdam tots dos la tarda amb intenció de cobrar-la. Escolteu unes paraules sobre el xiprer, que ell ens farà veure ço que en la vida té caires dignes de parar esment, passavolant si voleu, però més interessant que fer l'apunt d'un home tombat sobre la molsa d'un Calvari.

—Sou tenaç com un vell propagandista.
—Permeteu, senyora, que us regrecie la frase amb un somrís de cordial bonhomia.

TERCERA PART

I

LLEGENDES

1

Un dia el món no era món, però a la setmana justa ja ho era, i guarnit de llum, d'astres, de cel i firmament, de plantes i animalons, i fins d'amor i sensualisme.

Era un dia que pare Adam va sentir pròxima la seua fi. I així com els arbres abans de morir fruiten força per aconseguir successió, així l'home, per la seua naturalesa, volgué deixar rastre de la meravellosa fecunditat humana. I pregà al seu fill que anàs al Paradís, on no tots podien entrar, perquè li portàs una poma d'or. Mes el fill li presentà, no la fruita desitjada, sinó el bastó amb el qual l'àngel l'havia expulsat del jardí on va sojornar mentre fou estoic a la manera com segles després aconsellava Sèneca des dels llibres.

Adam no s'irà, però, trencant la branca en tres trossos, començà de fer geometria formant amb ells tres cercles per coronarse. Després es tombà cara al cel pausadament i majestuosa.

I llavors morí.

Morí estoicament, com un filòsof sabedor que el traspàs no és més que la porta de la Vida.

En morir Adam, brostaren els trossos del bastó i l'un fou un cedre, i l'altre una olivera, i el tercer un xiprer.

El dia de la primera mort beata i lírica, la naturalesa cantà una triple, bella estrofa al conjur de l'arbre tres vegades benaventurat:

Pel cedre que és l'arbre fort com el Creador, que engendra perpètuament.

Per l'olivera que és símbol de la pau, a l'ombra de la qual creixen i progressen les ciutats i les generacions.

Pel xiprer.

Així, el xiprer és nat en commemora-

ció del jorn en què Adam passà de la mort a la Vida.

No pot representar la mort, car el brostar aquest arbre ha d'ésser en memòria del

més important. I en deixar Adam d'ésser Adam, la seua existència terrenal és d'un caire secundari.

2

És, si més no, d'una infantilitat extremada de creure que dins d'una nou de xiprer hi ha reproduïda exactament la faç d'una calavera. Ço diuen veure-ho els infants quan trenquen una d'aquestes nous.

La imaginació dels infants! La imaginació dels esperits poetes! Qui s'atreveria a dir que té semblança de certitud una cosa imaginada per un poeta o per un infant, si no va avalada per la imaginació d'altres personalitats d'un més assenyat criteri?

A més, aquesta creència de la calavera dins les nous de xiprer té un camp ben reduït i no ho poden sentir dir diverses respectabilitats humanes.

Una altra d'aquestes aberracions nades de la imaginació ha fet córrer prou a pas llarg la llegenda indiana del Penjab:

Hir era desesperada d'amor per l'amant desaparegut, i vagarejava pel bosc esguardant les flors; i en les flors trobava l'alè de vida pel qual s'animava el seu cor ferit de dol. Ací i enllà creia veure la faç del seu adorat; si esguardava una nadala, feia extrems perquè havia trobat els ulls pels quals es corfonia; en les roses camperoles

veia la color dels vestits i l'olor del corpus perfumat i exquisit que estimava; en les espines contemplava les celles finíssimes... I en trobar un xiprer, s'hi abraçava com si realment fos el cos del seu amant i exclamava les seues més tendres paraules de passió i inflamava la seua amor inacabable. La formosa Hir, vagarívola pel bosc, sostenia ampullosament de verba i de plor que el xiprer no era sinó el seu adorat desaparegut que ella tant cercava com estimava.

Si els hindús poden creure tal disbarat, no ho creurien els espanyols andalusos que més trastocada tinguen la imaginació. Digueu a una gitana de Sevilla que aquell xiprer de vora la tàpia és el seu marit que morí a presó, i en veritat de veritat no us ho creurà.

I farà bé. Mes nosaltres no podem ésser hindús ni per les creències ni per les llegendes i podem creure en el bon fat del xiprer.

3

Vejam el que es diu al llibre segon de l'Eneida:

"Poseu esment a ço que us dic, vosaltres, servents meus, i fixeu-ho en la memòria; eixint de la ciutat, és una altura i un temple vell de la deserta Ceres, i prop del temple, molt antic de dies, un xiprer venerat en molts de segles per la religió dels patriarques. Aquí ens ajuntarem de parts diverses. Mon pare, tu, pren amb ta mà les coses consagrades als déus i els penats patris; perquè jo, eixint de tan cruenta guerra i mortaldat recent, som de tocar-ho prohibit fins a tant que en aigua viva m'haja purificat."

És Eneas qui conta a Dido la irreparable pèrdua de Troia. Seguint el parlament, conta com desapareix dins l'ombra la seua muller Creüsa i com retorna a Troia per tal de fer-la venir amb ell.

"Creüsa!" en va vociferant, i una i altra vegada repetint: "—Creüsa!!"

La troba a la fi, roman atònit davant la imatge de la muller la qual li parla per aconhortar-lo. Després ella es fon, i Eneas plorós es queda.

"Tres vegades volia circumdar-li el coll amb l'abraçada, i tres vegades

estreta en va, d'entre mes mans fugia
consemblant a les aures volanderes
i al somni fugitiu."

Retorna, doncs, Eneas, a la muntanya salvadora; hi troba una "multitud miserable qui de totes parts s'aplegava", i quan el dia es feia clar pren son pare i el viarany.

Deixa que faça el teu elogi, oh bon xiprer caritatiu que lluïes com un far ta esvelta altitud i fores guia dels troians fugitius que de la mort es feren escàpols, i al pujol del temple de Ceres davant la porta guaitaves els caminals per on trescaren homes i dones que feien congregació vora tu, oh bon xiprer, signe de llibertat i de vida, portats per l'exili.

4

Diguem ara l'antiga creència mexicana.

És en els nostres dies quan hom ha vist que dels xiprers dels boscos mexicans, xiprers millenaris, anteriors a la troballa d'aquelles terres, en penjaven teles, cintes, dents, cabelleres i altres ornamentacions. Els viatgers sospiten que els tals arbres no poden florir, per ells només, aquestes despulles humanes. Fan bé els viatgers, sobretot si són anglesos. Els xiprers, com els murs de les nostres ermites i els cambrils de les nostres esglésies, no donen ulls de terrissa, ni pits de cera, ni cabelleres unto-ses, ni crosses humils.

Allà a Mèxic com ací a casa nostra, són coses aqueixes que les posen els creients i se'n diuen *ex-vots*.

Però heus ací un senyal importantíssim. Els *ex-vots* no els trobareu mai en un *cabaret*, com que no és adequat, sinó a un lloc religiós. I axí mateix és de notar que aquells *ex-vots* no es troben a un cocoter, sinó a l'arbre del qual fem l'elogi, prudent i necessari.

Les aportacions que fan els indígenes mexicans al xiprer millenari no poden ésser per remerciar als fets les adversitats de la vida, àdhuc la vida nova dels conqueridors espanyols. Nosaltres, ben pesat i ben amidat, ho creiem així amb la dispensa dels entusiastes ibero-americans. Aquelles persones penjaran en un branquilló una trena guarnida de flors bosqueroles, a més que els abellirà de fer-ho així, per donar gràcies als déus per la bona sortida d'una

febre; com ací es penja d'un clau de ganxo en una esglesiola muntanyenca, un cor serós guarnit per una llaçada de seda rossa que dona gràcies a un benaventurat celestial per la curació d'una pulmonia o per una altra menys poètica malaltia.

Vegeu com a Mèxic el xiprer no simbolitza la mort, com ací no és el comunisme, posem per ideal polític, el símbol dels enterraments, encara que ho sembla.

5

Plau-nos manifestar també diverses crencies que en conjunt poden ésser una bella paragrafada.

A Creta es troba una cançó folklòrica de noces en la qual el nuvi és comparat a un xiprer i ella a un lliri blanc saturat de perfum. Així, també, en els contes orientals, aquest arbre representa el jove enamorat ple de salut i d'arborament. Una jove d'una cançó russa declara un somni extravagant: ha vist un xiprer; i el seu amo que l'escolta, diu patriarcalment que ha somniat en el seu amant. En aqueix mateix poètic país, es fa tan resistent l'admissió del xiprer com a símbol de la mort, que, de vegades, dels cossos dels estimats que són a les tombes sepulcral, naixen espontàniament els xiprers reprenent la vida que ja havia finit. I a Grècia, entre les plantes dedicades a Hècate, mare i mestressa de Medea i Circe, es troba el xiprer que ho seria precisament per la bonesa i la virtut en les curacions que la medicina hauria comprovat en les branques i en les fulles del nostre arbre elogiat. Als pobles antics de la Pèrsia, és el xiprer qui, elevant al cel la seua punta cònica, simbolitza, entre els vegetals, el Foc generador. És Zaratustra qui va posar-lo en la terra; i aquelles passades generacions el veneraren a la porta dels temples on s'adorava el Foc, i al pati del palau de reialeses per embellir el paisatge, i encara al bell mig dels jardins d'esbargiment per tant com representava malenconiosament el record del Paradís perdut. L'Orient antic és ple de poesia vital per mor del xiprer. De l'Àsia advé a la Mediterrània mar, i es detura en una illa que pren el seu nom dels boscos de xiprers: Xipre, la dolça, que té una deessa terrenal, Beroth, que segons dita de qui suposa saber-ho, en llengua fenícia signi-

fica xiprer; i passa a la Grècia, on l'estimen perquè representa la immortalitat; és arbre sacratíssim a l'ombra del qual eleven temples i estàtues de l'Apollo, Hermes i Rhea. El ceptre de Júpiter i la fletxa d'Eros són de xiprer, indicant que la vitalitat i l'amor s'uneixen en aquests arbres, que, segons la gentil expressió de Teòcrit en una de les seues èlgogues

“es conten l'himeneu en el seu remoreig”.

La visió tristoia del xiprer és dels poetes llatins, que l'escampen a tot arreu, i fan caure Cervantes en la temptació de resseguir la negra i fastijosa llegenda en els seus llibres “La Galatea” i en “El Quixot”, aqueix personatge al qual es podria dedicar l'epigrama de López-Picó:

“Ta vida és un desig d'agilitat;
voldria ser gentil i és massa forta.
Ta vida és un desig llarg i callat;
és com l'espectre d'una flama morta.”

II

UNA MICA MÉS DE DIALEG

En aplegar ací, diu l'artista:

—Senyor; goseu dir unes coses! Per què reciteu l'epigrama al xiprer de López-Picó? Tot és bo per a vós. Traeu material d'ací i d'allà per prosseguir la vostra dèria.

—Teniu raó, senyora; però oblideu que estem passant l'estona i que ara el pedantisme ja és reconegut com un mitjà de cultura. Que voleu dir que ja hem passat prou el temps? M'hi avinc; i, per acabar, solament em resta dir que els catalans també són fàcils a creure que el xiprer és arbre necropolità. Volem desfer-ne l'equivoc.

—Amic, sou tenaç de bo de veres.

—Tant se me'n dona que digueu això com allò. La meua tenacitat fins aplega a dir als valencians que si s'estimen prou hauran de reivindicar el xiprer davant la palmera, lassa i sensual. El nostre arbre és ardit, perfecte i espiritual. Ens hem d'aixoplugar en les idees que d'ell naixen per refer la nostra personalitat mixtificada i en perill d'ensorrar-se del tot. No us interessen, artista, les idees del xiprer?

—Digueu el que vulgueu!

—Termino, amiga, termino. Les idees del xiprer són tan gracioses, tan fortes i

poètiques, com el perfum que exhalava un senyor nobilíssim mallorquí, el qual deixava endevinar la seua presència des d'alguns metres de lluny.

—Tant es perfumava?

—Sí, amiga meua. Ell tenia el bon gust de guardar la roba dins unes caixes de xiprer, i el delicadíssim perfum que desprén aquesta fusta incorruptible i fina, l'acompanyava pertot, i tot ell era ple de xiprisme en les idees i en les accions.

—M'encanta aquesta anècdota. Us ho dic amb tota la meua franquesa que, realment, ja coneixeu.

—Gràcies. Quasi he complit el meu propòsit. Ara cal pensar que vós fareu algun elogi del xiprer. Almenys ja li haveu trobat alguna gràcia.

III

IDEES SOBRE EL CON

El xiprer és un con, geomètricament considerat.

Un con té una base que descansa en terra i una cúspide que s'eleva cap al cel, i entre una i l'altra hi ha una successió de plans que són cadascun més petit que el pla inferior seu. És a dir, que el con s'afina talment com la intel·ligència dels humans neguitosos quan procuren conside-

rar per la filosofia qualsevol qüestió que interesse estudi.

Per altre costat, veiem que el con adquireix estabilitat i és bell i és ardit quan descansa damunt la base; o bé volta follament sobre la seua superfície corba i llisa o intenta, vanament, sostenir-se pel vèrtex.

El con té en la base la major superfície plana que li és possible; ço és, la màxima materialitat; i així com per ell es puja, va perdent-la fins en un punt passat al qual deixa d'ésser con. Diríem que s'espiritualitza així com va minvant la seua quantitat de matèria.

Ens plau dir que un con és la imatge d'un home normal.

Tothom ha de procurar ésser com un con, car si la nostra vida és material i descansa ran de terra, s'afina cap al cel per la intel·ligència, procurant espiritualitzar els afers de la vida.

Un home sense neguits espirituals, sense vida espiritual és com un con truncat; és un home imperfecte, i ell no tindrà idea de la justícia —producte de l'esperit— ni tindrà idea de Déu, que és la suma Justícia.

Però així com un con no ho és per la cúspide sola, així l'home no és home normal si no atén la vida material per a sosteniment i equilibri de l'esperit.

Considerem ara com el xiprer, per la seua forma cònica, és la imatge de la vida.

COMIAT

Estimat lector:

Haveu passat uns dels minuts que us restaven lliures i hem procurat que no us fossen massa carregosos.

No sé si l'intent ha estat aconseguit.

Vós direu.

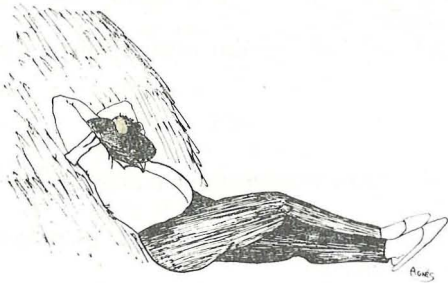
Si aquest "Elogi" us ha fastiguejat, penseu si haguésseu tingut fàstic llegint altra cosa o bé no llegint res.

Després de tot, té el mateix. La qüestió era passar l'estona per a vós i per a mi i perdre el temps aprofitant-lo.

Sigueu venturós.

1929

2. Elogi de la vagància

Al segle XX hom diu feina al treball manual i vagància al treball intel·lectual. Voldriem veure estimada la vagància i harmonitzar-la amb la feina.

Eixir del taller i vagabundejar. Heus ací la nostra idea, molt noucentista.

Posar en activitat el múscul i, després, posar en activitat el cervell.

Fer entrar un poc d'hellenisme en aquest temps de molta mecànica fabril.

Aconsellar de pensar; induir a trobar explicació a totes les qüestions problemàtiques que sembla que no ho són.

Açò és el que es proposa en "Elogi de la vagància", el vostre amic,

C. S.

I

COMENÇA LA VAGÀNCIA

Hem eixit de classe.

Eixir de classe és eixir de presó: d'aquesta fràgil presó del deure quotidià.

Fa sol. Un sol que tot ho daura i enlluerna menys el cel, d'una sola tinta atzur, que pren l'esperit.

No es veu ni un núvol. Un núvol és un pensament en l'atmosfera. Com els pensaments, els núvols s'esvaeixen o terminen en tempesta.

Passagem per l'albereda sense pensar en res. Ni un núvol. Ara caminem per caminar.

Carretera enfora, ens allunyem del passeig on els arbres ombregen.

Devem fer ombra nosaltres, però no la veiem. Les nostres passes deuen fer petjades al camí polsós. Però, les nostres petjades, no les veiem.

La dolçor de la vagància està —verament— captivant-nos els sentits.

II

IMMERSIÓ

Oïm, claríssim, un càntic.

Un rossinyol? Un camperol que xiula. Hem perdut ja els sentits.

On som? Caminem per caminar i no sabem on és l'Orient. Perduda la noció del lloc, i la del temps, no sabríem mesurar l'estona.

Ni un pensament, ni una petjada, ni l'ombra de la nostra còrpora.

Ens ha extasiat el passeig. Hem fet immersió dins la vagància.

Som a la terra o a l'espai? Qui ho sabria?

Som lliures —vagant—. Però som en una altra presó; presó sense límits ni murades.

Però una terrible cadena ens junyeix: la dolçor de no fer res!

III

DAVALLAMENT

Ens havem deturat. Açò vol dir que érem

en l'aire i que davallem. Qui puja no es detura mai. Qui ho impediria, el Sol?

Som deturats enmig la carretera. La carretera zigzaguejant s'acavallona sobre la veïna lloma immòbil. Per pujar-hi, el desnivell s'accentua.

El desnivell ens detura sempre.

Som de cara al migdia i no ens adonem del món ni de nosaltres, puix que la llum del Sol ens enlluerna. Cal que donem les espatles al Sol; que mirem el Nord, car ell és pensament. El Sud és indolència i doloria. La musa popular andalusa és plena de dolor i esclata en nominatius de dona... "Dolores"... "Angustias"...

Algú ha dit que les terres del Nord són les terres de l'humorisme.

IV

APAREIX L'OMBRA

Ens havem posat d'espatles al Sol.

Ara, sí. Ara sí que sabem que som a terra. Davant nostre, tenim la nostra ombra.

Ella és una continuació de la nostra persona; sembla la personalitat.

Camina davant, ara.

Voldríem fer-la desaparèixer, i, si correm per abastar-la, ella corre. Ens agrada prendre-li el cap i destruir-li'l.

Hom podria matar la personalitat d'un home? Érem feliços abans, car érem inconscients fins de la pròpia existència.

L'ombra ens ha produït neguit. Un neguit que comença als peus i acaba on ella té la fi, indefinida, ni llum ni ombra, ja, penombra sempre.

Com la personalitat del passejant vagarívol que termina esvaint-se, perdent-se, esborrant-se en entrar al camp del Sol enlluernador i aureolant.

V

LA CARRETERA I L'HOME

Aquesta carretera ens mostra qüestions que mai no se'ns havien presentat.

Hi hem descobert unes roderes, paral·leles, d'un carro vianant i savi, car ell ha descobert horitzons.

La carretera, per a l'home, fina allí, vora aquell arbre. Però si el vehicle ha vingut,

és de més lluny de l'arbre; si ha anat, és ja més lluny de l'arbre.

El carro ha passat. Vers on? No cal esbrinar-ho. La direcció sempre serà segons la nostra posició.

Un carro guiat per un home o un home guiat per una intel·ligència, tant s'hi val. Un home anirà cap al bé o cap al mal, segons la posició del nostre judici.

Pero ell anirà. I deixarà en la terra senyals del seu pas. El món sentirà les seues passes. I si ell porta molt de pes, la rodera serà més pregona, el senyal més notat.

Tots portem càrrega i anem. Tots tenim un observador.

Qui serà l'observador nostre ben orientat?

VI

LES FORMIGUES I L'HOME

Heus ací un altra qüestió que es presenta insospitadament.

Unes formigues que fan camí travessant la carretera.

Entren manses, passejadores, corpreses per la galvana. Després es fan bellugadisses, escampadisses, vora la carrilada i més enllà d'aquesta.

Ah!, és que el carro en passar n'ha esclafades unes quantes, de germanes. Ací són, mortes, hòrridament sangonoses a la llum del Sol. Al solc de l'altra rodera, també unes pobres formigues, jauen ventre a l'aire.

Mes les vivents ixen del camí tranquil·les ja. S'han oblidat de les germanes assassinades.

Van o vénen del menjar?

No comprenem la justícia de les formigues. Per què no segueixen el carro, i l'assalten, i fan venjança?

Oh!, maleïdes formigues humanes que aneu al menjar o que veniu del menjar i deixeu enmig del camí i sense venjança les germanes assassinades!

VII

IDEES SOBRE EL CON

La injustícia és companyona del materialisme, car, en aquest, conviuen tots els egoïsmes.

La justícia és companyona de l'espiritualisme.

Aquest és fi com una punta d'agulla.

El materialisme és ample, circular i el seu radi es mou damunt terra i es proporciona base, sosteniment.

Entre l'un i l'altre existeix la diferència que hi ha entre la base i la cúspide d'un con.

L'art gòtica és l'art de les puntes: de con o de piràmide. Per tant, usada en edificacions religioses.

Sembla buscar l'espiritualització dels afers de la vida.

Podríem dir la Justícia.

Perquè Déu és la justícia summa.

L'acció de les formigues que van o vénen del menjar no és al cim, sinó a la base del con.

Per ço es comporten injustament oblidant les germanes mortes.

Formigues humanes! Cal pujar a la cúspide del con; és a dir, cal espiritualitzar els afers de la vida.

VIII

L'INFANT ENAMORAT DE LA VAGÀNCIA

La teoria per a explicar el somni és ben curiosa. Ella diu que en un segon hom somia passatges que tardarien en la vida real hores, dies, setmanes a passar.

La Revolució francesa somniada en un segon, detalladament!

Hi ha coses astoradores. Ara ens adonem que es podria fer tota la introducció a la filosofia del con, ací, mirant aquest infant i ell no s'hauria adonat del filosofador.

Perquè hi ha ací un infant brut, de roba espentolada, que es proposa fer un con de pols de carretera.

Un infant que ha dies viu enamorat de la vagància i que ara és en presó de geometria.

Un infant que, pretenent no fer res, fa més que cap altre infant.

Ell, elogi de la vagància.

IX

EL CON TRUNCAT

Les mans de l'infant tenen un laborar inexpert. Mes el con es va formant.

Ell té el deler que la punta siga de con. Puja i baixa les mans refinant-la.

Genolls a terra, l'infant és abstret.

Ha deixat quasi ben perfecta la representació.

Creua els braços. Descansa.

Però, com la imaginació, no pot estar parada l'activitat infantil. I, estirant el cos i els braços, recull uns cantals.

D'un colp de mà escapça el con.

L'ha truncat.

I li ha llevat tot el que tenia d'espiritual.

I amb follia comença a llançar pedres a l'aire, les quals cauen sobre d'ell mateix.

I riu fortament i boja.

L'infant ha fet d'un con un volcà en erupció.

X

L'HOME INCOMPLET

L'home, en perdre l'espiritualisme, ço que l'uneix amb Déu, es torna volcà.

Les passions, combustible. Els sentits, cràters.

El cor no és bo ni mal, sinó per a la sistole i la diàstole.

Tot per ell és carn; i fins l'animació del cervell està mancada d'ànima.

Cauran sobre d'ell mateix els propis mals i els rebrà rient fortament i follia.

Un boig. Un pobre boig.

Un home incomplet, com un con truncat.

Sortosament l'infant no ha sabut que érem darrere d'ell, observadors.

Seguim el passeig.

I ens adonem, de sobte, que ha desaparegut la nostra ombra.

Des de quan?

Potser des que ens hem capficat dintre el nostre pensament.

Aparegué un pensament: aparegué un núvol al cel atzur que ha tapat el Sol.

Iniciem la retirada, temerosos de la tempesta.

A casa! A casa!

Passem ara per l'arc dels arbres de l'albereda.

Ens estalonarà la tempesta?

El dubte no és més que el desenvolupament d'una tempesta dintre un crani.

Pensem en Víctor Hugo.

A casa! Fugim dels pensaments!

Per fortuna, al campanar de la Vila toquen les dotze.

És hora de dinar.

Dinem, doncs, i que el paladar frueixca la sabor de les viandes i del vi.

Davallem de l'espiritualisme al materialisme, al necessari.

Construïm el con, un con perfecte on els plans siguen ben units.

Tracem un camí, unint la base amb la cúspide. I ascendim del materialisme a l'espiritualisme.

Fem-nos homes complets.

Que ni manquen els peus ni el cap.

Pensem i mengem.

Treballem i fem vagància.

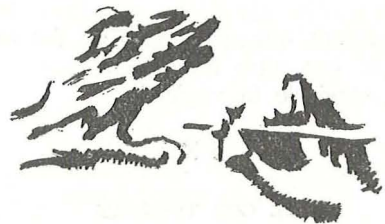
1937

3. Elogi de la prosa

Sense cap dubte és més difícil escriure bona prosa que bon vers. Les renaixences literàries dels pobles que han tingut passes endarrere en el conreu idiomàtic, han estat començades pels poetes en obediència, segurament, de la facilitat, de l'espontaneïtat. Quan l'idioma és ja depurat i suficientment apte, apareixen els prosistes d'alta volada que el prenen i el treballen profitosament i gloriament, car dels escrits literaris aquell que dona més to és el fet en prosa. I no oblidem que en el renaixement d'un poble la seua prosa literària és un graó, primer i fonamental, per a ascendir a la prosa neta, diguem-ne prosa de la cultura. Així: si els llibres de literatura són un bon exponent de la cultura d'un poble, els llibres aliteraris són un major exponent encara. Al costat dels poetes, admirem els novel·listes; i al costat d'aquests admirem, en ascendència, en quant escriptors, els assagistes i, en general, els tractadistes científics, els historiadors, els filòsofs... Són ells, verament, els qui fan avançar, progressar les nacions.

Una llengua és plena de vida quan la totalitat de la vida batega en les seues proses. La vida en tots els seus aspectes cultes. Aleshores tampoc mai no falta el poeta; però aquest, si no és genial, fa l'ombra escassa. Un poble civilitzat té sempre una llengua treballada en el cultiu de la prosa. Procurar-se una bona prosa ha estat d'un alt interès per part dels directors de pobles.

Els llocs comuns "prosaïsme", "prosa de la vida" i altres d'aquesta natura han creat en el vulgus un malentès. Caldria destruir-lo. Els mals escriptors, els que són

impotents d'aclarir i manifestar els seus pensaments, les seues idees recòndites

s'abraonen al vers. El vers —i mes encara la fullaraca que poden collir per mal vestir les versades— és una excellent forma de manifestació per a tals individus. Tot i fent vers mitjanament dolent, hom pot aparentar la coneixença del llenguatge, la puresa del llenguatge. La sonoritat ofega les idees, i la ignorància vesteix unes robes brillants. Vet ací com, tot i fent versos, una llengua pot continuar migrada i inhàbil per a especulacions que requereixen la prosa. El vers, en el millor dels casos, és una exornació, una festa de l'idioma, un miracle graciós de forma. No fa son bon profit sinó en les grans troballes espirituals. Expressió d'iniciats, d'*élite*, no és massa profitable, ni prou entenedor per a tot un poble. Els poetes són un món a part entre els cultivadors d'una llengua. Ells tenen, o deuen tenir, a més de la prosa impecable, el do, la flama sagrada, la gràcia imponderable de saber construir frases amb idees, amb imatges i encara amb la superfluïtat, si és vol, del ritme i de la rima. El poeta que fa bons versos hauria de ser, i sovint ho és, un bon prosista.

El camí fóra, doncs, el contrari que s'acostuma seguir en els pobles de llengua renaixent. Fer-se, primerament, prosista per a elevar-se a versificador.

Però el poeta hi naix, i el prosista s'hi fa.

No direm que, a València, li sobren poetes, bons escriptors de versos. De fet li'n falten. El que sí que direm és que no te-

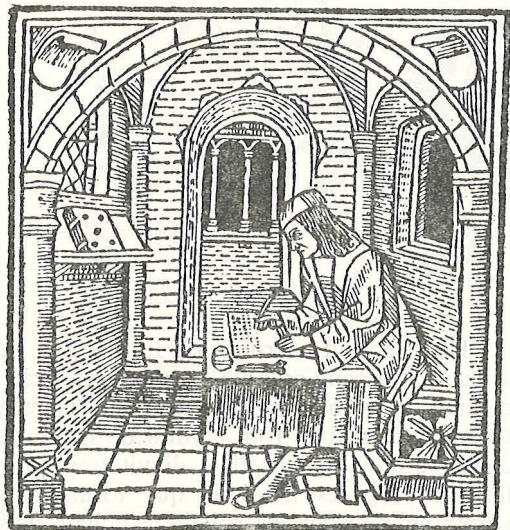
nim prosistes. Llevat de dos noms, únics, no tenim cap prosista. I caldria que els joves afeccionats a la literatura es lliurassen a la prosa més prompte que al vers. Hi ha la dificultat de fer-la bé, es cert; però la glòria i el profit, aparellats, són majors.

El públic lector demana, busca més la prosa que no el vers. Un llibre de poesies té sempre menys venda que un llibre de proses. Per la llei del mínim esforç en braços de la qual ens lliurem sovint, se sol publicar llibres de versos construïts amb una facilitat inconeguda pel lector. Moltes vegades un tal llibre és un treball descansat: el vestir-lo d'un oripell que cal proclamar. Però nosaltres, escriptors valencians que sentim la responsabilitat de l'època que infantem, no hauríem d'enganyar-nos escudats en el fàcil títol de "poetes", ni devem enganyar el poble.

El llibre literari de proses, recull de proses, ja és més difícil de fer; la novella en té més, de dificultats; i un assaig encara les conté augmentades. Els escriptors valencians, en llur formació ascendent, cal que escriguen prosa, abandonant la rima, almenys temporalment, si tanta vocació tenen per la poesia, i abordar les dificultats de la prosa. Cal escriure novella i assaig.

És quasi segur que alguns poetes que no han aconseguit un nom en la jove colla de versificadors actuals, tenen condicions sobrades per a esdevenir uns admirables prosistes. Posats a fer novella bo i aprofitant llur abundosa imaginació i tenint cura de construir una prosa neta de forasterismes, gramaticalment segura i amb una ortografia amb ulls a la cara i civilitat al cor, els eixirien els llibres magnífics que el públic espera. Requereix més paciència, certament, més cultura, més estudi que no els versos, però és d'un èxit segur, d'un nom més fonamentat, d'una glòria més duradora.

Fer dotze capítols de novella té més treball que no dues dotzenes de poesies. La novella té, però, més vida. I com que l'escriptor amb la vida de la seua obra té connectada la pròpia notabilitat i fama deu decantar l'esforç a l'escrit, al treball que més perdurable faça el seu nom i major benefici pugua fer als seus lectors com a individus isolats i com a collectivitat ciutadana.

No tenim novel·listes, no tenim assagistes i ens en calen.

Els lectors, en resseguir aquest elogi de la prosa, han recordat, segurament, els noms i les obres d'Homer, Virgili, Dant, Ausias March, Shakespeare, Goethe, i, encara, d'altres poetes. Han recordat, tanmateix, els genis.

També ens manca, ara, als valencians, el poeta genial. A l'escriptor que senta al cervell l'escalfor de la flama del geni li recomanaríem, rònegament, la versificació

de les seues inspiracions. Però em tem que si no és hàbil per a bastir una perfecta prosa, aquell foc interior que pot abrandar-lo mai no es manifestarà en el vas aurífic i dringant del vers que anhela.

Cal fer prosa, perfecta prosa. Amb aquesta obtindrem el degut cultiu de la llengua, l'interès del poble i el bressol dels poetes genials que són —sense paradoxa— el major i millor elogi que de la prosa pot fer-se.

1928

4. Elogi del camp

Les fulles dels arbres ja tenen un mossec de rovell. En entrar més dins la tardor, tot el fullam es pintarà de llautó i en les hores de sol ponent cada branca es tornarà una flama. L'aire comença a assajar xiulets i cançons abaritonades i amb sa fúria prematura arrossega cap a les ciutats els darrers estiuejants que han omplert de fred les bufandes i les cistelles de formatges i botifarres tendres.

El camp retorna a la pau, i nosaltres, pobletans, retornem al camp que ens hem deixat prendre amb un somrís irònic a la punta del nas. Sabíem que la invasió ciutadana seria d'un trimestre tan sols. Les pomeres, per regràciar la nostra vista, ens besen les dents amb l'agredolç dels seus fruits de galtes vermellenques. Les figueres despengen les dolces llàgrimes granuloses. Els codonys perfumen la roba i aspregen la llengua goluda dels infants. Ara el sol canta l'himne de sa llum per regalar-nos. És un sol en to menor perquè puguem estimar-lo des dels pedrissos del migdia.

El camp ha perdut el soroll dels autos i l'olor de la gasolina cremada. Té, però, un fort perfum de vi novell, un inconcret blau de fulles de col fresques sobre un ocre de carn rostida i té, encara, la fressa dels conills que riuen de les sis escopetes d'afecionat a la guarderia rural que amb fums de caçadors s'han rebenat els peus pels cingles esquerps.

Les llebres, ara, es deixen agafar plenes d'alegria, perquè saben a quines cassoles van a parar, amb quin vi prendran el bany i quina serà la conversa que farà el rector

i l'ama, el metge i la senyora i el mestre i els seus fillets. I la mel que es descarrassa en l'ample plat d'Alcora, més endolceix al contacte de les molles d'anous blanquidaurades i tendrals.

Els arbres van perdent les fulles i els pobles han perdut els estiuejants. Les viles es fan petites, totes arrugades; creix el campanar; els balcons s'omplen del somrís de les panolles i es carreguen de carabasses per a fer els pastissos de Nadal. Ja van soltes pels carrers les gallines, les oques i els titots que traurien del pap, si poguessen, aquell carranc de fusta que els fa engolats i seriosos.

Hem perdut, certament, les mitges de seda i els braços crus de les senyoretetes ciutadanes. Les boques jovenetes de la vila tenen, però, aquell roig natural de magrana entreoberta i els ulls dels divuit anys una llum de fugaces il·lusions que tornaran a vibrar en retornar els cabells esbullats dels

joves que es torraven la pell entre les taques dormilegues de les alzines.

El casino conserva en la teranyina del racó els parlaments banals farcits d'importància que els senyors de la capital deixaren caure davall la taula rodona de marbre i que el fum del tabac ha fet pujar fins l'aranya que escolta xiulant i teixint. Els manollets del té roca han estat ficats dins el calaix de l'armari perquè dormen l'hivern. Ara ja tornen a relluir damunt el taulell els punyals de l'absenta i de l'aiguardent masculí. Algunes nits en què el fred es caragola al coll, la boira escapça muntanyes, les bombetes de la llum del carrer s'enrojolen i les estrelles contenen el respir, anem de pressa a casa, on espera el foc de la llar, els ulls de l'esposa castigats pel punt de ganxo de la toca negra i encara un plat d'arrop al costat d'unes llesques de pa negre, sa i integral com una cuixa de pastora.

Llavors pensem en la ciutat llunyana, en l'alegria dels anuncis lluminosos, en la tinta fresca dels diaris i en el crit estrident de les rodes dels tramvies, i ens gitem pensant que aquesta dolçor és de sucre, que aquest pa és de farina i que la llana d'aquests matalassos és de les ovelles que ens vàrem menjar. I ens adormim feliços perquè demà el correu ens portarà un llibre, un diari i la carta d'un amic inconegut que voldria fruir la pau, la veritat, la fortor i la sanitositat d'un poble petit de muntanya que per l'hivern sala pernills sota el cotó-en-pel de la neu i que per l'estiu s'asseu a la porta de casa per veure passar unes mitges de seda i uns braços crus de senyoreta ciutadana rostida al sol de les carenes que crien espígol.

1930

4 CUES

Cua 1. Teoria de l'avantguardisme

1. El jazz, el maquinisme i la poesia pura

I

Quan hom trau la gràfica de les inquietuds de l'època, pren la màxima del científisme i la mínima del folklore i basteix —en resseguir la sinuosa obtinguda que toca tots els altibaixos de la civilització, totes les manifestacions de la sensibilitat—, un criteri que, aplicat a les Arts, produeix una nova teorització estètica, base d'una nova escola.

El científisme, la laboració de la ciència, s'exterioritza pel maquinisme progressiu. Les troballes fetes en el folklore han estat de feliç aportació; però la troballa del jazz, per tant com rima amb l'harmonia del maquinisme, ha estat universalment acceptada i enclosa en les fórmules de la civilització.

Entre els extremismes jazz-mecanisme, que tanca en circumferència el cercle de l'època, creix la poesia pura, interpretada en volum, i encara amb una quarta de relativitat subjectiva valorada des de les modernes eclosions del snobisme —mecenatge col·lectiu— al subconscient fugisser de l'estudi freudià.

Els poetes extracirculars —diguem poetoides— res no tenen a veure amb els poetes de les mil escoles, de les mil estètiques que avui aporten al camp novellament descobert i trescat de la literatura, si no les obres acabades, almenys, el trasllat perquè altres escriptors, esperits més sensibles, prenguen d'aquells llurs materials, els que siguin acceptables

per la pròpia vitalitat, i rebutgen tot quant serà contrari a l'època a venir i siga destorb per a la continuada progressió literària millorativa: Que els poetes d'ara deixen poemes que han d'elevat-se a la categoria de clàssics és ja fora de dubtes, i encara es dubtarà menys així com hom vaja a la replega i estudi de les composicions reeixides i les edite en antologia exemplar, que a no altre lloc condueix el bon llibre.

La poesia actual, dita pura —només deuria nominar-se poesia—, que travessa fronteres ràpida en ales mecàniques i que pren hostalatge sense recança a tots els països i que tot seguit forma fillada —au de tota zona— gràcies al niu mecànic que el rep i als esperits que senten clar el motor en el punt de l'arribada —fibló en la sensibilitat—, té una enemiga: la pròpia fe de baptisme. Només reduïts nuclis selectes, treballats, culturats i sensibilíssims la prenen i comprenen, i els snobs, l'elogi dels quals haurà de fer-se algun dia en justa reciprocitat, que la fan moda elegant i remunerada.

Hom troba agradable l'olor de gasolina —perfum de motor, dilecte— al ser en l'auto que el condueix, tal com vol, a través dels quilòmetres; hom troba, però, infranquejable la poesia pura. La major ceguesa intel·lectual de l'ésser és no veure la pròpia vida.

El poetoide fa les realitzacions clavat en el temps i en l'espai. La fletxa de la civilització marca més el fora de l'espai i redueix el temps tot quant pot. Ara és quasi un tot; i el derivatiu va cap al futur conquistable, més digne de les aspiracions humanes que no el passat del

Circular informativa de publicacions

NOVEMBRE 1973

Ja ha eixit; aquí el teniu. La seua sortida era esperada amb frisança. Els lectors ja tenen a les seues mans el primer **QUADERN**. El succés, encara que suposat, n'ha sobrepassat els càlculs, les previsions fetes.

És encoratjador per a nosaltres rebre'n incessants demandes cada dia. **GORG** és al carrer, als quioscos, als aparadors de les llibreries... Els subscriptors fidels en tenen el primer **QUADERN**. Posem la confiança que serà eina apta per a persistir en la nostra defensa continuada de la llengua.

I ací som. Què voleu? És poc, però val més qualche cosa que no res, diu la dita popular, i així ho entenem. Perquè davant el buit que per al món cultural del País Valencià existeix com un fet manifest (i ho repetim una vegada encara: ni escoles, ni revistes, ni periòdics, ni ràdio, ni TV, ni cinema ni teatre ni cap dels mitjans normals de comunicació en la llengua nostra), l'aparició modesta dels **QUADERNS** serà una fita de cara a la normalització i farà que el poble valencià mantinga la brasa viva de l'idioma. I, com hem promés, **GORG** serà el nexa d'unió entre aquest poble, el nostre deure d'esforç divulgador i el de tots aquells qui, per allunyats que estiguen, esperen col·laborar i mantenir en peu el caliu de l'obra cultural i d'extensió del nostre valencià, familiar i entrançable.

A cada número que eixirà dels **QUADERNS**, anirà inclosa una circular informativa amb el catàleg dels llibres de què disposem al servei del lector. Cada circular serà renovada i no hi caldrà repetir títols ni autors: afegirem les novetats editorials i de discos, i si les col·leccionem, tindreu una llista molt completa dels llibres catalans a disposició vostra, de la qual llista podreu demanar allò que us calga.

ELS QUADERNS són al carrer, i continuem, amb el present número 2, allò que havíem promés: «Quatre elogis i quatre cues», del mestre Carles Salvador. El proper desembre, sortirà a la seua data prevista «El cançonet valencià de Nadal», del professor Sanchis Guarner. En aquelles dates solemnes —dins Nadal, festa íntima i familiar que tot el poble celebra—, us arribarà un **QUADERN** carregat de tradició.

Hem complert la nostra decisió: mantindrem la relació amb els lectors; però —fixeu-vos bé!— ens calen més subscriptors! Entre tots ho farem, i, per tant, cal fer un esforç. Entre l'amic, el veí, el company —que a poc a poc va prenent consciència de la seua valencianitat— s'han de difondre **ELS QUADERNS**; sols amb subscripcions nombroses es pot assegurar la continuïtat econòmica de la tasca feixuga, però fecunda i apassionada, que tenim al davant.

Per aquestes festes nadalenes, feu el regal d'una subscripció de **GORG**. És una atenció per a l'amic, obsequi bonic i delicat i no gaire oneros.

Així, doncs, esperem el vostre generós ajut.

I ara una altra novetat. **ELS QUADERNS** tracten d'engrandir la cultura valenciana cap al poble, tocant problemes ben nostres i per escriptors dels Països de Llengua Catalana; però també hem cregut que calia posar al seu abast les peces mestres de la civilització universal, que són patrimoni de tots els pobles del món. A tal fi, properament encetarem, dins **ELS QUADERNS**, una sèrie anomenada LA PLOMA, preferentment de narrativa dels millors autors de totes les llengües cultes, i accessible al País en el nostre estimat vehicle d'expressió. Aquesta col·lecció tindrà un preu acordat a les possibilitats de la nostra gent.

Iniciarem la sèrie amb la traducció de L'INGENU, conte filosòfic de Voltaire, feta del francès per Enric Valor; i seguiran traduccions de l'alemany, l'anglès, el rus, l'italià, dels valors clàssics de la literatura universal, com Poe, Dostoiewski, Balzac, Boccaccio, Dickens, Mann i d'altres, que constituïran en conjunt una impressionant llista d'obres i autors.

El projecte està ja estructurant-se i s'acomplirà, no ho dubteu; ens cal fer cultura, estendre-la, expandir-la pertot.

Aquest —ja ho hem dit mantes vegades— serà el nostre objectiu, el nord que orientarà aquesta nau, que navega entre esculls i perills, cinglada per vents contraris, però menada amb la forta mà de l'esperança i el sacrifici, cap al recer que és el port de la nostra valencianitat.

Racó del bibliòfil i col·leccionista

EL MOLINELL, S. A.

pot servir aquests llibres especials per a col·leccionistes i bibliòfils

ALBATROS

Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, poblacion y frutos del Reyno de Valencia, de Josef A. Cavanilles, edició facsímil de la que es va imprimir a la «Imprenta Real de Madrid» (1795 y 1797). Dos volums. XII + 236 pàgines + 26 làms. i 2 encarts, el primer; 338 pàgines + 24 làms. i un encart, el segon. 32 centímetres amb fundes de plàstic i un estoig. Rústica. Preu: 1.500 ptes. obra completa.

Mapa del Reyno de Valencia, de Josef A. Cavanilles. Any 1795. Mides paper de fil: 100 x 65 centímetres. Mides impressió: 71 x 42'5 cms. Preu: 250 ptes.

6. **La Creu del Matrimoni**, llibret de falla atribuït a Blai Bellver, publicat a Xàtiva, 1866. 80 pàgines, 150 ptes.

Tratat de adagis i refranys valencians, de Carles Ros (1736), 128 pàgs., 150 ptes.

BIBLIOVASA

Primera part de la Història de València (1971) (València, 1538), per Pere Antoni Buter. Edició facsímil, pròleg de Joan Fuster. Mides 25 x 35, 1.350 ptes.

Regiment de la Cosa Pública (1972) (València, 1499), per Francesc Eiximenis. Edició facsímil, pròleg de Manuel Sanchis Guarner. Mides 17 x 24. 1.000 ptes. (Edicions numerades.)

LLETRA MENUDA

*col·lecció de facsímils d'obres
dels segles XVII-XIX*

SUECA

1. **Rondalla de Rondalles** (1820), de Fra. Lluís Galiana. 88 pàgs., 100 ptes.
3. **Pardals i Peixos**. Catàleg dels ocells de l'Albufera de València (1795). Id. dels peixos del litoral valencià (1802). 48 pàgs., 100 ptes.
4. **El Tabalet**, setmanari satíric, de Josep Bernat i Baldoví, Josep M.ª Bonilla i Pasqual Pérez (1847), 224 pàgs., 150 ptes.
5. **Els tres Misteris del Corpus de València**, «Raonaments» i text dels Misteris del Rei Herodes, vulgo de la Degolla, de Sant Cristòfol i d'Adam i Eva (1772). 36 pàgs., 100 ptes.

CURIAL

Documents de cultura - facsímils

1. **Memorias para un Diccionario Crítico de los escritores catalanes**, de Fèlix Torres Amat.
2. **Suplemento al Diccionario de Torres Amat**, de Joan Coromines.
Tots dos volums, 1.500 ptes.

Edicions

J. LL. LEON ROCA

Los fills de la morta-viva, de Constantí Llobart. València, 1833. Edició facsímil. 783 pàgines, 800 ptes.

A la venda

Col·lecció **ELS QUADERNS**

Estimem la nostra llengua, de Manuel Sanchis Guarner i Josep Melià.

63 pàgines a doble columna. Mides 17 x 24. Preu: 30 ptes.

Col·lecció **ALBIR**

LLIBRES DE ENSENYAMENT

Milloreu el llenguatge, d'Enric Valor

Un llibre de gran utilitat per als qui vulguen ampliar i perfeccionar els seus coneixements del nostre idioma. 162 temes sobre fonètica, ortografia, morfologia, ús de verbs i altres categories, ampliació de vocabulari, correcció de «paraules mal dites» i barbarismes. 359 pàgines, 200 pessetes.

«**Curso Medio de Gramática Catalana**», d'Enric Valor

Referida al País Valencià, és obra molt útil per a tots els valencians que vulguen aprendre científicament la seua llengua.

Especialment concebuda per a la preparació de mestres, els seus

79 EXERCICIS PRÀCTICS

amb Clau de Solucions al final del text, permeten una formació suficient a aquells que no poden assistir assíduament a Cursos de Formació. Té

36 Temes de fonètica

22 Temes de sintaxi

131 Temes de morfologia

31 Temes d'ortografia

Taula exhaustiva de verbs irregulars

52 Vocabularis amb equivalències castellanes

Tot en 400 pàgines, 79 lliçons i un extens Apèndix.

Preu: 325 pessetes.

Lliçons d'ortografia, de Francesc Ferrer Pastor

Síntesi molt completa i pedagògica d'aquesta important part de la gramàtica, amb totes les regles i una bona exemplificació.

72 pàgines, 60 ptes.

Col·lecció **ALMOGAVERS**

D'UN TEMPS, D'UN PAÍS

Viure a Madrid, «Cròniques des de l'Altiplà», de Gonçal Castelló

Un llibre amé, que presenta la problemàtica del País Valencià, papers verinosos i exaltats alhora, que són una gran proclama civil entonada al mig de la plaça del poble, del gran poble de la nostra cultura. No totes les coses que vénen d'Almansa han de ser dolentes en aquesta vida.

239 pàgines, 200 pessetes.

Els quaderns d'Emili Coniller — Diari (1956-1960), d'Emili M. Boils

Diari íntim a la manera de Gide, meditació turmentada i espiritual d'un cristià impacient. La recerca constant de la pròpia justificació per la religiositat interna.

113 pàgines, 150 pessetes.

Dins aquesta mateixa col·lecció

En preparació

Els valencians de la Restauració (1874-1908), de Ricard Blasco. Tom I: La composició de la Societat.

Un estudi de l'entrellat social dels valencians durant

el temps que va del restabliment borbònic al jurament en Corts d'Alfons XIII. L'autor, partint dels nombrosos testimoniatges literaris que ens ha llegat l'època (la Restauració i la Regència coincideixen amb un fort esclat de la literatura valenciana en llengua pròpia), ha menat una acurada indagació de la nostra societat entre 1874 i 1902, per tal de comprendre-la amb l'ajut dels qui en foren testimonis i, en certa mesura, interès; són aquests, doncs, més que no pas l'autor, els qui restitueixen la imatge —la més real possible— de la seua comunitat.

D'altra banda, Ricard Blasco no ha volgut limitar-se a l'examen parcial de la ciutat de València, tot i que li hauria estat més fàcil pel fet que, a causa d'una major concentració humana, va produir llavors més literatura. Volent superar els estudis locals, ha exhumat, en pacient investigació, molts documents que fan referència a d'altres ciutats i pobles d'arreu del País, cosa amb què aconsegueix, fet i fet, una visió més total. El seu treball mostra, en profunditat i en extensió, com van ser els valencians (tots els valencians, des de la Sènia al Segura) del darrer terç de la passada centúria.

El Vuitcents valencià, tan orfe d'estudis seriosos, veu enriquida la seua bibliografia amb el llibre de Ricard Blasco, que és alhora un assaig d'aproximació històrica i d'interpretació literària. Constarà de dos volums, el primer dedicat a l'anàlisi de la composició de la societat, i el segon consagrat a la crítica del comportament dels individus que la componen.

Col·lecció **LES ROQUES**

(EN PREMSA)

Tirant lo Blanc, de Joanot Martorell

Versió teatral per Maria Aurèlia Capmany, amb pròleg de Jaume Vidal Alcover i sis il·lustracions originals de Ricard Zamorano, amb coberta de Josep Renau.

Col·lecció **JACOMART**

(EN TIRATGE)

Quadern del Tirant

Carpeta de sis xilografies de Ricard Zamorano, mides 30 x 42 i paper guarro, numerades i amb signature de l'autor. Un treball artístic de gran qualitat a tres colors.

Col·lecció **LA LLAVOR A TOT VENT**

LLIBRES PER A INFANTS

Els xiquets i la circulació, de Joan Senent Anaya

Un llibre útil i atractiu dedicat als nens per a aprendre a circular, ajustat a les Normes de la Direcció General d'Ensenyament Primari.

95 pàgines, 50 pessetes.

Dins aquesta mateixa col·lecció

Els Quatre Rius — En estudi

Quatre volums d'una sèrie en fascicles de 32 pàgines, format 19 x 27 offset, amb profusió de gravats i a quatre tintes.

Col·lecció **LLIR ENTRE CARDS**

POESIA

Dol duen les flames, d'A. Giner Sorolla

Un valencià de Vinaròs que enceta la seua poesia en una època d'esterilitat i de buit. Paraules que semblen esclatar de tanta intenció com transporten.

85 pàgines, 180 pessetes.

EL MOLINELL S.A.

distribuïdora

Llibres i discos

Oficines: Calvo Sotelo, 10, 3.^a

Telèfon 21 34 04

VALÈNCIA-2

Catàleg de llibres a l'abast del lector

L'ESTEL Edicions Valencianes

NOVETAT

23. **Azorín i el país meu**, d'Antoni Ròdenas Marhuenda
196 pàgines, 220 pessetes.

EN CURS D'IMPRESSIÓ

La nostra gent de cada dia, de Godofred Hernández Integrats, rebels i marginats. Estudi de les subcultures juvenils al País Valencià, de Salvador Salcedo Assaig de llengua i política, de Rafael Ll. Ninyoles Els pobles valencians parlen els uns dels altres, IV. Sector Central Interior, de M. Sanchis Guarner De la meua garbera. Escenes castellanenques, de Josep Pasqual Tirado Meravelles i Picardies, rondalles valencianes, III, d'Enric Valor

Edicions TRES i QUATRE
VALÈNCIA

EN CURS D'IMPRESSIÓ

PAPERS BÀSICS

2. **La farsa de Pere Pathélin**,
anònim, versió de R. Sirera.

Sèrie LA UNITAT

11. **La Banca al País Valencià**,
de Vicent Rosselló i Emèrit Bonó
12. **Introducció a la Història del País Valencià**,
de Joan Reglà
13. **Moriscos i agermanats**,
de Garcia Càrcel i Eugeni Ciscar

NOVETATS CATALANES DEL MES

AYMÀ, S. A., Editora

- Les cançons d'Ariadna, de Salvador Espriu
Col.lecció «Òssa Menor». 102 pàgines, 175 ptes.
Les fotografies, de Vassilis Vassilikós
Biblioteca a tot vent. 200 pàgines, 175 ptes.

EDITORIAL BARCINO

- La comarca d'Olot, II, d'Antoni Noguera
Col.lecció «Enciclopèdia de Catalunya», 38, 202 pàgines, 275 ptes.
Mosaic - Poemes, d'Antoni Coronzu
Biblioteca Alguerana núm. 4, 125 ptes.

CURIAL, Edicions Catalanes

- El món rural a Catalunya, de Joan Vilà Valentí
«Biblioteca de cultura catalana», 6. 212 pàgines, 200 ptes.

EDICIONS DESTINO

- El temps barrat, d'Alexandre Cirici
El món dels estudiants entre la Dictadura i la República. Premi Josep Pla 1972.
Humor, candor... Josep Pla (volum 24 de l'obra completa)
L'home i l'escala de la vida observats per un moralista.

EDICIONS 62

- Lliga Catalana, d'Isidre Molas (2.ª edició)
Col.lecció Estudis i documents. 2 volums, 1.250 ptes.
Escara les paraules, de Joan Vinyoli
«Els Llibres de l'escorpi/poesia», 15. 50 ptes.
La mosqueta, de Ruzante
«Els llibres de l'escorpi/teatre «El Galliner», 19». 50 ptes.
Estricta vigilància, de Jean Genet
«Els llibres de l'escorpi/teatre «El Galliner», 21. 50 ptes.
Viatges a l'altre món, a cura d'Arseni Pacheco
Col.lecció «Antologia catalana», 69. 80 ptes.
No pots guanyar Charlie Brown!, de Charles M. Schultz
Col.lecció «Còmics», 13. 150 ptes.
Girona grisa i negra, per Aragó, Casero, Guillaumet i Pujades
2.ª edició. «Llibres a l'abast», 96. 210 ptes.

EDITORIAL LAIA

- Societat catalana i reforma escolar,
per J. Gay, A. Pascual i R. Quillet
Col.lecció «Les eines», 5. 364 pàgines, 340 ptes.

EDITORIAL NOVA TERRA

- El moviment obrer a Catalunya. 1840-1843,
de Josep M. Ollé i Romeu
Textos i Documents. Col.lecció «El sentit de la història», 5. 416 pàgines.
Les mans dels nens, de Maria Dolores Giral
L'activitat manual al parvulari. Col.lecció «Quaderns d'educació», 2. 36 pàgines.

EDITORIAL RAIXA

Poema satíric contra el vici i mala costum del beure
Col·lecció «Les Illes d'Or». 50 ptes.

EDITORIAL SELECTA

Crònica de Ramon Muntaner, 2 volums
Per primera vegada la millor crònica medieval
catalana en llengua actual.

Nova antologia de la poesia catalana, de Joan Triadó
2.ª edició posada al dia. 360 pàgines.

EDITORIAL TEIDE

L'educació permanent, avui, de Lengrand
Col·lecció «Què cal saber».
Aporta solucions inèdites a problemes crucials del
desfí de les persones i de les societats.

Torsimany, de M. Mir i Ruiz Calonja
Temes de Natura i Societat. 3.ª E.G.B. Gran format
a tot color, 130 ptes.

Terra i homes, per J. Ballbé i d'altres
Temes de Natura i Societat. 5.ª E.G.B. Gran format
a tot color, 140 ptes.

El català bàsic, de Josep Llobera. 2.ª edició
Col·lecció «Què cal saber», 4. 90 ptes.
Premi Fundació Huguet.

Bon matí, de Sebastià Sorribas. 3.ª edició
Llibre de lectura. 2.ª E.G.B. 75 ptes.

Les plantes, els animals, els elements, d'A. Martorell
5.ª edició
Selecta de lectures, 4.t i 5.ª E.G.B. 85 ptes.

Diccionari de sinònims i antònims, de S. Pey, 3.ª edició
Amb vocabulari de barbarismes, 150 ptes.

PUBLICACIONS

DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

De la no violència a l'objecció de consciència, Diversos
Qüestions de Vida Cristiana, 68. 128 pàgs., 80 ptes.

Juguem cantant, per Joan Redorta i Irineu Segarra
50 cançons per a la iniciació musical dels infants.
150 ptes.

LLIBRES RECENTS

L'enquesta del canal 4, d'A. Artís-Gener (Aymà), 250
pessetes. Premi Sant Jordi.

Espais de fecunditat irregular/s, de Manuel de Pedrola
(Aymà). 175 ptes.

Grans catalans d'ara, de Baltasar Porcel (Destino).
400 ptes.

Qüestions de mètode, de J. P. Sartre (Edicions 62).
175 ptes.

La mare, de M. Gorki (Edicions 62). 260 ptes.

Sota el volcà, de M. Lowry (Edicions 62). 250 ptes.

La CIA: Govern invisible, per D. Wise i T. B. Ross
(Edit. Laia). 380 ptes.

Catolicisme i societat capitalista, de Joan Gomis (Nova
Terra).

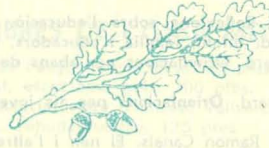
El sexe fantàstic, de Joan Leita (Editorial Selecta).
Gresol (Llibres per a l'ensenyament). Edit. Spes. 100
pessetes.

Abans de l'alba, per Ferran de Pol i Albert Jané.
Edit. Spes. 200 ptes.

Les eines de fer música, per Oriol Llimona i Fina Rifà
(P.A.M.). 100 ptes.

Església i món escolar, de J. M. Totosaus (Abadia de
Montserrat). 100 ptes.

Aproximació a la història religiosa de Catalunya
contemporània, de Josep Massot, «Saurí» (Abadia de
Montserrat). 150 ptes.

EDITORIAL SELECTA

Biblioteca EXCELSA

1. Josep M. López-Picó, **Obres completes**. 300 ptes.
2. Miquel dels Sants Oliver, **Obres completes**. 300 pessetes.
3. Josep M. de Sagarra, **Teatre complet, I**. 400 ptes.
4. Guerau de Llofriu, **Obra poètica completa**, 300 ptes.
5. Josep M. de Sagarra, **Teatre complet, II**. 400 ptes.
6. Llorenç Ribera, **Obres completes, I**. 300 ptes.
- 6 bis. Llorenç Ribera, **Obres completes, II**. 300 ptes.
7. Eugeni d'Ors, **Glossari 1906-1910**. 300 ptes.
8. Joan Triadó, **Antologia de contistes catalans**. 300 pessetes.
10. Josep M. de Sagarra, **Teatre complet, III**. 400 ptes.
12. Josep M. de Sagarra, **Teatre complet, IV**. 400 ptes.

Biblioteca UNIVERSAL

- Preu: 30 pessetes volum.
1. **El llibre de Sant Josep**. De Francis James.
 2. **Maria Chapdelaine**. De Louis Hémon.
 - 3 i 4. **Primer i segon llibre de la jungla**.
 6. **Tartarí de Tarascó**. D'Alphonse Daudet.
 7. **Contes**. De H. C. Andersen.
 8. **Els assassins del carrer de La Morgue**. D'Edgar Allan Poe.
 9. **Tres anglesos s'esbarregen**. De Jerome K. Jerome.
 10. **Les aventures de Tom Sawyer**. De Mark Twain.
 11. **L'amic Fritz**. D'Erckmann-Chatrian.
 12. **La imitació de Jesucrist**. De Tomàs de Kempis.
 13. **Robinson Crusoe, I**. De Daniel Defoe.
 14. **Robinson Crusoe, II**. De Daniel Defoe.
 15. **Tres homes dins d'una barca (sense comptar-hi el gos)**. De Jerome K. Jerome.
 16. **Viatges de Gulliver, I: Al país del Lil·liput**. De Jonathan Swift.
 17. **Viatges de Gulliver, II: Al país dels gegants**. De Jonathan Swift.
 18. **Les Illes d'Or**. De Frederic Mistral.
 19. **L'elefant blanc robat**. De Mark Twain.
 20. **La lluna nova**. De Rabindranath Tagore.

edicions Nova Terra

NADAL

- Feuilles Familiars. Bèlgica. Els nostres fills i l'amor.
40 ptes.
- Daniel Planque. **La castedat conjugal, virtut positiva**.
70 ptes.
- Paulette Etavard. **Mare, comprèn-me**. 95 ptes.
- Sara C. Bryant. **Com explicar contes**. 100 ptes.
- Georges Dobbelaere. **Pedagogia de l'expressió**. 95 ptes.
- Elisabeth Gerin. **Televisió, amiga nostra**. 95 ptes.

Octavi Fullat. **Reflexions sobre l'educació.** 200 ptes.
 André Merlaud. **Infant, família i educadors.** 85 ptes.
 Dr. Hervé Picard. **Orientacions per abans de casar-vos.** 70 ptes.
 Dr. Hervé Picard. **Orientacions per als joves esposos.** 75 ptes.
 Pere Darder i Ramon Canals. **El nen i l'altre.** 85 ptes.
 Jean Jousseilin. **Educació cívica i inserció social.** 100 pessetes.
 Claude Montrivel. **L'educació de la puresa.** 90 ptes.
 Carme Maria Aymerich. **L'expressió: mitjà de desenvolupament.** 160 ptes.
 Jean Guénot. **Les llengües vives.** 90 ptes.
 M.ª Dolors Bordas. **El nom de cada cosa.** 175 ptes.
 Henri Bissonnier. **Pedagogia religiosa dels subnormals.** 200 ptes.
 Jeanne Burniaux. **L'educació de les noies.** 125 ptes.
 Gertrude Driscoll. **L'estudi del comportament dels infants.** 100 ptes.
 Octavi Fullat. **La joventut actual: el nostre futur.** 190 pessetes.
 Josep Miret i Monsó. **L'autoritat paterna i l'entesa amb els joves.** 150 ptes.
 Paulette Étavard. **Els nostres fills i l'escola.** 175 ptes.
 Josep Serra Estruch. **Cinema formatiu.** 200 ptes.
 Alumnes de l'Escola de Barbiana. **Carta a una mestra.** 125 ptes.
 Jeroni de Moragas. **Els inadapats.** 220 ptes.
 Aurora Díaz-Plaja. **La biblioteca a l'escola.** 250 ptes.
 Isambert, David, Mathis, Smirnoff, Dreyfus. **L'ofici de Pares.** 120 ptes.
 M. Mannoni, Dr. Smirnoff, Dr. A. Dauphin, A. Ferré, etc. **Fem-los créixer.** 140 ptes.
 Koupernik, Mannoni, Ferré, etc. **L'oposició dels fills.** 120 ptes.
 Léna Pougatch-Zalcman. **Els infants de Vilna.** 175 ptes.

ELS QUADERNS DE NADAL

La formació de l'infant. 10 ptes.
El Baptisme. 8 ptes.
La Confirmació. 8 ptes.
Vacances. 8 ptes.
Els cristians i el confort. 8 ptes.
 Frederic Bassó. **La pregària dels infants fins als 5 anys.** 12 ptes.
 Frederic Bassó. **L'educació cristiana de la consciència infantil.** 12 ptes.
L'educació de la fe. 15 ptes.
Consciència cristiana. 10 ptes.
 Frederic Bassó. **Missió dels pares en l'educació cristiana dels fills - Infància.** 10 ptes.
 Frederic Bassó. **Missió dels pares en l'educació cristiana dels fills - Pre-adolescència.** 10 ptes.
 Frederic Bassó. **Missió dels pares en l'educació cristiana dels fills - Adolescència.** 10 ptes.
 Col·lectiu. **Prensa infantil.** 12 ptes.
 Mons. Joseph Stangel. **El problema sexual dels joves.** 12 ptes.
 Col·lectiu. **El paper del pare en l'educació.** 12 ptes.
 Col·lectiu. **Els pares i l'escola.** 15 ptes.

Biblioteca «RAIXA»

Col·lecció BALENGUERA

1. Josep Maria Llopart. **Poemes de Mondragó.** 75 pessetes.
2. M. Villangómez Llobet. **El cop a la terra.** 75 ptes.
3. Xavier Casp. **Jo, cap de casa.** 75 ptes.
5. Vicent Andrés Estellés. **L'ofici de demà.** 75 ptes.
6. Miquel Bauçà. **El noble joc.** 75 ptes.
7. Gabriel Alomar. **La columna de foc.** 100 ptes.
8. Damià Huguet. **Cinc minuts amb tu.** 75 ptes.

EDICIONS PROA

AYMÀ, S. A.

EDITORA

ELS LLIBRES BLANCS

Història de Catalunya il·lustrada. Ferran Soldevila i Josep Granyer. 275 ptes.
L'extraordinària vida de Pau Casals. Joan Alavedra. 245 ptes.
L'extraordinària vida de Picasso. J. Palau i Fabre. 245 pessetes.
Història de Barcelona il·lustrada. D. Guansé. 275 ptes.
Jaume el Conqueridor. Maria Novell i Josep Granyer. 275 ptes.

BIBLIOTECA A TOT VENT

- El ben cofat i l'altre.** Josep Carner. 90 ptes.
Laberint. Domènec Guansé. 90 ptes.
L'hèroe de Ballantrae. R. L. Stevenson. 90 ptes.
L'estany del diable. George Sand. 90 ptes.
El mar escolta. Joan Garrabou. 90 ptes.
Homes i ratolins. John Steinbeck. 90 ptes.
 100. **L'estrany.** Albert Camus. Rústica, 175 pessetes. Tela, 225 ptes.
 105. **La camperola.** A. Moravia. Rústica, 225 pessetes. Tela, 275 ptes.
 107. **Nus d'escurçons.** François Mauriac (volum doble). Rústica, 175 ptes. Tela, 225 ptes.
 112. **El caos i la nit.** Henry de Montherlant (volum doble). Rústica, 175 ptes. Tela, 225 ptes.
 116. **El diable als trons.** Cesare Pavese (volum normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
 119. **El procés.** Franz Kafka (vol. triple). Rústica, 225 pessetes. Tela, 275 ptes.
 124. **La condició humana.** André Malraux (volum triple). Rústica, 225 ptes. Tela, 275 ptes.
 126. **All i salobre.** J. M. de Sagarra (vol. normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
 131. **El bell estiu.** Cesare Pavese (vol. normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
 146. **El roig i el negre.** Stendhal (2 vols.). Rústica, 350 ptes. Tela, 450 ptes.
 147. **Genitrix.** François Mauriac (vol. normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
 148. **El perquè de les coses.** Vadim Frolov (volum doble). Rústica, 175 ptes. Tela, 225 ptes.
 149. **Santuari.** William Faulkner (vol. triple). Rústica, 225 ptes. Tela, 275 ptes.
 150. **Mrs. Dalloway.** Virginia Wolf (vol. normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
 151. **Illa.** Aldous Huxley (vol. triple). Rústica, 225 pessetes. Tela, 275 ptes.
 152. **Franny i Zooey.** J. D. Salinger (vol. normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
 153. **Oliver Twist.** Charles Dickens (2 volums). Rústica, 350 ptes. Tela, 450 ptes.
 154. **Pickwick.** Charles Dickens (3 volums). Rústica, 475 ptes. Tela, 600 ptes.
 156. **El món de Joan Ferrer.** C. A. Jordana (volum triple). Rústica, 225 ptes. Tela, 275 ptes.
 157. **Un amor de Swann.** Marcel Proust (vol. triple). Rústica, 225 ptes. Tela, 275 ptes.
 158. **Per qui toquen les campanes.** E. Hemingway. (2 volums). Rústica, 350 ptes. Tela, 450 ptes.
 159. **Combat de nit.** J. M. Espinàs (vol. doble). Rústica, 175 ptes. Tela, 225 ptes.

160. **Introducció a l'ombra.** Manuel de Pedrolo (volum normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
161. **Pas de ratlla.** Manuel de Pedrolo (vol. normal). Rústica, 120 ptes. Tela, 175 ptes.
162. **El delator.** Liam O'Flaherty (vol. doble). Rústica, 175 ptes. Tela, 225 ptes.
163. **L'enquesta del canal 4.** A. Arís-Gener (volum especial). Premi Sant Jordi 1972. Rústica, 250 pessetes. Tela, 300 ptes.
164. **Espais de fecunditat irregular/s.** M. de Pedrolo (vol. doble). Rústica, 175 ptes. Tela, 225 ptes.

EDICIONS 62

L'ESCORPI/TEATRE

EL GALLINER

1. Toller, Formosa. **Cel·la 44.** 50 ptes.
2. J. Bordas. **La terra es belluga.** 50 ptes.
3. J. Teixidor. **El retaula del flautista.** 75 ptes.
4. R. Gomis. **La petita història d'un home qualsevol.** 50 ptes.
5. Feliu Formosa. **L'encens i la carn.** 50 ptes.
6. J. M. Benet i Jornet. **Marc i Jofre.** 75 ptes.
7. Arnold Wesker. **La cuina.** 50 ptes.
8. Manuel de Pedrolo. **Darrera versió per ara.** 50 pessetes.
9. G. Hauptmann. **Els teixidors.** 75 ptes.
10. Alfred Badia. **Una croada.** 50 ptes.
11. Joan Brossa. **Calç i rajoles.** 50 ptes.
12. Caron de Beaumarchais. **La diada boja o les noces de Figaro.** 75 ptes.
13. Josep M. Benet i Jornet. **Berenàveu a les fosques.** 50 ptes.
14. Màxim Gorki. **Els baixos fons.** 50 ptes.
15. Molière. **El metge a garrotades.** Plaute. **La comèdia de l'olla.** 75 ptes.

ELS LLIBRES DE L'ÓSSA MENOR

El tomb de l'any. Josep Carner. 95 ptes.
A la paret, escrit amb guix. 300 ptes.
Cada paraula un vidre. Francesc Vallverdú. 95 ptes.
Antologia. Yehuda Amichai. 125 ptes.

FORA DE COLLECCIÓ

Bestiari. Pere Quart (il·lustracions Xavier Nogués). Tela, 185 ptes.
Allò que no diu «La Vanguardia». J. V. Foix. 225 ptes.
El somriure al peu de l'escala. Henry Miller. Tela, 190 pessetes.

16. Ricard Salvat. **Adrià Gual i la seva època.** 50 ptes.
17. Josep Palau i Fabre. **Homenatge a Picasso.** 50 ptes.
18. Josep Lluís i Rodolf Sirera. **Homenatge a Florentí Montfort.** 75 ptes.

L'ESCORPI/POESIA

- Preu: 50 pessetes volum.
1. J. V. Foix. **Darrer comunicat.**
 2. Joan Vinyoli. **Tot és ara i res.**
 3. Pere Gimferrer. **Els miralls.**
 4. Josep Carner. **Nabí.**
 5. Francesc Vallverdú. **Somni, insomni.**
 6. Carles Riba. **Versions de Hölderlin.**
 7. Francesc Parcerises. **Discurs sobre les matèries terrestres.**
 8. Joan Brossa. **Càntir de càntics.**
 9. Pere Gimferrer. **Hora foscant.**
 10. J. V. Foix. **Tocant a mà.**
 11. Miquel Martí i Pol. **Vint-i-tres poemes en tres temps.**
 12. Salvador Espriu. **El caminant i el mur.**

AVÍS ALS LECTORS COMERCIANTS I INDUSTRIALS

EDITORIAL GORG

ha creat un **servei gratuït** de traduccions a la nostra llengua, de tots els anuncis, propaganda comercial, rètols d'establiments, etc.

Poden escriure a: EL MOLINELL, S. A. - Resposta particular a cada petició.

DISCOS recomanats

DISCOPHON S. A.

Pessetes

	Pessetes
STER 30, Raimon, Ausias March	300
STER 31, Triat i garbellat, Pi de la Serra... ..	300
STER 32, Disc-conforme, Pi de la Serra	300
STER 35, Un entre tants, Ovidi Montllor... ..	300
SC 2107, Raimon	200

MOVIE PLAY

S-26030, Ara i aquí, Lluís Llach	300
S-30031, Com un arbre nu, Lluís Llach	300
S-30053, Lluís Llach en directe a l'Olympia... ..	300

A4V.11, Jaume Arnella II, És ara, amics	100
A4V.13, M.a Jesús Martí, Benaurances	100
A4V.15, Sisa, L'home dibuixat	100
10.001 ST, Espirituals Negres I, Dalt del tren.	100
10.002 ST, Espirituals Negres II, La vall del riu vermell	100
10.003 ST, Falsterbo-3, L'estranya joguina	100
10.004 ST, Jaume Arnella, Rondes-Timba de les cartes	100
10.005 ST, Pa de Pessic, Una minyona de Reus	100
10.006 ST, Falsterbo-3, Una mica d'aigua Silvia	100
10.008 ST, Espirituals Negres IV, Vora el gran riu	100
10.009 ST, O'Magalí	100
10.010 ST, Peter Rhor, Golden Future	100
10.014 ST, Ara va de bo I, Hi ha cinc ampolles	100
10.018 ST, Ara va de bo II, Yupi-à... ..	100
G.10.010, Sisa, El casament	100
G.10.015, Màquina, Take it easy... ..	100
M.10.022, John Campbell, But you might fall in love	100
A 4V.2, Iukaidí II... ..	125
A 4V.7, Xesc Boix, Bella ciao	125
A 4V.8, Jaume Arnella, Un home mor en mi.	125
A 4V.9, Falsterbo-3, Tota la tristora	125
A 4V.12, Albert Batiste, Una llarga processó.	125
A 4V.17, Els Baldufes, Clementina	125
20.001 ET, Iukaidí I	125
20.003 ET, Xesc Boix, Kumbayà... ..	125

20.004 ET, Lloem Déu I	125
20.005 ET, Clams per la pau... ..	125
20.006 ET, Escolta-ho en el vent	125
20.008 ET, Falsterbo-3, Ai, adéu cara bonica.	125
20.009 ET, Danses d'Anglaterra	125
20.010 ET, Lloem Déu II	125
20.011 ET, Danses de Catalunya	125
20.012 ET, Alegres Danses I	125
20.013 ET, Danses del Far-West	125
20.014 ET, Danses d'Alemanya	125
20.015 ET, Danses d'Israel	125
20.035 ET, Jocs i Ritme, I	125
20.036 ET, Jocs i Ritme, II	125
20.037 ET, Jocs i Ritme, III... ..	125
10.041, Elisa Serna, 4 poemes	125
30.001 LT, Canciones folk	210
30.002 LT, Folk-song	210
30.004 LT, Hits of Credence, Crewater Re- vival	210
UL 5711, Èxits Lluís Llach... ..	210
D.1001, Gabriel Salinas, Canto a mi América.	300
D.1002, Música Dispersa	300
D.1003, Màquina, Why?	300
D.1005, John Campbell, Fresh Blues... ..	300
27.001 LT, Xesc Boix, Ara va de bo!	300
27.002 LT, Sisa, Orgia	300
27.003 LT, 1.a Ronda de Cançons	300
27.004 LT, Cavallet de cartró, Ara va de bo II	300
27.005, Rock on the Rocks	300
27.008, Èxits dels Beatles, Instrumental... ..	300
27.010, la & Batiste, Un gran dia	300
27.011, Les cançons de Putxinel.lis claca	300
BV 110, Espirituals Negres, I	325
A 4V 4, Folk 1	325
A 4V 14, Folk 2	325
40.003 LT, Negro Spirituals I	325
40.004 LT, Negro Spirituals II	325
40.005 LT, Nyigo-Nyago	325
40.006 LT, Falsterbo-3, Folk	325
40.008 LT, Falsterbo-3, Sons	325
40.007 LT, Els Sapastres, Els Timbalers	325
33.001 LT, Màquina en directe (doble àlbum)	400
D 1007, Todo está muy negro	400

EDIGSA

C.I. 12 LP, El petit príncep	225
C.I. 17 LP, Contes de Grim	225
C.I. 18 LP, Contes d'Andersen	225
C.I. 23 LP, Les cançons de Walt Disney... ..	225
C.I. 27 LP, El metge a garrotades	225
C.I. 28 LP, La volta al món en 80 dies	225
C.M. 100 LP, Sardanes per la cobla Barcelona	225
C.M. 130 LP, Catalunya tradicional jazz... ..	225
C.M. 136 LP, Show al Palau	225
C.M. 143 LP, Bon Nadal!... ..	225

C.M. 186 LP, Raimon música sola	225
C.M. 187 LP, Joan Manuel Serrat música sola.	225
C.M. 192 LP, Conjunt Doble Trompa... ..	225
C.M. 193 LP, Passos dobles del País Valencià.	225
C.M. 219 LP, L'Orfeo de Santa Llúcia canta el Nadal	225
C.M. 221 LP, Nits de jazz al Jamboree	225
C.M. 224 LP, Maddox-1, Eddie Lee Mattison.	225
C.M. 241 LP, Maddox-2, Ossie Layne Show.	225
C.M. 246 LP, Eddie Lee Mattison a la Costa Brava	225
C.M. 70 LP, Disc d'or de la Sardana-1, Còblla Barcelona	290
C.M. 71 LP, Disc d'or de la Sardana-2, Còblla Barcelona	290
C.M. 153 LP, Disc d'or de la Sardana-3, Còblla Barcelona	290
C.M. 156 LP, Sardanes completes per a ballar-1	290
C.M. 223 LP, Cantata de Nadal, de Carl Orff.	290
C.M. 231 LP, Sardanes completes per a ballar-2	290
G.D. 251 LP, La Trinca, Tots som pops	290
G.D. 255 LP, La Trinca, Festa Major... ..	290
G.D. 273 LP, Havaneres	290

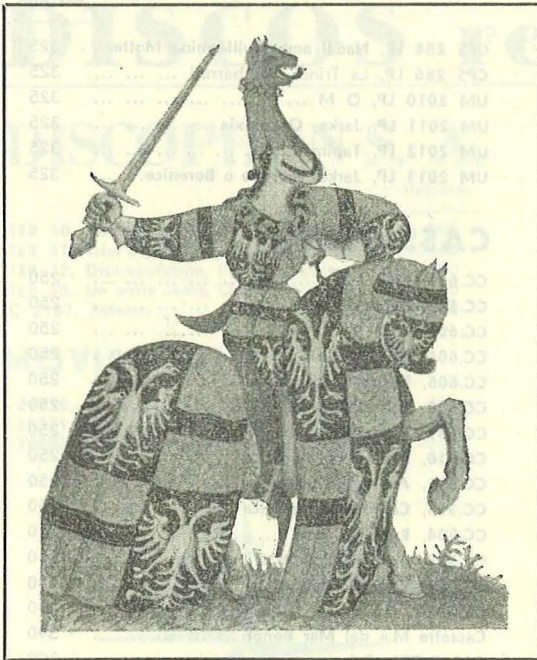
LE CHANT DU MONDE

EDX 74309 LP, Viva Villa... ..	290
EDX 74346 LP, Brasil - Sertao e Favelas, Zelia Barbosa... ..	290
EDX 74362 LP, Daniel Viglietti, Canciones para mi América	290
EDX 74395 LP, El canto profundo de América latina	290
EDX 74407 LP, Juan Capra	290
EDX 74433 LP, Pedro Ávila, El hombre nuevo cantando	290
EDX 74441 LP, Guitarra americana	290
EDX 74444 LP, Colette Magny, Feu et rythme	290
EDX 74448 LP, Flutes índies	290
SME 361-1 LP, Amén, John Littleton	290
SME 377-2 LP, Spirituals, John Littleton... ..	290
SME 434-3 LP, Nòels du monde... ..	290
SME 384-4 LP, Cant Gregorià	290
SME 495-6 LP, Cant Gregorià, Puer natus est, Temps de Nadal	290
FA 2450 LP, Pete Seeger at the village gate.	290
FA 2481 LP, Woody Guthrie, Bound four Glory	290
CPS 01 LP, Guillermina Motta, Remena nena.	325
C.M. 62 LP, Raimon, Disc antològic de les seves cançons... ..	325
C.M. 119 LP, Núria Feliu, Tete Montoliu	325
C.M. 150 LP, Núria Feliu, Lou Bennet	325
C.M. 170 LP, Raimon al Palau	325
C.M. 183 LP, Francesc Pi de la Serra	325
C.M. 262 LP, Enric Barbat	325
CPS 265 LP, Pau Riba, Jo, la dona i el gripau	325
C.M. 267 LP, Jordi Soler, Liebeslied... ..	325
CPS 270 LP, La Trinca, Trincar i riure	325
C.M. 272 LP, Tango, G. Motta - E. Barbat... ..	325
CPS 280 LP, La Trinca, L'orgue de gats	325
CPS 282 LP, La Trinca, Xauxa	325
CPS 283 LP, Bestiari	325

CPS 284 LP, Nadal amb Guillermina Motta... ..	325
CPS 286 LP, La Trinca, Ca barret!	325
UM 2010 LP, O M	325
UM 2011 LP, Jarka, Ortodoxia	325
UM 2012 LP, Tapiman... ..	325
UM 2013 LP, Jarka, Morgue o Berenice... ..	325

CASSETTES

CC.601, Folk I	250
CC.602, Danses	250
CC.603, Folk II	250
CC.604, Negro Spirituals I	250
CC.605, Negro Spirituals II	250
CC.608, Falsterbo-3	250
CC.609, Folk-song... ..	250
CC.610, Ara va de bo I	250
CC.611, Ara va de bo II	250
CC.503, Canto a mi América	250
CC.504, Èxits de Folk I	250
CC.505, Èxits de Folk II	250
CC.506, Rock & Chings	250
CC.502, Danzas	250
Cassette M. ^a del Mar Bonet	390
CAS 1 RBL, Raimon	390
CAS 7 EDX, Brasil - Sertao e Favelas, Zelia Barbosa... ..	390
CAS 8 EDX, El canto profundo de América latina	390
CAS 9 SME, Spiritual, John Littleton... ..	390
CAS 10 EDX, Viva Villa	390
CAS 11 EDX, Guitarra americana... ..	390
CAS 13 FA, Pete Seeger at the village gate.	390
CAS 14 FA, Woody Guthrie, Bound for Glory	390
CAS 15 EDX, Flutes índies	390
CAS 16 EDX, Daniel Viglietti, Canciones para mi América... ..	390
CAS 18 SME, Nòels du monde	390
CAS 119 L, Núria Feliu, Tete Montoliu	390
CAS 150 L, Núria Feliu, Lou Bennet... ..	390
CAS 170 L, Raimon al Palau	390
CAS 175 L, Joan Manuel Serrat	390
CAS 183 L, Francesc Pi de la Serra	390
CAS 189 L, Joan Manuel Serrat, Cançons tradicionals	390
CAS 223 L, Cantata de Nadal, de Carl Orff... ..	390
CAS 230 L, Joan Manuel Serrat	390
CAS 251 L, La Trinca, Tots som pops	390
CAS 254 L, Joan Manuel Serrat, Serrat-4	390
CAS 255 L, La Trinca, Festa Ma'or	390
CAS 270 L, La Trinca, Trincar i riure	390
CAS 272 L, Tango, G. Motta - E. Barbat	390
CAS 280 L, La Trinca, L'orgue de gats	390
CAS 282 L, La Trinca, Xauxa	390
CAS 285 L, Història de Catalunya amb cançons	390
CAS 286 L, La Trinca, Ca barret!	390
CAS CPS 01 L, G. Motta, Remena, nena	390
CAS 10/21 A, Orfeo català - Concert Lluís Millet	390
CAS 10/34 A, La guitarra a Catalunya	390
CAS 10/91 A, Concert per a fagot i orquestra	390

Carpeta

Tirant lo blanc

Joanot Martorell

Escenes de l'obra immortal

6 xilografies, en paper especial

Mides 30 x 42

Edició numerada, en carpeta cartoné, a tres colors, i signada per l'autor

RICARD ZAMORANO

Número d'exemplars limitats; preu 1.200 ptes.

Comandes a El Molinell, S. A. - Calvo Sotelo, 10, 3.º - Valencia-2

ATENCIÓ

a punt d'aparèixer

Col·lecció

JACOMART

Adquiriu en còmodes terminis mensuals, l'obra monumental, l'inventari complet del nostre idioma en el temps i en l'espai que és el

Diccionari Català - Valencià - Balear

10 volums, 9.850 pàgines, 160.000 articles
Informació i venda: EL MOLINELL, S. A. distribuïdora

Atenció!

**Ajudeu l'esforç que du a terme GORG,
i feu-vos SUBSCRIPTORS PROTECTORS,
adquirint Els QUADERNS, tiratge especial
bibliòfil en paper registre, numerats de
l'1 al 100, a 200 ptes. exemplar.**

No espereu un dia més!

Compreu

oriflama

revista de la joventut

Ix cada mes - Preu: 25 ptes.

Demaneu-la a llibreries

i quioscos

qual res no és útil sinó la historioteràpia.

Temps i espai han estat sempre les parets limitadores de l'home; i així com van venint en terra a poc a poc, els productes de la civilització han de laborar-se en directriu que s'allunye de les tanques. Part de tasca la hi tenen els literats.

La poesia, doncs, com més imatgeria tinga —a dolls la metàfora—, com més simbolisme aporte, com més inhibida de l'anècdota i del paisatge estenga les ales voladores, més pura serà. Subjectivisme, per tant. Car el poeta no ho és per la definició que els seus lectors li facen; ho és per les definicions de les coses que el poeta fa, de dins a fora.

Saber les coses, saber-les dir, saber dir-les d'una manera nova, d'una manera bella. Heus ací una gradació que va del poeta al poeta original i artista tot passant per l'escriptor.

Els qui voldrien que la poesia fos al servei únic del mecanisme, de la força, de la violència passional, malgrat aportar una novetat que, naturalment, necessàriament, havia d'aportar-se, limitarien els camps de la poesia —acotació— i els deixarien migrats.

Els qui voldrien trencar tots els vasos acadèmics on s'ha vessat a dolls el raig poètic de tal o qual escola clàssica, els nihilistes de les formes antiquades, busquen sense adonar-se potser, la desconexió de les bases sustentadores on radiquen totes les estètiques literàries.

El calligramma no s'explica sense el sonet artista i acadèmic i sense la quinteta popular d'arrels folklòriques. La tal desconexió és, en absolut, utòpica.

Altrament, els qui no han comprès que la tipografia és un Art —amb milers de recursos hàbils per a conjugar-los amb la poesia i extraure de tots dos interminables gràcies— no poden gaudir les noves bel·leses que només el mecanisme ha fet possible. El grafisme d'un poema en cub és, de fet, tan harmònic, tan bell, com la Venus de Milo en quant aquest marbre siga bell per la forma.

Desitgem, per tant, el respecte als clàssics i el respecte a l'art d'avançada i la comprensió del jazz i del maquinisme acotadors de la poesia pura que puja en cilindre cap al cel de totes les sensi-

bilitats. Però, d'aquest cilindre literari, en parlarem en altres notes.

i I I

La poesia pura puja en cilindre cap el cel de totes les sensibilitats. Ella dóna la cara a totes les puntes de la rosa nàutica i sempre està orientada al nord —viu interès de l'ànima— i des de qualsevol punt d'aquella —tots han esdevingut ja cardinals— que el poeta llance la fletxa emocional, rebrà la poesia l'acer vibrador. Si en cada una de les infinites cares del cilindre hom clava una sageta, l'exornació total —poemes en dring— seria el *carroussel* sonor i giròvac, encant de la fira, de la festa literària.

Perquè la poesia valenciana pugua oferir al món aquesta berbena és menester que el jovent literat afine l'instrumental —lèxic, gramàtica, mètriques— i que aprenga tonades noves. I que cada jove posseeixca l'ambició d'erigir-se en director d'orquestra, en caporal d'exploracions, en rector de capella. El trist fóra no tenir Coloms que admirar ni Amèriques per descobrir. La desgràcia fóra que ningú no sentís dins d'ell l'ànsia d'aplegar victoriós al seu Pol. En veritat, no hi ha fracassos àrtics ni antàrtics literaris —raids al realisme, raids al subconscient—, sinó experiències d'útil autolaboratori des d'on cada poeta, amb la seua aerinau, s'acosta cada punt més al desig de tots: recobrar l'ànima del poble.

I bé; les expedicions per a tal recobrament han d'anar colligades científica-

ment, puix sols així es podrà percaçar l'èxit. Les matemàtiques literàries a estudiar són: els clàssics nacionals i estrangers —d'ahir— i els avantguardistes universals i nacionals —sempre a l'hora d'avui—; valoritzacions concretes per a fer la concreció dels valors infinitesimals, múltiples, de cada poeta nostre.

Si la batuta cúbica de Marinetti ha volgut anihilar temes antics, convinguem que ni la cançó Ilunàtica ni la geòrgica no han patit i que ha estat massa curta la palanca —batuta = cub— per aterrar els motius poètics de tota la vida. Una escola estètica —lírica— que només cante les harmonies dels motors, tota màquina i les forces dels músculs, fóra una escola d'insuficiències. Una màquina d'escriure té una bellesa, és clar, innegable en l'útil i una poesia en l'art de la seua obra; però així mateix la té una posta de sol o una tonada pastorívola, encara que hi ha per a aquestos temes una abundosa literatura malaltissa. Altrament, si a les estètiques d'*avant-guerre* llurs bons conreadors d'avui limitassen els temes que el científisme, el maquinisme, ha aportat a la civilització, foren mortes de violenta mort.

Per açò creiem que la poesia valenciana deu situar-se de cara a tots els vents i cantar totes les veus, però d'una manera nova —metàfora a tot gas— la pauta de la qual està entre el jazz-band i el maquinisme, entre el so més antic que el folklore trobar puga i el so de l'últim motor d'explosió que la ciència llance a les febres civilitzadores.

Tractem de postular:

El poeta, tot i fent poesia —ens referim a la del nostre país, car ara ens desinteressem de tota altra forana poesia nacional—, recobra l'ànima de la terra.

La tasca a fer és la que naix de l'eclecticisme per les escoles estètiques (som els escriptors vernaculars sobrevivents de l'antic naufragi del verb; voguem i fem via en mig d'indiferències que de tant en tant es mouen en tempesta per ofegar-nos).

Hem de fer-nos escoltar per l'amalgama de diverses intelligències i sensibilitats. Hom ha de cantar en tots els tons de totes les cordes.

Mentre uns demanen la cultivació dels

avantguardismes, altres desitgen les acadèmies. (Res en contra dels poetes d'acadèmia, però sí molt en contra dels pastixos academicistes.)

Fóra convenient que cada escola tingués un públic; més exacte: que cada diversitat de públic tingués els seus poetes.

La poesia diplomàtica o la diplomàcia de la poesia.

No obstant aquest eclecticisme que èticament és nociu —i històricament saludable—, voldríem que els novells poetes valencians trencassen tots els ritmes, tota la vestimenta envellida i estantissa pels anys i es llançassen a les novetats, no en sentit snob, sinó amb ànim revolucionador d'esperits, mancats com som del neguit de les masses.

Repetim:

Té l'escriptor vernacular una feina a fer parallela a la literatura: el poble; tasca més important i tan duradora —altíssima en eficàcia i dignitat— sense la qual la literària no té altre mòdul que el d'un anacronisme absurd o el d'una afecció simple i ximple i moridora.

La poesia pura, doncs, sota el signe del jazz o sota l'antitètic del maquinisme —ja veiérem com ritmen alhora en civilitzades zones— deu ésser conreada passionalment i rebuda amb soroll d'aplaudiments per tots els qui d'una manera o altra actuen en el frontó de les nostres lletres.

Obrar en contra d'aquesta tesi fóra pugilar en perjudici, creiem, de la pròpia literatura i de la pròpia terra. I qui normalitze els seus ideals en qualsevol d'aquestes dues ensenyas —tan unides en una mateixa finalitat— no podrà separar el seu goig del goig de vida de qualsevol escola literària normal.

1928

2. El nostre camí i la nostra veu

És prompte, potser, l'interessar-nos vivament per l'obra de l'escriptor valencià que escriu per escriure sense cap altre neguit que el purament literari i sense vestir-la amb correcta ortografia.

Voldria creure que no ningú dels nostres escriptors, dels qui poden mostrar algun mèrit, és apartat de l'escalf que la seua obra pot produir en el cor dels lectors. Escriure per diletantisme fóra en les hores d'ara cas d'imperfecció, de mutilació d'amor a la terra. L'estudi de la nostra llengua i el seu conreu en fred no s'avenen a les necessitats dels temps. Un interior abrandament fa possible una obra calda i, sense demèrits literaris ni culterans, l'abrandament del lector.

Ja es veu que tenim una enquadrada idea del què deu ésser, ara, el nostre escriptor, el nostre publicista. Certs despullaments, certes abstencions inclouen altres certes aberracions volitives, desviacions amoroses. I nosaltres desitgem els nostres homes de lletres valencians ben fets d'una sola peça, amb la punta del cor dirigida al més substancial valencià.

Els qui serveixen aliments espirituals i tenen un índex amb totes les nostres assolibles civilitats, ja fan camí il·luminats per aquelles flames. Van, però, en grup. I porten els braços oberts per a rebre com a companys tots els homes que vulguen unir-se; i prou alt que canten i prou coneguda és llur tonada.

Fan camí ascensional sense defalliments, sense cansaments. I sense concessions que, a la llarga, es transformarien en falsos viaranyos que abocarien a estavellar la consecució de l'ideal suprem.

Aquesta és la dreta posició de l'escriptor valencià. Altrament fóra situar, amb voluntarietat equivocada, la renai-xença actual ben lluny del clos de les necessitats valencianes.

Els literats i els erudits han de tenir un partit pres davant cada una de les veus terrals, tant si són emeses dins del país del Sud com si ho són en el de la mar o més enllà dels Pirineus.

Davant el centenari de la conquesta de Mallorca no ningú deuria deixar passar la tal data sense comentar la importància d'aquell fet d'armes germà d'altres que es resolgueren de l'Ebre ençà.

Davant el ressorgiment literari rossellonés, parió en algun punt al nostrat, no ningú deuria deixar de fer col·laboració de germandat.

I sobretot, davant l'homenatge a En Pompeu Fabra, no ningú deuria deixar

passar l'avinentesa de mostrar el seu goig per la perdurabilitat i eficàcia de l'obra d'aquell gran home corrector de l'idioma i agrair-li públicament els beneficis.

Quan l'escriptor és llegit per una massa més o menys nombrosa d'homes, posseïdors d'una consciència, que el miren i l'admoren per tant com en ell conviuen en fecunda comunió alguna de les més altes aspiracions llurs, passa ràpidament de la posició d'ídol a la d'home caigut, si hom encerta que en ell falla la més substancial de totes. Aquesta, i no altra, és la clara explicació de certes sorolloses davallades que hem vist de literàries i polítiques figures un temps venerades i aclamades. En veritat, l'agra crítica iconoclasta de les masses ha obrat justament perquè es podria defraudar en l'entusiasme i encara anihilar el redreçament col·lectiu amb aquell penó arbitrat sense l'amor —de vegades amb aver-sió— a la terra que hom calcega.

El nostre caminar no té per ara cap trista visió. Les passes són fermes i de cada petjada surt la flama que abranda el camí i les ànimes. Cada llibre que hom publica, cada revista que hom manté, cada article i estudi i poema que hom escriu, porta, implícita si altra cosa no, la fe en el pervindre.

No hi ha en el nostre clos literari cap diletantisme nociu. U i tots saben de què van, per què van i on van.

Calia significar la posició dels nostres literats en l'hora actual i, al mateix temps, eixir al carrer amb el cor a la mà abans no tinguem escriptors i erudits de mèrit recomanable que estudien i escriuen la nostra llengua vernacla com si fos una cosa rara, d'útil colleccionista, descomposta i quasi morta, però hàbil, això no obstant, per a percaçar títols desvaloritzats de gaia saviesa, encarcarats aplaudiments i cordials correspondències dels enemics de les aspiracions literàries dels escriptors, interessats aquests en la depuració de l'idioma, en els quals es recolzen per haure les honors.

El nostre caminar és en grup, cert. La via és ampla i hi cap força gent. Els altres tenen les seues orquestres i amb elles no ens fan alterar les passes.

Fitem la ruta, amics, amb tremolosos banderins de colors. I qui hi entre sàpia

quin és el nostre ritme i quina la cançó que floreix als llavis.

I remarcuem cada dia: l'extensió i la unitat de la llengua.

I practiquem cada dia: les Normes gramaticals de Mestre Fabra.

1929

3. Colps d'escut i de sageta

Amb motiu del llibre de poemes "Vermell en to major" s'ha obert un debat sobre les noves tendències literàries. Hi ha qui les ha blasmades d'una manera rotunda. Com escau a l'avantguardisme. Segons els blasmatadors: volem assassinar la literatura. Fem obra impopular. Repel·lim el lector. No és hora de fer jocs còmics. La nostra terra no està en saó per a sembrar temptatives avantguardistes. Som influenciats per Marinetti i "La Gaceta Literària". Som antiquats.

Al mateix temps s'ha cridat un hurra! d'honor per haver trencat les rescloses localistes. Som poetes amb novetat, sensibilitat i esperit racial. Fem deliciosos versos de sabor popular.

Sembla estrany que un llibre continga tant de bo dins tant de roïn. Blasmes i elogis en barreja incongruent. València manca, en absolut, de crítica literària. Tendències indesitjables, llibres plens de verí encara s'alaben per mirament. Volíem restar entre el públic, però la veu d'Adolf Pizcueta ens fa baixar al circ. Hem pres l'escut per a la defensa i la sageta per a l'atac.

* * *

Rebutgem la insídia o facècia que ens acusa d'assassins de la literatura.—Sabem el valencià en renaixença i procu-

rem una absoluta esplendor més radiant, encara, que la dels clàssics. Denunciem, per tant, com assassins del valencià, la persistència del floralisme —no els Jocs Florals— (sense paradoxa), els setmanaris infrapopulars, molta part del teatre actual, el llibre de "Poesies" d'Estanislau Alberola, el de "Brots de la terra" de Gayano Lluch i la literatura que en llengua estrangera fan els literats valencians.

Rebutgem l'acusació que fem obra impopular.—Poble és el conjunt de ciutadans. L'aristocràcia de l'esperit, de la cultura és poble. Ella més que no ningú té set de literatura. Denunciem com a impopulars els poetoides, incapacitats de fer sentir emoció.

Rebutgem l'acusació que repel·lim el lector.—Des de Llorente, potser ara és la primera vegada que un llibre de poemes preocupa els lectors. Denunciem com allunyadors de l'interès de la lectura les obres que no fan pensar, que no inquieten, que no es fiquen a l'ànima del lector.

Rebutgem l'avís que no és hora de fer jocs còmics.—La nostra participació en les lletres valencianes ha estat sempre i és seriosa. Escrivim valencià per política i som sabedors de les responsabilitats que tenim com a ciutadans. La literatura, per a nosaltres, és un mitjà, no una fi. Som liberal i unitarista, per açò cultuarem l'ànima visible i tangible de la terra. La nostra república de les lletres i d'ideals té una presidència: Salvat Pàpasseit. Denunciem com a jocs còmics els que fa "L'Amic de les Arts" quan per fer antiliteratura i antiart oblida fer occitanisme.

Rebutgem l'avís que la nostra terra no és en saó per a rebre l'avantguardisme literari.—La nostra terra no és solament València. La terra que té saó per a produir "Els Nostres Clàssics" i la "Fundació Bernat Metge" pot produir i produeix poetes valencians. Denunciem els escriptors dialectalistes i subdialectalistes per llur incapacitat mental i cordial.

Rebutgem l'acusació que estem influïts per Marinetti i "La Gaceta Literària".—El nostre meridià literari és Barcelona, on hi ha prou vida moderna, prou vibració anímica per a produir noves sen-

sibilitats. El meridià, però, és tan ample com el país, i muntanya, pla i marina tenen un cap i casal. Els poetes avantguardistes valencians tenen una estrella polar: Barcelona. El nostre avantguardisme és un raig només, el literari, d'aqueixa estrella. Denunciem, per tant, les influències del pitarrisme, del floralisme, del popularisme barroer, del llorentisme i del conglomerat adscrit a la paraula "madrilenyisme".

Rebutgem l'acusació que som antiquats.—Servim, ara, la terra, sembradors, amb les millors eines que hem trobat. Cada nova tendència literària apareix, en cada terra, quan pot. El romanticisme valencià aparegué després del barceloní. L'avantguardisme no podia nàixer abans d'ara a València. És producte, natural, del temps. Denunciem com antiquats els copiadors de Llorente, d'Escalante, d'Antoni de Cidon i de "La Traca".

* * *

Hem acusat el floralisme i no els Jocs Florals. El vas va ésser fet per a provocar el renaixement literari i féu un gran bé. L'aigua clara que contenia es feu putrefacta i produí el floralisme, escola estètica indesitjable. Podem regenerar els Jocs Florals, i per a aconseguir-ho assaltarem, si és menester, els cadirals. El mot "avantguarda" té algunes significacions extraliteràries que no cal oblidar. Els qui segueixen aquest debat haurien de rellegir el nostre assaig-proclama "El jazz, el maquinisme i la poesia pura".

1929

4. Significació de l'avantguardisme

Acceptada l'existència de l'avantguardisme valencià en la literatura —el debat que ha produït és demostració que hom tem la floració d'una escola de ritmes sincopats i per això potser la combaten— hauríem de provar fortuna explicant-nos públicament com és que s'ha produït i què ve a resoldre o siga quina valor so-

cial tenen, a València, aquestes noves tendències aparegudes una mica tard, aparentment —puix que ja fa anys roden per Europa.

Hi ha en el món de les lletres valencianes una veritat que, si bé ara no cal demostrar, és convenient recordar: la influència de Catalunya sobre totes les generacions de poetes valencians de la renaixença. L'avantguardisme ens ha vingut, també, via Barcelona. Però en trasplantar-se ha agafat un caràcter personalíssim conservant la seua arrel catalaníssima, doblement racial. Quan el poeta Miquel Duran i Tortajada escrivia aquell seu "Himne en llaor de la Pàtria Futura", trencava les formes academicistes en una viril protesta esfereïdora, més contra un estat de coses inadmissible que contra les clàssiques formes de l'art poètica.

És, a València, el començ de l'avantguardisme. És el bateig, les aigües del qual encara mantenen la sal d'aquella ànsia feta carn i pensament, idealisme, que mou a la revolta, si altra cosa no pot ésser, pacífica, ço és, literària.

Creix Salvat-Papasseit i encén el seu far de llums irades. L'avantguardisme de poeta fill del cor líric de Maragall pren el doble caràcter de protesta i amor. És aleshores quan editem el nostre "Plàstic" on les indecisions aguaiten a cada pàgina. I ve, tot seguit, l'any, les anyades quarismals. Quan les vàlvules es tanquen hermèticament per a les manifestacions valencianíssimes, hom cova un desig insaciable que explota en la poesia trencant la forma mètrica, sincopant el ritme, destruint els vasos academicistes, el neoclassicisme, pel pur goig de neguitejar les ànimes amb el foc de la nostra espiritual inquietud. Hi ha una imperiosa necessitat de traspasar els sentiments, una indesxifrable angúnia produïda per la vida interior continguda aferrissadament per les anècdotes, per la història de l'època. Hom voldria preconiitzar una actuació. El nostre esperit s'acull a l'snobisme literari que és ben hàbil per a la protesta formal i crea aquella guerra, Gran per a nosaltres que l'havem somniada i que l'hem estampada en el "Vermell en to major", causa de les malfiances dels nostres detractors.

La literatura, aquest altíssim, nobillíssim joc de paraules i d'idees, és l'única arma que podem manejar al nostre gust. I la poesia universal ens obre el camí. ¿Com desaprofitar l'ocasió? Desnormalitzem la poesia existent; foragitem el tòpic del benestar poètic, de la belletat poètica; ens evadim del paternalisme floralesc; acusem els poetoides per panxacontents i renovem, construïm al temps d'enderrocar. Preparem, liberalment, l'adveniment d'una poesia nova per al dia d'una vida nova.

Si el futurisme de Marinetti era un pas per al feixisme, l'avantguardisme valencià és un pas per al liberalisme. Deixeu que totes les cordes de la lira puguen ésser percutides i escoltareu les noves tonades liberals. Liberalisme = individualisme = democràcia = anti-feixisme.

Les noves tendències literàries trenquen altres cadenes que les formals de l'estètica estantissa. Prenen, a València, una significació diversa i més fonda. Les seues arrels no tenen la direcció de "La Gaceta Literària" que a la calor de la "Puerta del Sol" ha esdevingut "hacista", humorista i alegre, amb la rialla anti-pàtica i odiosa per a nosaltres, del jove que no té altre problema lingüístic greu a resoldre, més que el d'un cocktail literari agredolç com un acudit.

Les nostres arrels vénen del Salvat-Papasseit de "Les Conspiracions" i "La Rosa als llavis". Senten el goig de l'antipreceptiva com Blasco Ibáñez sentia el goig de l'antigramàtica, que és el mateix que va gaudir Gabriel Alomar quan s'abraçava al liberalisme polític mentre se li advertia que el liberalisme era pecat.

Som avantguardista perquè tenim necessitat, imponderable i inexplicable, d'avançar-nos a alguna cosa que pressentim justa i inevitable. Té la mateixa significació, encara que la nostra veu és dèbil i tota altra, que la literatura russa de la preguerra. És una flama que crema l'esperit sense destruir-lo i que raja en forma de poemes vermells de passió, de qualsevol passió.

Els avantguardistes valencians, homes abans que poetes, senten la literatura consubstancial amb la ciutadania, de la

qual no és possible apartar-se si no és per posseir les indesitjables condicions dels mesells.

Avantguardisme, amics, encara que siga pecat literari. Algun dia hom oirà en els nostres cants les veus descordades, harmoniosament. I semblàvem —¡oh, sarcasme!— tan divertits, sense vida interior i fins ridículs assassins de la nostra pròpia ànima, silenciament el nostre nom propi i ocultant la nostra arrel ètnica!...

POST SCRIPTUM

En el nostre article del darrer número déiem: "València manca, en absolut, de crítica literària." Després d'escrites aquelles paraules hem llegit els 6 articles de "La Voz Valenciana". Retirem la frase perquè, ara, ja és injusta. En honor a la saviesa i equanimitat del crític de l'avantguardisme valencià, Eduard Martínez Ferrando, estimadíssim amic, patidor per si les nostres lletres s'esgarrien per camins fatídics per al nostre ideal valencianíssim. Gràcies per la seua intervenció, plena de seny.

1929

5. 1830 - Teatre - 1930

L'estrena d'*Hernani* —28 de febrer de 1830— el famós drama de Víctor Hugo fou una veritable batalla que guanyaren els poetes revolucionaris contra el sentit academicista. Els poetes de la nova escola eren titlats —així com els artistes amics de l'autor que havien aplaudit en defensa de l'obra— de gent inculta, espentolada... una mena de bandits. El temple del teatre, segons la dita dels detractors, havia estat profanat i la musa dramàtica escarnida i deixada en un cert estat de llàstima.

Diguem que la *gent inculta* era Teòfil Gautier, Balzac, Lauglé, Berlioz, Kreutzer, Dumas, Gerard du Nerval, Víctor Hugo i cent més, escriptors, poetes, pintors, músics, arquitectes, els artistes que pocs anys després triomfaven plenament i omplien amb llur esperit i llur estètica quasi bé tot un segle. Chateaubriand, però, escrivia a Víctor Hugo la carta següent: "He assistit a la primera repre-

sentació d'*Hernani*. Vós ja coneixeu l'admiració que us dedico. La meua vanitat s'adhereix a la inspiració i vós sabeu per què. M'encomane al record de la vostra musa. La Glòria, piadosa, deu orar pels morts."

Els morts eren, en efecte, tots els senyorassos intransigents, totes les acadèmies guarnides de crosta, els rutinaries classicistes. Era la lluita entaulada entre dos mons: el de l'art vell i caduc i l'art nou, viril que arribava dret a no deixar-se prendre els àcids revolucionaris. Si l'emperador Carles V era «traïdor, insensat i mal rei» hom no podia dir-ho en vers, car eren paraules gruixudes que esglaiaven la burgesia. Dins l'*Hernani* no pogué dir-se, en l'estrena, que «els reis no són sagrats» i el poeta hagué de substituir el vers tallant per un altre que no vibrava, tot pla, en perjudici de la poesia, i que quasi no tenia sentit si no era l'escàs que l'eufemisme deixava traslluir.

El romanticisme literari no deixava d'ésser polític.

Si, a la sala del teatre, hi eren les turbes, la plebs, els artistes, també hi eren els representants de l'art clàssic, els burgesos, estupefactes i indignats, que xiulaven l'obra i abocaven damunt els joves el fem de les paraules insultants i el fem material, detritus de cuina. Damunt la testa de Balzac queia un tros de col... Els còmics dificultaven els assaigs de l'obra que anaven a estrenar. Mil. Mars, actriu encarregada del rol de *Donya Sol*, feia tot un esforç per tal que l'obra fracassàs. Rònegament s'animà

quan veié que la celebritat d'una estrena tan moguda s'aparellava a la seua glòria personal. Perquè, malgrat tot, l'*Hernani* triomfà. Cada nit s'omplia el teatre d'un públic que anava expressament a xiular.

Vuit anys més tard, en reparèixer el drama, tothom aplaudia unànimement complagut d'oír els versos de l'Hugo. El públic havia canviat de criteri? Havia, senzillament.

Els historiadors de l'estrena de l'*Hernani* ens conten encara que mentre s'assajava l'obra, els enemics de l'escola nova —els escriptors consagrats— es procuraren, d'amagatotis, escenes, fragments, versos per a estrafer-los després i presentar-los als parents, amics i coneguts com a escriptura del mateix Víctor Hugo. S'apostaven en l'ombra del teatre, durant els assaigs, per a caçar paraules; acudien a casa del poeta, sota capa d'admiradors, per, a força d'importunitats, aconseguir una o dues escenes que, tot seguit, aprofitaven per a circular-les estraferament. Un autor tràgic i acadèmic que coneixia tota l'obra per ésser, ell, censor, feia, abans de l'estrena, una grossa reventada de l'estil del llibre. Els censors, per a autoritzar la representació suprimien passatges, versos, mots... Fins s'atreïren a parodiar en el teatre una obra no estrenada encara.

Era així com, aleshores també, es manifestava el companyonisme.

En veritat, tot s'acumulà per fer la propaganda de la nova dramàtica o per fer l'anunci de l'estrena del drama. Involuntàriament els enemics preparaven l'espessor de l'ambient on havia de triomfar el romanticisme.

* * *

Cent anys han passat —en veritat cent anys i uns dies— des de la batalla d'*Hernani* quan a Barcelona s'estrena la comèdia *Amics, parents i coneguts* del nostre estimat company, i poeta admirat, Miquel Duran de València. Diu el crític teatral Doménech Guansé, a les planes d'un diari català, que de tot el segon acte de la tal comèdia, "potser només se'n salva aquella caricatura de l'excellent poeta avantguardista Sánchez Juan". No és de creure que que siga, precisament, la

caricatura de l'autor de "Cua de gall" ans la de tots els poetes d'avantguarda, la de tota una poesia, la d'ara.

I és que la batalla entre les coses estètiques continua; s'ha civilitzat una mica, per això. No coneixem la pretesa caricatura que potser se salva de tot un segon acte de comèdia. Però ens ha arribat l'olor. És la mateixa olor que sentí Balzac quan va rebre al mig del cap aquell tros de col academicista baixat d'una llotja.

És l'escola vella que fa la propaganda de les noves escoles.

Ens plau, ara, copiar i terminar amb aquestos tres versos, plens de vida que Sebastià Sánchez Juan dedica a Eva Askwith, "campiona del món de carreres en pista de cendra" i que nosaltres apliquem a la poesia nova "en marxa al costat del seu desafinat" vell estil:

"Ella!

Paf!

Ha guanyat!"

1930

Cua 2. Proses d'un poeta

1. Infants al microscopi

En una enquesta "Els estrells pareixen..." oberta en una escola valenciana, els infants responien així: "Pareixen bombetes de llum elèctrica penjades al cel". "Pareixen ciris, com els de l'església, encesos". "Els estrells llueixen com la plata". "Al cel, els estrells pareixen paperets blancs". "Els estrells, en una nit serena, pareixen una multitud de palometes blanques".

El mestre restava satisfet de l'exercici. Abans d'ell i després reuní anotacions d'uns infants posats al microscopi. Heus-ne ací una tanda.

1. — Cada dia, quan vaig a obrir l'escola, m'espera a la porta un infant. Quan pose la clau al pany, l'infant tanca els ulls. Li he preguntat i m'ha respost:

—És que els meus ulls no resistirien eixa palla de ferro que vós fiquen a l'ull de la porta.

2. — El mateix infant, davant una làmina sobrada de carmí, tanca els ulls. Li he preguntat i m'ha respost:

—"Eixe" roig fa mal com una palla als ulls.

3. — El mateix infant s'abstrau sovint i, en mirar a través de les parets, esguarda la seua vida interior. Li he demanat diverses vegades els seus pensaments, i heus-ne ací algunes frases escollides:

1. — Si les formigues saberen les engrunes de pa que tinc a la butxaca, farien niu als meus pantalons.

2. — El rellotge de ma casa, abans de

cantar les hores, neteja el seu gargamell com ho fa el capellà que canta la missa a l'església.

3. — Les oronetes no mengen mosquits, mes mengen bocins de llum.

4. — La campaneta del combregar ofega els malalts.

5. — A casa hem tingut tres gats i els tres han desaparegut. Jo crec que se'ls mengen les rates. L'última cellarda que caigué en la ratera tenia el bigot del nostre gat ros.

6. — El camió de l'Emili baladreja tant per la carretera, que els amics hem acordat tirar-li rocs de lluny i d'amagat.

3. — El mateix infant frueix en deixar caure tinta a terra. Cada gota, en explotar, inventa una estrella. L'infant sap crear, sobre un cel gris de pols, unes constel·lacions xinesques. I somriu feliç.

4. — El mateix infant, als marges blancs del seu llibre de lectura, ha dibuixat 46 ocells i una jove amb faldilla curta. Jo li he preguntat si aquell llibre era transformat en una gàbia. Ell m'ha respost:

—Senyor mestre; he fet el meu Paradís.

5. — El mateix infant va excusar la seua inassistència a una sessió escolar amb aquestes paraules: "Aquest matí no he vingut a escola perquè paria la meua cabra."

Jo vaig dir-li que mai no deuria perdre la classe. I respongué encara:

—Si; però a escola mai no es veuen aquestes coses.

6. — El mateix infant ha portat a escola una sargantana dins un pot de llauna.

M'ha demanat la lupa i m'ha invitat a observar la pell de l'animaló. I ha exclamat bo i mirant-se-la:

—¡Que bé està aqueixa pell! Sembla feta pels homes, no?

CONSTATACIÓ

L'interès que els sons desperten en el meu infant.

L'interès que els animallets desperten en el meu infant.

L'interès que en actuar té el meu infant.

El microscopi —¿superrealista?— que posseeix el meu infant...

1929

2. Asteriscos pobletans i ciutadans

Se li adormí el bes a la punta dels llavis quan el nin del cor deixava escapar l'ocell de l'esperança. Els ulls se migelogueren. Els dits escamparen llur ventall. Quan la jove que fugia veié l'ocell en agonia retornà, pausa i cauta, i, com si el món no fos, caçà amb els llavis el bes i se l'emportà joiosa, com es porta una rosa: entre dent i dent.

La paradisiaca escena tenia, també, el seu diable: els meus ulls comprensius.

*** El sol dels diumenges és un sol llavat i pentinat, de coll postís nou i de camisa neta i de sabates lluentes. Entra al carrer, s'atura al balcó i es penja a la galeria, cridant i rient, per dir als veïns que ell té festa.

El sol, desvagat un dia a la setmana, busca els amics per traure'ls dels cautaus feiners i portar-los al camp, al passeig, a l'aire del camp d'esports. Si el diumenge plou, els amics del sol el busquen per les sales de cafè, de cinema o de teatre inconformats de no trobar-lo enlloc.

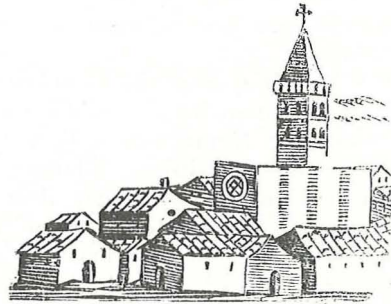
I, malhumorats, escampen pels carrers en l'hora final de la tarda, la dolorosa negror dels paraigües i la vesta impermeable d'un dia de passió.

*** La Puríssima, damunt la ganiveta de carnisser de la mitja lluna, fa patir. Podria tallar-se els peus.

*** Eixes cames de fusta enfundades de seda que veiem als aparadors de les ciutats, fan tant de bé als infants que les contemplen com la més ben dirigida prèdica del millor mestre moralista.

*** El nostre inconegut veí de l'hotel que cada dia es gita a la matinada, dóna a entendre, amb les seues sonores passes lentes, que ha perdut la nit. Però ell voldria fer comprendre als desvetllats que és un home que sap el punt dolç de la vida.

*** Els pobles petits tenen clavat en un flanc el balneari d'aigües minerals; esperen l'estiu com l'estudiant el curs de classes universitàries.

Cada estiu el poblet ha d'aprendre una lliçó de cultura universal, un ritme nou de dansa, un color nou, una nova paraula novella i una nova manera de tallar-se els cabells.

Cada pobletà, cada estiu, canvia al pensament la marca d'automòbil que comprarà en ésser ric; i cada jove pobletana tria la llargada de la seua faldilla per a quan vaja a ciutat.

Els pobles petits que tenen clavat al flanc un balneari d'aigües medicinals, veuen en cada estiuejant que passa les ales que ells voldrien per a volar pel món.

*** Del meu balcó estant, estribord de les cases, veig el campanar del poble. En determinada època de l'any, hi ha unes magnífiques nits de lluna plena. L'organitzador pobletà dels espectacles nocturns deu conèixer ben bé les antigues litografies quan ordena que la lluna es

fique al llit per darrere del campanar. Hi ha uns minuts que les campanes es retallen en el pergamí que omple gairebé l'ull doblat del guardià petrificat.

L'estampa m'és prou coneguda. Una nit hi havia, encara, un mussol. Xiulà.

Al ficar-me al llit, jo assegurava mentalment que el mussol estava xuclant els olis.

No va mancar, tampoc, la bruixa.

Aquella nit vaig dormir amb l'ai al cor, perquè l'ànima se'm quedà al balcó, abocada, esguardant el campanar.

* * * Sempre que busquem el banderí de l'Ossa, ens ix al pas la femenina constel·lació de Cassiopea que demana, posada en creu, l'almoina d'una mirada.

* * * L'acàcia, arbre urbà, trau uns rams de flor, labiada, blanca, perfumada com la boca puríssima dels infants.

* * * El sol mai no es pon; torç el coll, només, per dormir, damunt el coixí de la tarda.

* * * La nit que assaja la música del poble, les dissonàncies resten vibrants en l'aire com uns tremolosos gallarets que pengen de fils invisibles. Allavors hom comprèn els retallats lladrucs dels gosos de camp i per què el "sereno" té la veu més fosca. I com l'embriac té esme encara per a enrotllar la cigarreta, camí sinuós de casa, tot cantant a mitja veu aquella antiga cançó que ell inventà per festejar la promesa.

1929

3. El viatjant de comerç

La vida de poble comporta unes limitades relacions que, en alguns casos, esdevenen beneficioses. L'observador té ben a prop els homes i, si vol, pot anotar-ne facetes espirituals, tics, amoralitats... S'ha de tenir bon ull, car aquella ànima que a primer colp sembla encrostonada, té unes subtileses d'anguila; i, de contra, sota la pell de l'home instruït que llueix un títol professional com un cigar entre les dents i que té una missió de transcendències sacerdotals, s'hi colga, potser, un bròfec curt de gambals.

Sovint la llarga vida en un poble fa esgotar les observacions. Ja es coneixen

prou les persones i els déus i els animals. Fóra convenient canviar la solitud estàtica pel trotar món. Hom està ja reple de les mateixes idees. Però com que no és possible marxar quan s'està enganxat al poble com un arbre ho està en el paisatge, i com que l'arbre no pot anar en busca dels pardalets, ans ha d'esperar que vagen els pardalets a ell, així l'observador espera nous personatges a la vida i troba una clariana en la grisa calitja del viure quotidià quan per la porta del cafè trau el nas un viatjant de comerç.

* * *

Car el viatjant és l'home que sempre té unes hores lliures per a estar al cafè del poble. A la botiga esmerçarà mitja hora; a l'hostal, un quart (llevat de les hores de menjar i dormir) per fer la correspondència; al cafè, el temps que resta, hores diverses.

El viatjant és l'home dels múltiples coneixements sense importància. El veureu preocupat de mil coses sense suc. És un jugador de *dòmino*. És recitador d'acudits i contes, de semblances i anècdotes. És home d'automobilisme i boxa, de futbol i toros. Conec un viatjant que fa jocs de mans com un professional de l'illusionisme. El més dur de tracte troba sempre una taula arraconada per a poder dissoldre tota l'enyor de la ciutat en el conyac d'una copa.

Hi ha viatjant que busca, desesperadament, uns xamellistes per a passar la tarda; altres, que voldrien trobar, de nit, un carreró amb una casa de dones de pell aspra de pastora i que fes olor de romer i herba d'olives; altres n'hi ha que, per no tenir vida interior, plena d'aires de muntanya, arrufen les celles i veuen, en cada u dels qui som al cafè, uns anquilosats sense esme per agafar el tren i anar a terres exòtiques. Tots tenen un aire d'homes de món que esferreeix. Si al cafè hi hagués pianola elèctrica, segurament els viatjants es gastarien una pesseta cada nit per ballar en públic el xarleston i enlluernar-nos com si fóssem uns masoverets de catorze anys.

Els viatjants fan olor de viatge. Porten damunt la pols de cent pobles, el

ritme de cinquanta motors d'autobús, la llum de cent cinquanta cases de menjar i el gust de la carn de cent olles. Tots aqueixos ingredients els taca el vestit, i per això els coneixem, de lluny, com si portassen l'uniforme de la professió. Mànegues avall, veus com se'ls escorren les peces del mostrari, els tants per cent dels descomptes, els tòpics per a fer l'article, les lletres, totes idèntiques, als principals llurs, i, encara, el fàstic d'un caminar atrotinat i l'ànsia d'ésser graciós, amable i formal.

El viatjant de comerç ignora la pedra millenària, la creu de terme gòtica, la portalada renaixement, l'arc romànic, la pintura quatrecentista, l'altar barroc, la murada del set-cents, les particularitats filològiques del dialecte —potser si les descobreix se'n mofa—, la carta pobla, el llibre de rúbriques, la història de la terra que calciga, la botànica de la comarca...

El viatjant, però, per tant com recorre pobles, podria ésser un bon col·laborador de centres de cultura. D'una federació de viatjants de comerç podria fer-se un fogar que irradiàs la caloreta de cent estudis fets de notes de cartera i de fotos documentals.

* * *

Aquestes paraules semblaran desficiades i injustes, però són tan reals, almenys en València, que caldria la preocupació per aconseguir transformar-les.

Quan veiem que les agrupacions excursionistes es passen la vida en visites

als mateixos indrets catalans i tenen prop Morella i sa comarca, Sant Mateu i Catí amb el Maestrat, Penyagolosa a 1.813 metres d'altitud sobre la mar, les ruïnes del monestir de Benifassà, Peníscola i altres llocs d'on raja la història que ens uneix i on palpita l'ànima en la boca del poble; quan veiem que a les capitals valencianes l'excursionisme és impracticat en absolut, pensem en el viatjant de comerç que, ací i a Catalunya, si fos una mica sensible a les veus de la terra, podria despertar en les grans ciutats nostres el desig de visitar i estudiar aquestes terres tan necessitades de múltiples abraçades d'amor germà.

Ell, el viatjant de comerç, podria comerciar al mateix temps que la material, l'economia espiritual.

1929

4. Paisatge en prosa

Fa dos dies que no es veu la cara rodona, inflada del sol: un globus tebi de gas de xiquets. Fa dos dies, i potser aquesta vesprada li podrem veure el nas tot amoratat de fred. El brançam dels arbres encara manté algun borrall de neu decoratiu i en les clapes de terra, negra pel xerri i mullada de fresc per les volves foses, es mantenen verdes unes tendres tiges de blat que granaran al juny.

Ara tenim la visita de la puput fugida dels boscos nevats i que baixa per mostrar-nos la dotzena i mitja de plomes colorades del seu cap en festa. L'aigua de la font acabada de fondre's entre les roques, es congela de nou al bací en canellons vidriosos, canyamels translúcids sense dolçor. El cel esmerilat i il·luminat per sobre, guarda entre els braços blaus una altra tongada de neu per demostrar que no tota València pot fer versos xuclant el suc de la taronja.

Ara puguen des de la mar els àngels de la boira, ales obertes, i escapcen muntanyes, emmantellen arbredes i garrigues i ofeguen poblets. Però a mitja tarda tots els fumerals comencen a moure llurs sospirs i s'infla la boira de fum i desapareix a poc a poc amb els ulls coents per no haver resistit el buf olorós dels romers i

de les argilagues que cremen. En tota cuina bull l'olla del sopar farcida de patates i cols i llenques de cansalada tendra de tres setmanes. Amb la fosca, fa presència la tramuntaneta i els carrers es desagombolen les benes humides i més alts que el fus de la lluna s'obren els milers d'ulls estrellats de la nit que destillen llàgrimes pulveritzades de fred.

La veu del "sereno" deu estar embuatada de vi novell i l'"Ave Maria Puríssima" deu tenir un dring de bronze fullat, però sota els llençols i les mantes morrellanes de llit el caliu es feminitza i acaricia com la mirada ardent de la promesa que espera amb ànsia el dia de bodes.

L'endemà, la llum del sol rebota en la neu i fa mal als ulls. Els torrodans, aquestes aus que habiten totes les teules, fan mil revolades per menjar; però al migdia es riuran del fred i s'esplugaran amb el bec vora els ràfels que gotegen.

La llar està encesa. Cruix la llenya. L'àvia fa calça o apanya un peüc. La mare pela patates, renta cols i llenca

cansalada. Els infants despengen la bosa del clau de la guitarra i, amb un càntic gelat al nas, se'n van a escola triomfadors per aquell parell de prunyons que maduren a les orelles.

Els carrers encara fan bonic. La neu no està trepitjada. Hi ha una passera al bell llarg del carrer, com un caminet que portàs a la cova de Betlem. Les cases són plenes del baf de les bèsties de corral. Tots els cristalls estan adormits de suor, i en despertar-se ploren llàgrimes en zigzag. Al mig d'una plaça de balcons de fusta i ràfels del set-cents, uns xics es barallen plens de joia amb projectils de neu que s'esclafen amb sorolls tous.

Fa un fred que pela. L'airet és una fulla d'afaitar. Tots els fumerals es descaragolen en fum que fa olor de botifarra. Entre el cel i la terra es passeja encès el llautó del sol. Entre el sol i la terra hi ha el vol pausat d'un corb famolenc que estossega. En la terra, el pas de fusta dels esclops...

1931

Cua 3. Literatura del País

1. El cant a València d'Eximenis

"El Regiment de la cosa pública" que Francesc Eiximenis escriví o, almenys, terminà a València en 1382 porta una lletra introductòria endreçant el llibre als jurats de la nostra ciutat. La tal introducció és un cant fet per a lloança de les especials belleses de la capitalitat valenciana "car dien los qui gran temps l'han posseïda, que si paradís és en la terra, que en regne de València és; e, verdaderament, clara experiència nos ensenya que aquesta és una de les pus assenyalades terres del món, si pensats en totes les sues nobleses, de les quals vos en diré algunes qui em vénen a memòria de present".

Í comença, tot seguit, a dir lloances i més lloances de tal guisa que hom veu de repent que no es refereix solament a la ciutat, ans a tot el regne. Aire i

terra, plana i muntanyes, mar i platja, horta i secans, fonts i rius, vents i pluges, fruites i licors, aus i peixos, grans i drogues, llegums i herbes, produccions naturals i artificioses, llenguatge i habitants, tot, en fi, li sembla que s'uneix per a fer d'aquesta terra un paradís incomparable. "Jatsia que en altres partides del món haja viles e ciutats així apel·lades (València) emperò aquelles e d'altres terres com parlen d'aquesta, nostra reverent ciutat, tots temps per excellència hi ajusten dient València la gran."

És una lloança repleta d'adjectius, que bé haurien de mirar els qui a hores d'ara s'entretenen a trobar només graciositats i grandeses a València com si ara també no res en el món li fos comparable. No hauríeu de passar, de sobrepassar, creiem, aquesta fanàtica manera d'adjectivar.

El frare menoret té, però, algun motiu —una vintena, tanmateix— que l'obliga a ajustar consells als senyors jurats

per tal que el regiment de la cosa pública siga honrat i just. Mirem la setzena motivació:

“Car la terra aquesta e ciutat és de si mateixa fort delitosa, perquè hi concorren molts hòmens lleugers e de poca valor, e molta fembra arredoladissa, e hi ha moltes persones que volen fer a llur guisa e es preen prou e que volen tenir estament; e per los nobles cavallers que hi abunden, e per les terres estranyes que hi són prop, per tal que hi ha molts a qui no plau molt treballar, ans fan vila, tots jorns estants ociosos.”

Ens fa una especial gràcia trobar en la ploma del gironí framenor, encara que en altres obres d'ell hajam llegit plagasitats i contes —moralitzadors, cal dir-ho— a base de la libido, les dites “fembra arredoladissa”, ço és, d'aventura, i “home lleuger”.

Segueix:

“Perquè per totes aquestes coses e per moltes d'altres qui damunt són tocades e fan a tocar davall, cové que en aquesta ciutat haja sovén grans bregues e grans nafres, e sovén morts d'hòmens, e per consegüent grans crims, per los quals han aportat grans afanys e treballs.”

I, ara, miren un retrat de les dones valencianes del segle XIV, naturalment:

“Com les dones sien ací quelcom pomposes e vanaglorioses, així com se són en altres llocs del món, e aitant més ací com més s'acosten a les pompes castellanés; per les quals vanitats cové als marits portar grans càrrecs, per les vestidures supèrflues e ornaments sicosos e per altres moltes sumptuositas que requereu,

per tal cové la vostra presidència, per conservació de les heretats que no vinguén a menys, faça provisions discretes contra aitals abusions.”

Clar és que altre consell no esperàriem d'un frare virtuós i prudent en dirigir-se als estaments *sicosos* i classe mitjana. Però açò mateix ens dóna a conèixer un mínimum de com vivien i quines dèries tenien els valencians de les darrerries del tres-cents, tan “aguts, subtils, e entricats”, ço és, de caràcter especial, estranys.

És, doncs, el proemi del llibre una imponderable lloança a València, però que no obliga a extraure, ans a manifestar alguns defectes, encara que no comunals a tots els ciutadans, per tal que els encarregats de l'administració espiritual i material del poble no obliden açò en favor i allò que podria ésser en contra de la bona labor, des dels llocs de la justícia administrativa.

Avui, quan els valencians vulguen lloar la pròpia terra, farien bé de llegir Eiximenis —i si no la lloen també— i deixar de banda paraules forasteres que, per cortesia, canten València d'una manera unifacial, a força de tòpics aplicables a totes les terres del planeta, si fa no fa. Per a nosaltres, com a fills, la tasca més prudent és anar llevant defectes a la mare terra. Deixar-nos bressar a gratcient en el ritme de les frases fetes, dels tòpics i dels llocs comuns, és enfebrar-nos en un narcissisme voluptuós nascut de la pròpia lletjor.

1929

2. Llorente i l'idioma

El patriarca del renaixement literari valencià, Teodor Llorente, fou un enamorat de la llengua vernacle. En les seues poesies es troben càlides frases com aquesta: "la dolça llengua volguda del meu cor". Romàntic, els seus entusiasmes per la llengua valenciana mai no minven, però de tant en tant es desenboratja (vegeu la seua composició *Mal ensomni*), com en el moment en què escriu: "jo sóc lo darrer eco perdut, que el vent se'n porta —del parlar llemosí." Altres vegades s'exalta i afirma que es "Desperta, es mou, s'endrega triomfal la Morta-Viva", ço és, la Llengua, la Pàtria, i que el món es prepara a rebre-la de nou perquè s'uneix als territoris de la mateixa llengua amb la seua *cançó divina*, és a dir, l'idioma valencià.

Aquestes exaltacions llorentines, així com els defalliments, són instintives. El cor li dicta les paraules amoroses a València i al seu parlar popular. Les veus ancestrals li dicten els seus millors versos en aquesta llengua, que, diu, "menyspreada en ma boca ja fa temps la contemple —i no tinc per parlar-la més llei, regla ni exemple— que els batecs del meu cor".

Aquesta espontània confessió no és ben bé d'una absoluta certitud. D'un costat Llorente té una llengua viva als llavis del poble que la parla contínuament i que és d'on ell la replega per fer-la literària. D'altre costat té els poetes catalans que la conreen, la influència dels quals és manifesta. Però en el fons hi ha una veritat que hem de fer ressaltar: Llorente no té regla ni llei per a escriure en valencià fora dels batecs del seu cor, fora del seu instint, fora de la seua racialitat.

Aquest instint li fa comprendre que les grafies per al valencià no poden ésser les mateixes que usa per al castellà, i adopta, i defensa, l'ortografia tradicional. Aquest mateix instint li fa veure que en el llenguatge parlat hi ha massa castellanismes, els quals no deuen usar-se en les composicions literàries. Però ell vol escriure per al poble, no per a un grup; vol que el poble s'adone de les belleses de la literatura valenciana, i d'ací ve

l'acompliment de la seua gran missió: no encarcarar les seues poesies, no deixar vulgars les seues composicions. I a fe que reïx. El seu *Llibret de versos* és una pedrera de mots vivents. Hi ha una bella quantitat de noms d'animalons, de plantes, de flors, d'eines; els adjectius més corrents, els verbs que a tothora pronuncia el poble al costat de mots arcaics fàcilment introduïbles al corrent literari. I la barreja no és pesada i els versos dringuen, són entenedors, s'apeguen, com vulgarment es diu, a l'oïda, i el poeta triomfa, té imitadors, té deixebles i, el que és més important, té continuadors, i es realitza així, vulgues no vulgues, la veritable renaixença literària. Sense el sentit que Llorente sabé donar a la seua poesia, hom no s'explica el trio que el segueix cronològicament: Miquel Duran de València, Jacint M. Mustieles i Daniel Martínez Ferrando.

¿Vol dir açò que el llenguatge i l'expressió llorentins són purs i uns bons models a seguir encara? No; Llorente usà castellanismes tan flagrants com *mengua* per *minva*, *cego* per *cec*, *xilleriça* per *cridadissa*, *rosava* per *fregava* i cent més. Llorente usà també expressions populars tan detestables com *ouit* per *oït* o, millor, *oïda*; *uberta* per *oberta*, que per *quina* i moltes més. Però al costat d'això hi ha la preocupació constant de la correcció, de l'elevació literàries, efecte, segurament, de la lectura dels poetes catalans, i la dels clàssics, i de la seua formació universitària. I escriu el possessiu *llur* amb admirable propietat, i formes verbals pures com *floreix*, i participis nostrats com *eixerit*, i pronoms tan clàssics com *aquest*, i substantius tan correctes com *alzina* i *lleyenataire*, que hom estranya no tinguen una vida més abundosa en la literatura valenciana posterior, sobretot en les promocións que diuen voler-se abeurar en la deu llorentina.

En la mètrica, Llorente seguí més els castellans que els clàssics. Poesies declamatòries amb estrofes altisonants. No oblidem que moltes o bé totes les poesies de Llorente eren destinades a la lectura amb veu alta en vetlades literàries, en reunions de poetes després d'un dinar i

al voltant d'una taula i que llur lectura implica una veu potent i canviant, una gesticulació apropiada i amples moviments de braços. Era l'època, era el segle XIX^è, ampullós, que injectava la literatura.

El que no sabríem disculpar en un poeta tan fàcil i tan culte com Llorente són les rimes defectuoses. I ens mou a dir tal cosa la preocupació que ell tenia, hem de creure una mica exacerbada, dels preceptes i de les regles i dels cànons. Diu en *Primaverals*: "D'hexàmetres i pentàmetres / jo estava ben ple llavors / i en tu pensava, Virgili, / mon primer mestre d'amor." Doncs bé; poeta retòric (i ací ho diem en el sentit de l'ofici), fa rimar *flairor* amb *flor*, *dubtosa* amb *rosa*, *posa* amb *misteriosa*, *carinyoses* amb *roses*, *escoltes* amb *soltes*, *sóc* amb *foc*, i encara altres que un bon preceptista no podrà acceptar. Per obtenir el metre que desitja s'atreveix a escurçar mots com els versos següents "Fuig d'est castell, on entre alegres rialles" (*Al poeta Adolf Blanch*), i "Jove sempre, joiosa i namorada" (*Sonet. A la mar Mediterrània*). I és que Llorente, com tots els poetes de la Renaixença, i com quasibé tots els poetes actuals, no s'adonà que la prosòdia nostrada és tota altra que la castellana i que, per això mateix, les sinalefes i els altres enllaços fònics del valencià són prou diferents que les de l'idioma veí i que unes altres lleis les regulen. Així és com en el vers anteriorment citat, el mot "rialles" subratllat el dóna com a bisíllab (*ria-lles*), quan és un trisíllab (*ri-a-lles*).

Construí, diftongà, doncs, a la manera de Castella, segons el geni de la llengua oficial, no segons la tradició i el geni del nostre idioma, però se sentí valencià i això és el que ara compta. L'idioma, a les seues mans es redreçà, amb tot, tant com va ésser possible. A la lira de les tres cordes —i usem la imatge que tan cara li era— va arrancar-li els sons més tendres, els sons més càlids i els sons més arborats, mostrant a connaturals i a forasters les possibilitats literàries en què es trobava la llengua del poble per a iniciar una Renaixença que de les lletres havia de passar, en

pocs anys, a un renaixement polític a l'ensem que cultural.

I aquesta mostració i aquesta eclosió dels sentiments valencians els hem d'agrair a Llorente, figura cabdal, patriarcal, del nostre ja invencible moviment literari.

1936

3. Mistral

Enganxada a la paret i davant la taula d'estudi tenim, des de fa unes mesades una *carte postale* que rebé el malaguanyat poeta benassalenc Garcia i Girona, Rector aleshores del Seminari de Saragossa, dirigida per Frederic Mistral des de Maiano, Provença, i datada el 15 de juny de 1909. Tenim el goig de posseir un autògraf mistralenc. La tarja és un retrat del poeta de *Mireio* el centenari del qual celebrem. Cabell estirat endarrere, ulls vius i clavats, front ample i serè, bigot espès damunt les flames invertides de la barbata. Alt el mentó, escruta el camp o desafia. Té el bell, baronívol posat del romanticisme d'estampa. Al fons, un paisatge provençal.

Mistral —8 de setembre de 1830-25 de març de 1914— té una vida ben fecunda i mai s'estava de relacionar-se amb els escriptors. La correspondència mantinguda amb Teodor Llorente n'és una bona prova. Hom diu si Mistral escrivia unes vint mil correspondències anuals. De com els amics i admiradors de tot el món ploraven la seua mort, és de bon recordar. Fa només uns anys...

Els escriptors joves potser vivim una mica a espatles de la poesia de *Mireio*, *Calendau* i *Nerto*. No deuríem, no obstant les profundes divergències que estèticament ens separen. Però malgrat aquesta veritat, n'hi ha una altra, d'interessant, que per ésser de major valor, prou major que la poètica, els joves d'ara hauríem d'anar a buscar en la fresquíssima deu mistraliana: la seua ideologia. Car Mistral encarna la idea d'un futur *Imperi del Sol*, d'un *Migjorn*, d'uns federats *Països d'Oc*: Auvèrnia, Gascunya, Llenguadoc, Llemosí, Provença, Ca-

talunya amb València i les Mallorques. I aquesta Idea, per bé que no deixa d'ésser una quimera encara al costat d'una altra utopia com és la idea llatina, té probabilitats d'haure uns Estatuts acostats a una possibilitat més justa que l'actual realitat.

No és menester capbussar massa l'obra total mistraliana per a convèncer-se que Mistral, tot fent poesia —la sentí fins al moll dels ossos—, el que l'interessava era fer pàtria prou abans que fer literatura. Si la intuïció de l'home hagués trobat l'ànima visible i tangible de la raça en la plàstica, fóra un escultor. Com aqueixa ànima radica en el verb, per imperatiu de l'etnos, Mistral havia d'esdevenir escriptor. Redactor de la Nova Llei que els felibres devien difondre, escriví el *Diccionari*, tasca de vint anys. Ell sent les veus de la terra, adora la Pàtria i, per fer-la sentir, escriu *Mireio*, que és el cant a la natura, la descripció dels costums i dels personatges muntanyencs de la Provença; i escriu *Calendau*, que és la vida marinera i l'esperit religiós i el sentit social i bèl·lic de sa terra; i escriu *Nerto*, que és la veu de la tradició i de la llegenda, el folklore, en suma. Tetràedre massís d'amor a la Pàtria...

Hem capit, doncs, la matriu del mistralisme. Capiu-lo, amics, en prendre un

text occità amb ortografia unificada; trobareu com, nosaltres valencians, entenem sense gaires glossaris un poeta tolosà. I és açò el que volem fer veure en el centenari de Mistral, ço que pot proporcionar, primer, un corrent de simpa-

tia entre nosaltres i els intellectuals occitans i occitanistes i una coneixença després, una relació anímica prometedora d'una posterior abraçada ferma i germana. Si aquest centenari no s'ha de celebrar a càrrega de tòpics i ha de tenir una emoció ben sincera, ¿com s'atrevirà ningú a recordar el nom venerable de l'autor de la *Copa Santa* si traeix tot l'esperit, tota la Idea, tota l'amor i l'estret abraç que fou posat en aquesta poesia vessant de sentit ètnic?

El felibrisme era, en Mistral, alguna cosa més que una poètica batalla de mots perfumats. Si ha estat la França l'encarregada de desvirtuar l'obra dels felibres tot honorant el cap de brot, hem de ser nosaltres, occitanistes, els qui copsem la transcendència pairal del mistralisme. Som nosaltres, els amics dels països d'oc els obligats a fer que el centenari no siga una fira d'adjectius que sequen la medulla de la Idea.

Podrà ser-nos indiferent —en justícia no ho és— l'estètica del Mistral artista. Però ens interessa l'ètica de l'home patriota. Podrem ésser lluny de la seua estrofa original —en veritat és l'època qui ens allunya— a contracor, si us plau. Però la comprensió de la flama terral ens uneix. I si el somni mistralià era la fusió espiritual de la raça llatina costera de la Mediterrània per fer el gran fogar de l'amor, de la cultura, de la fraternitat literària, nosaltres volem recollir la bella quimera de l'Imperi del *felibrige*, volem pastar-la amb el verb camí de l'Occitània i prendre-la en sagrada comunió d'ideals. Som encara, nosaltres, catalans de València, uns arborats felibres —la paraula ens és cara—, uns doctors de la nova llei, la llei de l'idioma que viu als llavis de la gent, que viu a les planes dels llibres antics i moderns.

En l'any del centenari de la naixença de Mistral no podem oblidar aquells poetes Josep Roumanille i Anselm Mathieu que, amb el jove poeta com a Mestre, traçaren els plans i portaren a terme la Institució del *Felibrige*. Feien literatura en llengua de la terra i feien disgregació centralista. Per açò aquella puríssima veu de dos tons havia d'oïr-se i comprendre's a Catalunya, que ales-

hores ja tenia l'*Oda a la Pàtria* d'Aribau, i més tard havia de ressonar a València on Llorente presentaria el testimoni germà de *La Barraca*.

I ara, caríssims poetes valencians, fem vots per tal que en aquest any 1930 la idea occitanista que Mistral va semblar tinga una rebrotada a València, inici d'una bona florida esperançadora.

Heus ací el meu poema en l'hora del centenari:

Mistral. Mestral. Vent.
Impetuosa ventada,
gravida de vida nova.
Mistral. Mestral. Mestralte.
Ensenyament de pàtries amors.
Hurra!

1930

4. La zoologia i la botànica en la poesia valenciana de Llorente

En llegir l'obra poètica valenciana de Teodor Llorente, s'hi troben uns temes que són repetits amb una constància tal, que bé pot dir-se que formen l'ànima de la poesia llorentina. Aquests temes són la manifestació romàntico-floralesca valenciana. Fe, Pàtria i Amor són, com ha estat dit, les tres cordes de la lira que tan bellament polsava el Poeta patriarca de les lletres valencianes.

En efecte; Llorente és un retòric musical. És un líric; almenys la seua poesia no és d'aquell tipus oratori que altres poetes, no tan ben dotats com ell, mantien. En Llorente, la poesia és, a més de musical —gran varietat de metres, gran varietat d'estrofes— objectiva. És una poesia cordial, filla del sentiment. La millor obra llorentina no està escrita en versos eloqüents, rotunds i emfàtics, carregats de principis morals i patriòtics, sinó en versos clars i senzills, harmoniosos i musicals —lírics— en els quals el paisatge és el nervi; un nervi romàntic, no deliquescient i decadent, ans vigorós i racialment acompassat a les tendències artístiques de l'època.

Dels elements que formen aquest paisatge llorentí, que no és altre que el paisatge valencià, hem estudiat amoro-

sament unes constants temàtiques: la zoologia i la botànica que omplen, tan graciosament i tan amplament la poesia llorentina.

* * *

Un vocabulari —no gens difícil de fer— dels noms zoològics i botànics que escriví Llorente ens faria veure la gran quantitat d'animals i plantes que pullulen en la seua poètica. És clar que és la flora i la fauna que es troba, sobretot, a l'horta —ja hem dit que la seua és una poesia objectiva i paisatgística— i que tots coneixem i per tant que ja en sabem del color i del perfum, de la forma i de la vida llur. Però elements poètics com són, aquests animals i aquestes plantes formen de vegades el motiu principal de les imatges poètiques, i una mateixa planta, una mateixa flor, un mateix animaló serveix per a expressar distints i diferents sentiments poètics. Aquestes variants no es poden valorar totalment en un estudi tan petit com l'actual, i cal llegir els versos per tal d'assaborir tota la gamma i tota la beutat de les comparacions zoològiques o botàniques. A més, nosaltres, en aquestes quartilles, no volem donar sinó un tast del nostre estudi. Potser algun dia i en una publicació més a propòsit, el publiquen amb tota la seua vasta integritat.

* * *

El vocabulari de la flora és més complet que no el de la fauna, i en aquest es troben al costat dels noms dels animals casolans i dels que volen pel nostre cel hortolà, els animalons feréstecs, mamífers o aus, habitants de llunyanes terres: l'àliga ufana, el llop que udola, el cérvol poruc, el lleó, l'elefant, el tigre i els animals llegendaris com el cavall de Sant Jordi, el Pegàs, l'horrible drac, la serp amb ales... Llorente no oblida els animals marins: els peixos d'argent i d'or, els molls de roca, el peix del bolitx i els fabulosos: les sirenes, els tritons, les ondines... ¿Ens caldrà anotar ara que en la poesia llorentina apareixen amb una constant graciola el rossinyols, les oro-

netes, que unes vegades són blaves i unes altres són tendres o pobres; les abelles, les gavines, els coloms, l'insecte filador (cuc de la seda), les tórtoraes, papallones, merles, cogullades, calàndries, gafarrets, teuladins i altres i més altres animals els noms dels quals tenen ja una tradició poètica, un encant literari i un lloc en el sentiment líric del lector? ¿I quantes vegades no ens parla Llorente de

totes les bestioletes de l'aire, gracioses pel vol o pel plomatge amb una sola paraula: aucell?

Però tota la tendror llorentina sembla estar vinculada a la botànica. Ací hi ha, veritablement, una abundor, una exuberància netament mediterrània, valenciana. L'escenari campestre és designat de maneres diverses: arbredes i jardins, vergers i campanyes; en els seus versos hi ha ramells tendres, herbes silvestres, prats, daurades flors, catifes de molsa, olivars, tarongers, garlandes, corones de flors, de llorers i de roses, d'englantines i assusenes... Quants noms de floretes, quants noms de plantes, quants noms de fulles o branques s'hi troben! El xiprer, una vegada és místic i una altra és funerari; les palmes (o paumes) són líriques; les espigues, d'or; l'olivera, santa; el mallol, groguinós; els pàmpols, de maragda. Les corones, unes vegades són reals i oloroses i unes altres són corones ideals posades als fronts per honorar la virtut o la fermosor o el talent de les persones.

* * *

Llorente és un apassionat de la flora i de la fauna. Si els centenars d'exemples que donem en el nostre estudi com-

plet no fos prou a demostrar-ho ho seria el nombre de composicions en el tema de les quals és motiu únic el zoològic o el botànic. Vegem: *La cançó del teuladí*, *Lo Rat-Penat*, *Arròs "en" fesols i naps*, *Floreta sens nom*, *Lliris campestres*, la poesia titulada *Al poeta Bodria*, una altra titulada *En l'àlbum d'una senyora*, *Primaveral*, *Vora el barranc dels Algadins*, *Cant d'aucells*, *La fulla i primavera*. En la famosa *La barraca* es troben involucrats harmoniosament els temes dels quals parlem, en abundor ben manifesta.

I és que Llorente uneix aquests temes amb un enginy no superat en la poètica valenciana. No és sols en *La barraca*, ans al llarg de la seua obra poètica on troben l'exemple dual.

Una joveneta és:

dreta com una palma; viva com un aucell.

Una altra vegada afirma que

sempre una serp s'amaga en un camp ple de flors.

Descriu en *Plany de la teixidora*:

¡Devesa, que l'escola
de mos jocs vares ser,
on cabrits i xicalla
follejàvem ensems!
¡Nius penjants en les branques!
¡Papallones! ¡Pomells
d'arboços, que arrancàvem
del punxós arbocer!

I en la bellíssima *Missa d'alba*:

Vine: anirem per les dreteres
on els fruitals i les moreres
trémol dossier en l'estiu fan:
els rossinyols, les cadernerres,
quan passes tu, refilelaran.
Totes les flors encapollades
al resplendor de tes mirades
els tendres càlzers obriran.

I més avant:

en el remans que fa la presa
naden, alçant coll de turquesa,
cap d'esmaragda i rogenic pit,
ànets, que obrint son ala estesa
colpegen l'aigua amb triomfal crit;
i per l'espill la imatge passa
de blancs coloms, que entorn la casa
volen així que el sol ha eixit.

I encara:

Ja sona prou la cridadissa
dels teuladins prenent el sol;
i el remoreig, tan dolç, que encisa,
d'arbres que agrunsa el ventijol,
mentres, batent les ales blanques,
del cel abaixen, i en les branques
els coloms paren el seu vol.

Torna a unir els dos temes en *Lo rosari de la viuda*:

¡Blau esbart de coloms que aleteja
jubilós sobre l'ample portal!
¡Valls cobertes de pàmpols i espigues!
¡Arbres verds al llarg dels caminals!
¡Blancs ramats de les amples garrigues
que sestegen a l'ombra dels pins!
¡Hort ombriu que maig ompli de roses!

I així mateix en *Les dos muntanyes*:

L'oreig dolç que agrunsa les líriques palmes,
li du amb besades el foc de l'estiu;
colomes silvestres a dins de ses balmes
amaguen el niu.

En la poesia titulada *Vicenteta*, ella que és:

com un pi, dreta i alta...
creua els camps...
Tan lleugera com vola l'aucell de branca en
[branca.

Aquesta mateixa *Vicenteta* (que no és la de la poesia *Cançó nova d'un poeta vell*) pateix d'enyor. *Què té?*, pregunta sa mare:

Què és lo que té? Digueu-li, pregunteu a la
[rosa,
què té, quan esclatant-se l'estret capoll des-
[trossa;
digueu-li què té, l'àguila, en mamprendre son
[vol;
digueu-li què té, a l'arbre que es vesteix
[—oh alegria!—
de brots i fulles noves; digueu-li què té, al
[dia,
quan surt triomfant el sol!

A la *Verge Maria* —en la poesia *A Maria Santíssima*— el poeta demana per als seus poemes

.....la dolça poesia
que té en els camps, en esclatar el dia
la tendra veu dels aucelllets petits.

I per tal que pregonen la puritat de la *Verge demana*:

en mos dictats aquell perfum que donen
en son altar les desfullades flors.

I en *Primaverl* tornen a unir-se els temes:

¡Quins mestres auells i flors!
En els arbres refluaven
passarells i verderols;
sobre les obertes roses
volaven els papallons.

El tema marí, que també era sentit per Llorente, és el motiu de la *Barca nova*. Hi diu:

a l'altra mà, la platja, corbant-se mar adins
i sos contorns perdent-se en la verdor dels
[pins;
i allà en el cel, més blanques que les marines
[bromes
com un esbart fantàstic de salvatges colomes,
les lleugeres gavines, que en son intranquil
[vol
les grans ales esteses fan resplendir al sol.

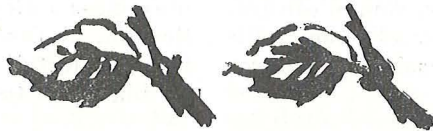
I en la delicadíssima composició titulada *Íntima*:

Est hort és un temple; són voltes les bran-
[ques;
l'aucellada, orquestra; encensers, les flors.
Mira volar les colomes blanques,
exemple donant-nos de constants amors.

* * *

No hem fet altra cosa sinó remarcar uns elements poètics en la poesia valenciana de Llorente no gens menyspreables per qui vulga entrar a gaudir la frondositat vegetal i animal en la temàtica del nostre patriarca líric; en el tast actual solament uns exemples en què la flora i la fauna van unides, molt bellament, molt poèticament del bracet.

1941

Cua 4. Benassal

1. Cançons de taverna

El temps no passa en va i per açò al Maestrat no hi ha tants de borratxos com n'hi havia fa mig segle. Per l'una part la major cultura general amb els canvis de costums i per tant la desaparició de la clàssica taverna substituïda pels cafès, societats i bars on es beuen llimonades i licors; i per l'altra part la mort de les vinyes.

A l'Alt i al Baix Maestrat i a la Comarca de Morella hi havia tanta de vinya, es feia tant de vi, que el port de Vinaròs es féu ben important pel comerç d'exportació dels suc de la muntanya. Els boters a Vinaròs i a Benicarló guanyaven bones pessetes per la tanta feina com tenien. Però la vinya es morí. S'arrancaren els ceps i es tancaren centenars, milers de tavernes, puix que quasi bé cada llaurador colliter feia taverna a sa casa. Jo he conegut al Maestrat vendre el vi a 0'15 pessetes la mitja (i la mitja és vora d'un litre). No cal dir que els bevedors es reunien a les tavernes, als hostals i a les cases dels colliters. Es fumava i es bevia. Es fumava tabac de muntanya, o siga, tabac ver, mal adobat, fort, d'olor característica que alguns qualifiquen de pudent. El vi era de pocs graus, aspre massa vegades, claret, d'unes condicions magnífiques per a beure'n una bóta i picar-se poc. Però a la fi els homes s'emborratxaven. Menjaven cacau i tramussos i tassall o carn seca perquè abellís més la beguda.

Hi havia home que s'estimava més la beguda blanca: l'aiguardent, sobre tota altra classe de líquids d'elaboració industrial. Però el vi inundava les cases i els pobles. Els carrers feien olor de vi en determinades èpoques de l'any. Els bancals eren de vinya. Els cups, nombrosos. Els colliters, per centenars. A la casa on hi havia vi per vendre a la menuda s'ho anunciava penjant a la porta, al balcó o a la finestra, un ram d'olivera. Altres penjaven una botxa. El ram indicava taverna, almenys ocasional, mentres s'hi tenia vi.

I a les tavernes de tot l'any i a les ocasionals anaven els homes després de sopar o a les vesprades si plovia o feia massa mala hora per a anar a treballar al camp o si nevava, que també neva a les muntanyes vestides de pampes. I anaven, és clar, els diumenges, matí, vesprada i nit.

Hores i hores a les tavernes, és natural que els bevedors tractassen de fer-les passar més agradablement. I cantaven. Així trencaven les converses i expansionaven els sentiments.

Cantaven a cor cançons de totes classes castellanques i valencianes. I "jotes" aragoneses, que l'Aragó ja és la vora. Hi havia cançons, i les hi ha, específiques de taverna, entonades a cor a una o a dues veus, segons el nombre i el bon gust dels cantadors.

Aquestes cançons són lentes, pastoses i fan un gran efecte dins una atmosfera calenta de suor, de baf de vi novell i de fum de tabac.

«De l'olivera
la borratxera.
Qui té la culpa?
La tavernera.»

L'allusió és feta sense eufemismes. La tavernera és de bon veure i trempadota, o animosa i alegre; potser no és curta de llengua, ni s'escandalitza massa de paraulotes, acudits i contalles de color. O bé la filla de la tavernera és de bona planta

i serveix d'esca i parany i l'èxit de la taverna no és precisament el bon vi, ans la careta bonica de la fadrina.

«No ne volem cap
que no sigue borratxo.
No ne volem cap
que no sigue picat.»

El vi ja ha fet el seu efecte. Beguts com un tonell, passats com un cuir, els homes ja no raonen clar. Ara ja no es vol altra companyia que la dels bons bevedors, la dels que alcen alt el barral o el pitxer, la dels que trascolen gargamell avall el suc del raïm sense mida i sense compliments. Quines engolides!

«Mai bevem,
mai bevem,
mai bevem...
Posa vi,
posa vi
posa vi...
I si mos despatxes
no mos n'anirem;
volem està(r) ací,
volem està(r) ací...»

És que les goles s'han secat. Els caçaus i el tassall i els càntics i el tabac han ressecat les boques. Els mànecs dels barrals s'han posat calents de tantes mans com coneixen, de tantes rondes com han fet. Han passat de mà en mà i l'escalfor del vidre dóna pena a qui l'agafa ara, llevat dels bevedors que, encara plens, canten dient que no beuen mai. I saben que molesten el veïnat, que farien bé d'anar-se'n a casa a dormir, a descansar al llit on potser espera la muller plorant o malhumorada; o els pares que han predicat tantes vegades al fill begut la perdicció de les tavernes.

«Tira-li la clau,
tira-li.
No li faces mal,
baixa a obrir.
Tira-li la clau,
no li faces mal,
baixa, baixa a obrir.»

A qui han hagut de portar de la taverna a casa com un cep? O és que cadascú pensa que l'hauran d'acompanyar i que tancada la porta la muller haurà de llençar la clau perquè el marit pugui entrar-hi? Fóra millor que ella obrís, des de dins o que li la donàs pel

forat de la gatera. Si llença la clau pot fer mal a l'home. O potser caurà la clau a terra i el borratxo, que no la veu perquè és de nit fosc o perquè els ulls li fan llumenetes o perquè no té esme per a trobar-la i plegar-la i posar-la al forat del pany, s'hauria de quedar al ras, a la serena, on es refredaria i es quedaria gelat com un fardatxo.

Cal que el borratxo entre a casa i dorma, si no al llit, almenys al pedrís de l'entrada o dins mateix del corral als peus de les cavalleries damunt de la palla i del fem, tan calent, que no li ha de produir cap mal. I si perboca, no embrutarà ni manta ni llençols. I el mal de cap, el mareig i les ànsies se les passarà ell mateix sense encomanar el seu malestar —o les seues delícies!— a ningú de la família.

Ell, begut, endormiscat dins de casa, encara entonarà a mitja veu aquella tan lenta i antiga cançó de taverna que el féu viure unes hores la vida dels homes drets i fets i feliços:

«Mai bevem,
mai bevem,
mai bevem...»

1945

2. Els matiners

A començament de l'any 1848 el Cap Polític de la província de Castelló de la Plana —el càrrec que avui s'anomena Governador Civil— don Ramon de Campamor, famós com a poeta, enviava a l'Ajuntament i a la Junta d'Escoles de Benassal una circular per tal que allistassen tots els nens i nenes de cinc a tretze anys d'edat a fi que anassen a escola i costura; i que així mateix allistassen els fadrins de tretze a vint anys per a l'escola nocturna. La circular prevenia el senyor rector que en l'ofertori de la missa major dels dies festius es llegissen els noms dels omisos, i així es va fer, i passaren després les llistes a l'Alcalde per tal que els hi compellís; amb la qual disposició s'ompliren les escoles de xics i de xiques, i la nocturna de fadrins que anaven a classe en nombre de 107, vigilats per l'Alcalde i l'Ajuntament. Tot açò durà fins que la partida carlista d'El

Matiners interrompé aquesta encertada mesura, tan útil com les altres que s'han projectat per a destruir la ignorància popular que afligeix la Humanitat.

Aquesta notícia que es troba al *Llibre Verd* —conjunt de notes històriques locals, redactat per mossèn Salvador Roig, prevere i professor de Gramàtica de l'Aula benassalenc— al costat d'altres a les quals farem continuada referència, ens serveix per a ambientar l'aparició al Maestrat, ara fa un centenar d'anys, de les famoses partides carlines anomenades d'*Els Matiners*.

Havia acabat la primera guerra carlina —l'abraçada i la pau de Vergara fou l'any 1839—. El general Espartero, Regent, ja havia abandonat el poder. El partit moderat, dirigit pel general Narvàez, que havia desembarcat a València, triomfava a Madrid i destituïa Espartero.

El 1843 fou declarada major d'edat donya Isabel II. I comencen uns anys d'alçaments carlins i de petites revolucions. Els generals O'Donell i Espartero, caps de la Unió liberal, fan saltar violentament del poder el partit moderat. Una altra revolució llança del poder Espartero i resta sol O'Donell en el govern. El substitueix Narvàez, i alternen, buscant la pau i la prosperitat de l'Estat, els ministeris liberals i els moderats.

La reina es preocupa de la fundació d'instituts i d'escoles públiques. Els caps polítics provincials —tal el poeta Campoamor— disposen l'assistència diària i obligatòria a l'ensenyament primari a totes les localitats, així a les grans com a les petites.

L'any 1839 és coronada donya Isabel, i el seu oncle, don Carles, que pretenia la corona des de la mort del seu germà, el rei Ferran VII, any 1833, fuig, derrotat, a França. Don Carles basava el seu dret a governar en la Llei Sàlica que no permetia regnar les dones.

Durant els primers anys del regnat isabelí els carlistes que encara quedaven al Maestrat i comarca de Morella donaven de tant en tant senyals de vida presentant-se a viles i masades a la requesta d'alimentació, de diners i de cavalleries per tal de subsistir, tot esperant un canvi polític favorable a la causa llur. Cabrera ja estava establert a França. Els

generals Cova i Josep Miralles, *El Serrador*, reclosos als amagatalls dels termes de Vistabella, Vilafranca del Maestrat i Benassal, tenien contacte amb els carlins fugits a França. A alguns d'aquests els mou la inquietud tant com l'entusiasme polític. Es formen partides (faccions, les anomenen les autoritats i els enemics). L'any 1848 apareix a Catalunya una partida carlista, retornada de França, anomenada *Els Matiners*. Per què "Matiners"? És que cada matí, ben de matinet, es presentaven als pobles, després d'haver acaminat tota la nit. Així, doncs, quan les forces de la repressió governamental podien creure que els carlins eren en una localitat determinada o a prop d'ella, l'endemà atacaven als veïns d'un poble llunyà força llegües. (Per aquests anys s'establia a Espanya el sistema mètric; aleshores les distàncies es medien per jornades i llegües, no per quilòmetres.)

Els Matiners passaren l'Ebre i vingueren al Maestrat. Amb aquest motiu es crearen forces locals d'alerta i defensa, es tancaren novament els pobles si tenien muralles i portals oberts i es publicaren batudes. Molts dels carlins d'*Els Matiners*, desenganyats, puix que havien cregut que en venir ells el poble iniciaria un nou alçament contra la reina, s'acolliren a indult. Alguns, però, continuaren la lluita. Els uns, facinerosos que amb el nom de carlins vivien sobre el terreny a força de malifetes; els altres, virtuoses i entusiastes encecats, no veient aclarida la situació de l'enemic esperaven l'enderrocament d'Isabel II d'un moment a l'altre. Tots, temorecs del càstig, de la repressió, per no haver-se acollit a temps al retir oficialment pacífic.

A Benassal apareixen *Els Matiners* l'any 1848. Un dia en la Canada d'Ares, poble que limita pel nord amb el de Benassal, un grup d'*Els Matiners* mata el secretari de l'Ajuntament d'aquesta darrera vila, Vicent Forés de nom. Poc després, en una batuda, moren aquests carlins, en la Segarra, masia també del terme d'Ares. Els mateixos *Matiners* havien mort a l'eixida del poble de Benassal, per la part de l'ermita del Loreto, el comandant del Fort, don Antoni Piñana.

Encara relaten el fet els vells benas-salencs no obstant no haver-lo viscut personalment: un grup de *Matiners* havia sorprès pels voltants de la vila, i fora murs, el cap de les forces governamentals, l'Antoni Piñana, qui s'amagà, prudent, en una casa del carrer del Loreto, a l'eixida del poble, pel ponent vora el fossar nou en construcció. *Els Matiners* l'esperaven acantonats pels voltants. Ja eixiria de la casa, i aleshores el matarien. Passava el temps, potser les hores, i el comandant, reclòs a la força, cregué que podria fer ús d'una enginyosa tretxa per a salvar la vida i entrar dins les muralles on obligatòriament hauria d'estar. Es refià en la condició de l'armament de l'enemic, que l'aguaitava. Esperà que es fes fosc, entre dues clarors. Ja s'havia post el sol. La llum del dia era escassa. Les armes llargues de l'enemic no podien ser carregades de pressa una vegada disparats els trets. Hi havia *matiner* que utilitzava l'ataconador, l'esca i la metxa per guerrear, per encendre la munició encanonada. I així esperava l'explosió de l'acantonada càrrega.

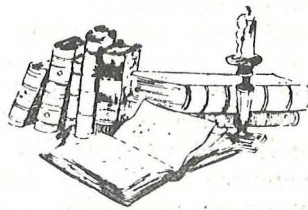
El comandant Piñana pensà bé quina cosa li calia fer per a eixir de la casa on es trobava i refugiar-se dins de la població. Ho pensà i ho féu. Prengué una manta i, collocant-se vora el brancal de la porta, la llançà a l'aire, cap al carrer. Els qui l'espiaaven, creguts que el fardell era el cos del militar, descarregaren les armes i traïcaren la manta. I de repent eixí ell, cames em valguen, cap a la porta del mur. El perseguiren, no obstant tenir inutilitzades les armes de foc, i l'assassinaren.

Les forces governamentals per a la repressió carlina, van matar poc després en terme de Benassal els generals Cova i *El Serrador*, el quals foren soterrats al fossar vell després d'escarnir llurs cossos freds, sense cap mirament ni consideració honorífica per al segon, don Josep Miralles, vilafranquí, que es mullerà a Benassal on tenia casa pròpia i que fou, durant la guerra, com a segon de Cabrera comandant General del Regne de València.

3. El Llibre de Rúbriques de Benassal

L'actual vila de Benassal, abans d'ésser conquistada per les tropes del rei En Jaume I, era una masia àrab —el topònim "Benassal" sembla que vol dir "el fill del meler"— la població de la qual passà a domini cristià el dia primer de l'any 1232. La Carta Pobla —el pergami amb el segell autèntic es conserva amb tot l'orgull que es mereix el document— fou donada per don Blasco d'Alagon, a 3 de gener de 1239, a Berenguer de Calatarra i trenta pobladors més, els quals s'hi establiren: el de Calatarra, al castell de la Mola, i la resta, a la mateixa vila els uns i pel terme els altres. Fins que Benassal tingué límits propis, pertanyé a la jurisdicció de Culla, l'antic castell romà *Cullar* sobre població ibèrica. Ara, el 1232, començava Benassal a tenir vida ciutadana separada de tota altra administració i, per tant, calia que el Justícia i els Consellers anaren organitzant les pròpies relacions.

El document més antic que conserva Benassal referent a aquestes relacions administratives és de capital importància per a l'estudi de la història local i es pot consultar en la Casa de la Vila. Ens referim al "Llibre de Rúbriques" o d'ordinacions, manuscrit encara tot inèdit del qual anem a donar notícia als erudits per si els agana estudiar-lo sota algun dels seus diversos aspectes, un dels quals, el lingüístic, ens ha pres naturalment, més d'una vegada, la curiositat i l'interès.

És un llibre relligat amb cobertes de pergami que poden ésser ajustades per un passador de fusta en forma de gambal que creua un trau o ullal fet de corretja torçada. Abans de la primera pàgina numerada amb el guarisme I falten dos fulls que han estat separats

segurament amb tisora i que és possible que contien indicació de població, data d'obertura i alguna altra notícia aclaridora i sempre interessant.

La numeració manuscrita és de CXX folis; però encara en té d'altres, més avant, tots en blanc.

Hi conté més d'un centenar d'ordinacions o rúbriques sobre vinyes, blats, llenya, forns, erms, herbes, pores, colomers, bestiar de tota mena... N'hi ha de tan curioses com les que tracten sobre els salaris dels corredors, sobre les fires o barates, sobre els sagristans, sobre les coses dubtoses. I és ben notable la "Rúbrica sobre Jocs i Jugadors" en la qual, sobrepassant els interessos materials i concrets, hom explica teories morals i acomoda, dins d'un relativisme de llibertat i de mesura, aqueixes mateixes teories a una tolerància d'activitats poc recomanables en tots temps però que en ésser reprimides excessivament produeixen uns mals pitjors que els que hom tracta d'evitar. No hem d'oblidar que si les autoritats benassalenques medievals ordenen la tolerància de certs jocs prohibits a certs jugadors en determinats llocs, dies i circumstàncies, alguna cosa coneixem ara i ha estat coneguda sempre amb referència a la prostitució pública, veritable calamitat social, reglamentada més o menys, segons les èpoques, per tal de reprimir-la.

El "Llibre de Rúbriques" comença amb l'anagrama JHS, i segueix amb la "Rúbrica de la Cort i dels Juïns", anotant que primerament establien i ordenaven "els honorables oficials i consellers que el Justícia de Benassal..."

¿En quin any comença la redacció d'aquest manuscrit? ¿És aquest el primer i el darrer llibre sobre el qual hom escriví les Rúbriques, o bé n'hi havia un altre, anterior al present? No som qui per a aventurar teories, ni dates; però un acurat estudi paleogràfic podria respondre alguna de les nostres preguntes, si bé no a totes, és clar. I un escorcoll a fons en l'Arxiu Municipal podria donar abundoses clarícies.

En els nostres esplais, com a gustadors de troballes lingüístiques, hem anotat quasi bé al marge de l'interès general que té el manuscrit per a l'investigador,

que la "Rúbrica de trossejades" fou afegida el 1457; la "Rúbrica de les eres", en 1473; la "Rúbrica de pores qui seran trobats sens guarda", en 1490. "A 10 de febrer de l'any mil cinc-cents i de set" fou afegida la "Rúbrica de tales com poden ésser trobades e deuen ésser pagades".

L'any 1482 es millora la "Rúbrica de Jocs e Jugadors" al foli LXXVIII que ocupa aquest, i tres folis més. Té la particularitat de portar, abans de començar l'ordinació, dibuixades, les sis cares d'un dau, segurament perquè és un dels jocs que fa més estralls en la localitat.

Aquesta Rúbrica, interessant per més d'un aspecte com hem anotat ja, la transcrivim íntegra; però puntuant-la i ortografiant-la segons la puntuació i ortografia modernes, única manera que tot document antic que es dona a llegir al gros públic — i no sols a uns lectors especialistes en lingüística medieval — siga intel·ligible sense que perda el regust propi de la morfologia de la llengua escrita els passats segles.

RÚBRICA DE JOCS E JUGADORS

Nenguna persona no gos jugar dins lo lloc o terme de Benassal a joc de daus, ne de naips, en nenguna manera, ne a diners, ne a vi, ne a fruita, ne a nengun temps de l'any e açò sots pena de cinc sous de dia e de nit, deu sous; e semblant pena pac aquell que consentirà que juguen en sa casa a nengun dels dits jocs; de les quals penes sie lo terç, de la Senyoria; la terç del Consell; lo terç, de l'acusador; e que lo Justícia en vigor de son sacrament que a fet sie tengut executar la dita pena; e si no hu farà que hu pac de ço del seu propi, et que nengú si no ell no hi puixe acusar (1) ne puixe acusar si no ell; en tal cars hage lo terç de la dita pena; et que quan la dita pena o penes pagar no porà, estiga per quiscun sou un dia e una nit en la cadena; exceptat qui a festes de Nadal puixen jugar a naips e canyetes (2) del del dia de sent Tomàs fins Aparici (3) inclusive.

Establiren encara, que negú no gos jugar a joc de creveta o faldeta, ne a

canyetes, si no a vi e a fruita e no a diners, sots pena de deu sous de dia e de nit doble pena, partits ut supra; a joc de dard e al fardo e tella (4) puix quiscú jugar com se vulle; emperò quan hi jugaran a diners no hi puixen jugar sino un diner de joc e altre d'entrevit (5) a cascú llanç sots la dita pena, ni los miradors puixen travessar sino un diner cascun a quiscun llanç, sots la dita pena, partida ut supra.

Enadiren (6) en lo dessús dit establiment que qualsevol persona puxe jugar en lo carrer coser (7) de Benasal e raval e no altre lloc e açò tots los diumenges e festes colents (8) e no los altres dies e si hu faran lo Justícia ho hage a fer segons lo Capítol del joc; e tot lo que allí reste en sa força e valor; així emperò entés que puguen jugar a jocs de taules (9) i naips e rifar; emperò abans de missa no puguen jugar a nenguna manera de joc.

En l'any MCCCCLXXXII conegueren e milloraren los honorables Justícia, Jurats e Prohòmens a l'establiment del joc demunt contengut, que allà on diu que el Justícia en virtut de son sagrament hage a executar; la present en què lo Justícia no sia tengut si no fer escriure les penes tantum; mas executar que negú no gos jugar a nengun joc de daus ni de naips, tot lo restant en sa forma e valor.

Encara los dits honorables Justícia, Jurats e Prohòmens del dit lloc havent mirat e reconegut los establiments parlants del joc en lo qual són estats fets diversos enadiments de millorants; et renànter un enadiment fet en lo any MCCCCLXXX ab lo qual e prohibit e vedat que negú no gos jugar a negún joc així dies de festes solemnes com en dies fainers; atenyent e considerant que lo dit establiment és estret e molt limitat en destrènyer (10) la misèria humana, la qual naturalment és inclinada a coses temporals com són jocs e altres misèries les quals los hòmens deuen exercir; e no es recorden de les penes que cometen si no posant lo primer moviment davant la raó que deu senyorejar lo apetit, no s'estan de jugar, jatsia (11) fos prohibit però anant per barrancs e ferraginals (12) e corral amagadament per temor e

recl del Justícia; metent-se en molts perilloses que venint en aquella espècie de supèrbia e malenconia, la qual lo joc acostuma de portar de paraules e altercacions vanes estaven o podien estar en punt d'apunyalar-se o matar-se ans que altres persones ne oficial n'haguessen sentiment per estar així amagats e apartats de la Vila; e considerant que jatsia lo joc sia acte viciós e d'art diabolical, e porte en si espècies de malenconia; però aquells que el segueixen no són tan aprellats als perills que d'aquell segueixen si estan en joc públic, on los oficials e gents, com no sen (13) com estan així amagats per racons; e per ço encara que sia acte de vici però per evitar n'hi haja escàndol o perill se deu donar en alguna manera e ab alguna modificació a la humana misèria la qual és comuna a tots en diversitat d'actes penals, considerades les dites coses los dits honorables Justícia, Jurats e Prohòmens per evitar los dits perills a danys e per major bé enadiren e milloraren el dit establiment del joc e volgueren e milloraren que en lo diumenge e festa colent e altra festa; tennint-se en lo dit lloc en lo carrer major coser d'aquell, que qualsevol persona així extranya com privada de qualsevol condició puxa jugar a tot e qualsevol manera de joc, exceptat joc de gresca (14) sino que no val passadeu, ni rifa envidada e altre qualsevol joc de daus correddissos; e que los que jugaran al dit joc, fora del que és exceptat, no cometen pena alguna; però entre setmana e lo dia faener que negú no gos jugar e nenguna manera sots la pena en lo establiment contenguda; però si era demanada llicència l'honorable Justícia per algun foraster a alguna persona que lo dit Justícia la hi puxa donar a sa bona coneguda e consciència si ell coneixerà que la deu donar per alguna causa fer ho volia.

* * *

No voliem fer cap comentari al contingut d'aquesta Rúbrica moralitzadora després del que hem dit més amunt; però l'afegidura podria semblar producte d'una relaxació dels costums benassalencs. No

ho creiem pas. Ens sembla més que el Justícia i el Jurat i els honorables Prohoms trobarien minvada en aquell temps l'assistència de forasters al mercat set-

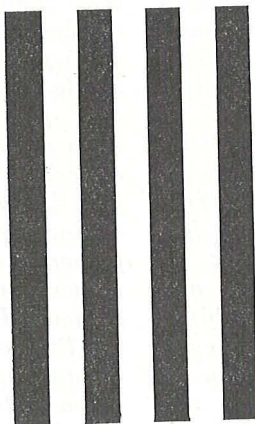
manal que s'hi feia cada diumenge i procurarien que no perdés importància per la prohibició del joc.

GLOSSARI

- (1) *Enantar*: Procedir, processar.
- (2) *Canyetes*: Canonet o canut?
- (3) *Aparici*: Dia de l'Aparició del Senyor als Apòstols després de Resurrecció.
- (4) *Tella*: Joc que juguen els xics amb una A Benassal aquest joc avui s'anomena *tello* i a Lleida, *telló*.
- (5) *Entrevit*: Envit?
- (6) *Enadiren*: Afegiren, d'afegir.
- (7) *Carrer cosser*: Carrer major o el carrer o caminal on es feien les corregudes per la joia, que de vegades era fora de la murada.
- (8) *Festes colents*: Festes de precepte o de guardar.

- (9) *Jocs de taules*: Jocs en els que s'usaven unes tauletes de fusta.
- (10) *Destrényer*: Acorralar, forçar, oprimir, estretir.
- (11) *Jatsia*: Encara que.
- (12) *Ferreginals*: Camp, en general, o bé camp destinat a farratges (castellà, *forraje*).
- (13) *Com no sen*: Com no saben.
- (14) *Joc de gresca*: Cert joc de daus: «ell respòs que ell era lladre per tal que pogués jugar a la gresca ab los daus», Lluïl, BLANQUERNA.

1948.

EPÍLEG

CARLES SALVADOR, mestre, gramàtic, poeta

Carles Salvador i Gimeno nasqué a la ciutat de València l'any 1893. Graduat a l'Escola de Magisteri de València, fou destinat al poble de Benassal (L'Alt Maestrat). Des d'aquella petita vila muntanyenca, Carles Salvador realitzà una tasca d'orientació pedagògica i cultural autènticament important. Paral·lelament començava, també, la seua activitat com a escriptor: una de les escasses obres d'avantguarda que es varen portar a terme al País Valencià, en llengua catalana, a la primera meitat del segle XX.

La seua obra literària començà com a narrador. Dues novel·les curtes, *Pecat d'amor* (1915) i *L'artista de la Valltorta* (1921), i un llibre de narracions per a infants, *L'angelet, la taronja i altres contes* (1922), encetaven una llarga obra presidida pel disseny màxim de dignificar, a tots els nivells, la llengua dels valencians.

Aquesta fonamental preocupació lingüística es reflectiria immediatament a la seua obra de pedagog. L'any 1919 es publicava el seu opuscle *L'idioma valencià a les escoles*. Salvador partia de la seua pròpia experiència docent per assenyalar un punt bàsic: ensenyar a un infant en una llengua estrangera, abans que l'infant no conega la pròpia, era, per a ell, "com voler pujar a cavall abans de saber caminar".

Per això Carles Salvador assenyalaria la necessitat d'un ensenyament monolingüe —en català, no cal dir-ho— fins que els xiquets, un cop assimilada l'estructura de l'idioma propi, "tingueren un grau suficient de cultura i una intel·ligència prou desperta per a fer estudis bil·lingües-comparatius, mètode el més universalitzat de tots per a aprendre llengües no pròpies". Naturalment, Carles Salvador s'adonava que per aconseguir aquests objectius, estrictament culturals, calia una acció pública. I això calia enfocar-ho al-

menys a dos nivells: a nivell polític, per una banda —i en aquest sentit Carles Salvador fou un militant infatigable de *Joventut Valencianista*—, i, per l'altra, creant les condicions *des de baix* d'una renovació de l'escola al País Valencià. Així començaria el seu gran somni: crear l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*.

Vint anys abans, exactament el 1899, s'havia fundat a Barcelona una entitat amb un nom molt similar: l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. Carles Salvador coneixia bé la trajectòria de la *Protectora* i la seua notable importància en el desvetllament lingüístic del Principat.

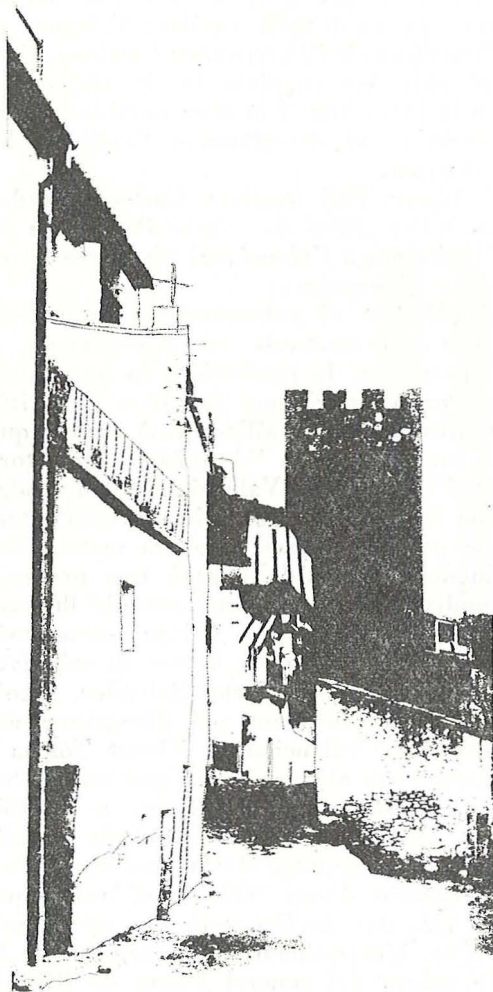
L'any 1921 escrivia Carles Salvador un fulletó (*Pro Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*) on, entre altres coses, assenyalaria:

«Mentre el valencianisme polític no tinga representants en Ajuntaments i Diputacions, la protecció a la nostra ensenyança tindrà que reduir-se a la iniciativa particular aïllada (...) creiem que la fundació d'una "Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana" deu tindre una immediata realització, portada a terme per particulars; que ara mateix deu quedar constituïda perquè ben prompte rendisca els fruits dimanants de llur actuació i creiem que deixar passar més temps sense veure-la actuar és suïcida.»

El treball de Carles Salvador, recolzat entusiàsticament pel dinamisme del jove líder valencianista Vicent Tomàs i Martí —un altre valencià que també "va fer Catalunya"—, començava a fructificar. Cap al 1922 s'iniciaven els treballs previs al muntatge de la *Protectora* amb la creació d'una "Oficina d'Acció" que dirigia, des de Benassal, el mateix Salvador. L'establiment, l'any següent de la Dictadura del general Primo de Rivera,

paralitzaria i ajornaria llargament el projecte.

Paral·lelament, Carles Salvador continuava el seu treball d'escriptor. El 1923 apareix el seu primer llibre de poemes, *Plàstic*. El mateix títol indicava ja, si més no, una clara presa de posició literària. Amb ell, a partir d'ell, s'iniciava l'aventura de l'avantguardisme a la literatura catalana del País Valencià immersa, encara, en unes formes post-romàntiques. A *Plàstic* concretament s'enfrontava ja amb el sentit últim de la literatura renaixentista valenciana. Si la generació de Llorente —i el llarg postllorentinisme— havien mitificat i folkloritzat, entre altres coses, el paisatge (la barraca: "casal d'humils virtuts i honrats amors..."),

Carles Salvador escriuria ara decididament:

«aneu-vos-en, barraques,
vosaltres que sou filles
d'un viure primitiu...».

Les actituds literàries de Carles Salvador eren plenament coherents amb les seues posicions cíviques i polítiques. Ell mateix declararia explícitament:

«Utilitzo la Poesia per l'íntim goig d'escriure la meua llengua. Si ningú llixqués els meus poemes també els escriuria amb la mateixa fruïció d'ara. Els publico per exemplaritat propagandística, d'acció. Sóc un polític de l'idioma.

»Faig poesia d'avantguarda perquè en altres qüestions prou més interessants i importants que les literàries també en sóc, o almenys me sento d'avantguarda.»

L'incipient avantguardisme que iniciava *Plàstic* seria seguit —encara durant la Dictadura— per altres textos: un llibre d'assaig, *Elogi del xiprer* (1929), i, el mateix any, per un altre recull de poemes, *Vermell en to major*, que significa l'entrada dins el món literari valencià del primer ressò de l'obra de Salvat-Papasseit.

Si fins ara hem posat en relleu l'obra de Carles Salvador com a escriptor i com a pedagog cal, també, fer referència a la seua tasca com a gramàtic. Efectivament: a ell pertoca l'honor d'haver estat el més decidit defensor de les doctrines fabristes, que venien a clausurar al País Valencià tota una època de caos i confusió.

L'any 1932, a Castelló de la Plana, una reunió d'escriptors i d'entitats culturals valencianes decidien adoptar unes Normes Ortogràfiques que responien essencialment a les orientacions de Pompeu Fabra i de l'Institut d'Estudis Catalans. L'aplec de Castelló, que cal considerar com una fita cabdal dins la història lingüística valenciana, havia estat impulsat decisivament per Carles Salvador i per l'equip de la revista "Taula de Lletres Valencianes".

Els anys trenta —tan plens d'activitat valencianista a tots els nivells— eren, per a Carles Salvador, el temps de la normalització lingüística (a la qual ell tant

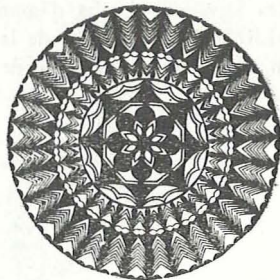
contribuí amb els seus nombrosos escrits sobre ortografia, morfologia i, en general, sobre qüestions de llenguatge) i de la realització —bé que efímera— del seu vell somni de mestre i pedagog: la fundació definitiva —el 1934— de l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*. Efímera perquè als dos anys escassos de la seua fundació esclatava el gran terribastall històric de la guerra civil espanyola.

Carles Salvador, convertit ja en un símbol de l'intel·lectual valencià —més enllà de sumptuosos i de vegades estèrils títols acadèmics— presidia la delegació valenciana del II Congrés Internacional d'Intel·lectuals en Defensa de la Cultura (1937). El mateix any veurien la llum els seus *Cinc poemes de guerra*.

Finalitzada la guerra, Carles Salvador es refugià, com d'altres escriptors, a l'ombra de la vella Societat Lo Rat Penat, una de les comptadíssimes institucions que varen poder sobreviure al trauma. Encara hi portaria a terme la darrera tasca de la seua fecunda existència: l'organització dels "cursos de llengua" que, des de 1949, i encara avui, representen la més positiva tasca de l'arcaica Societat. La *Gramàtica* de Salvador ha orientat, des de fa vint anys, milers de valencians.

L'any 1955, a Benimaclet, un poble de l'Horta de València, moria Carles Salvador i Gimeno.

ALFONS CUCÓ

Aquest llibre, segon de la col·leció ELS
QUADERNS, titulat «4 Elogis i 4 Cues»,
de Carles Salvador, s'acabà d'imprimir al
taller FERMAR, Sant Josep de la Mun-
tanya. 8, el dia 9 de novembre de 1973.

ENRIC VALOR

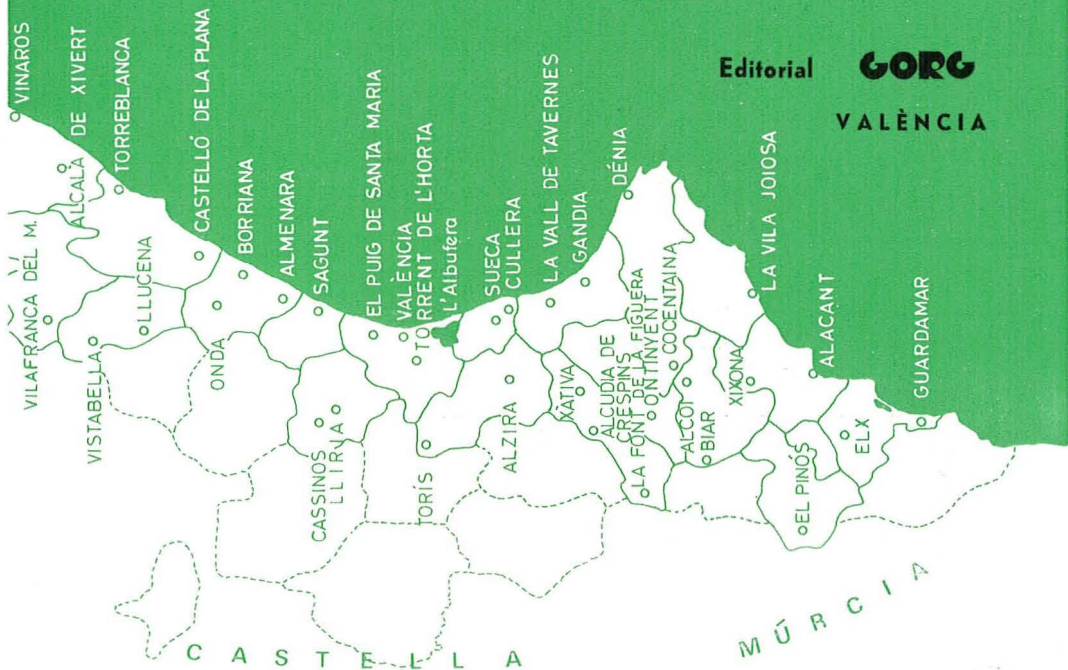

CURSO MEDIO DE GRAMÀTICA CATALANA

REFERIDA ESPECIALMENTE AL PAIS VALENCIANO

Editorial **GORG**
VALÈNCIA

Obra indispensable a tots els valencians que vulguen aprendre científicament la seua llengua. 400 pàgines, 220 temes, 79 exercicis. Taula de verbs irregulars, 52 vocabularis. Preu al comptat: 325 pessetes; a terminis de 100 pessetes al mes: 400 pessetes.

Distribució: **El Molinell, S. A.** - Calvo Sotelo, 10, 3.ª - València-2

TAULA

PRÒLEG, de Vicent Andrés Estellés 5

4 ELOGIS

1. Elogi del Xiprer 11
2. Elogi de la Vagància 23
3. Elogi de la Prosa 26
4. Elogi del Camp 28

4 CUES

1. Teoria de l'avantguardisme 30
 1. El jazz, el maquinisme i la poesia pura 30
 2. El nostre camí i la nostra veu 32
 3. Colps d'escut i de sageta 34
 4. Significació de l'avantguardisme 35
 5. 1830 - Teatre - 1930 36
 2. Proses d'un poeta 38
 1. Infants al microscopi 38
 2. Asteriscos pobletans i ciutadans 39
 3. El viatjant de comerç 40
 4. Paisatge en prosa 41
 3. Literatura del País 42
 1. El cant a València d'Eximenis 42
 2. Llorente i l'idioma 44
 3. Mistral 45
 4. Zoologia i botànica en la poesia de Llorente 47
 4. Benassal 50
 1. Cançons de taverna 50
 2. Els matiners 51
 3. El Llibre de Rúbriques 53
- EPILEG, d'Alfons Cucó 57

2 cat Salva